magazin istoric

Apare din aprilie 1967

DECEMBRIE 2022

A. EDELFELT
1885

magazin istoric

Anul LVI – serie nouă – nr. 12 (669)
decembrie 2022

www.magazinistoric.ro
e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com
Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 Iarna era, în trecut mai mult decât azi, anotimpul sărbătorilor, căci timpul consacrat muncilor era mai redus decât vara, ziua fiind mai scurtă și vremea mai ostilă. Era vremea când se stătea mai mult în casă, pe lângă foc, cu bucatele strânse peste an și cu sărbătorile din calendarul bisericesc. Peisaj de iarnă dintr-un manuscris ilustrat de Simon Bening (c. 1483 – 1561), miniaturist flamand; manuscrisul se află la Biblioteca Regală Albert I, din Bruxelles

2 Pictorul finlandez Albert Gustaf Aristides Edelfelt (1854 – 1905) a realizat acest portret al savantului francez Louis Pasteur, cu care s-a sfătuit în realizarea compoziției. Pictat în 1885, tabloul a avut un mare succes la salonul parizian din anul următor și a devenit una dintre cele mai cunoscute reprezentări ale lui Pasteur

3 Victoria lui Petru cel Mare asupra lui Carol al XII-lea al Suediei la Poltava, în vara lui 1709 (bătălie pictată aici de Denis Martens cel Tânăr, în 1726), i-a permis țarului să intre în jocul diplomatic al țărilor europene, la conducerea unei țări recunoscute ca putere militară. Dacă hatmanul Mazepa ar fi câștigat-o – cred mulți ucraineni astăzi –, țara lor ar fi aparținut de atunci „Vechii Europe"

4 Contele Magnus Stenbock (1665 – 1717) a ajuns până la gradul de feldmareșal în armata regelui suedez Carol al XII-lea. În 1714 a fost luat prizonier după capitularea fortăreței de la Tönning (azi în Germania) și a murit în captivitate la Copenhaga

Revistă editată de
FUNDAȚIA CULTURALĂ MAGAZIN ISTORIC

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932 – 1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician DAN BERINDEI
academician
IOAN-AUREL POP,
academician
VICTOR SPINEI

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Redactori:
Andrei Oprea,
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Machetare
Monica Șerban

Difuzare
Gheorghiță Puiu Anghel

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Calea 13 Septembrie nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod 050711, sector 5, Telefon: 021 312 68 77, 0755 290 606

CNI CORESI
Tipărita la CNI CORESI SA

SUMAR decembrie 2022

4 Sărbătorile, o bucurie doar pentru copii?
P. CREȚIA

5 Octombrie 1963. Începutul lungului drum către Occident
M.E. IONESCU

10 Martor ocular la Budapesta, în 1956
F. PĂCURARIU

15 Hoherii Moscovei
T. PĂCURARU

INEDIT

17 Din iadul de la Stalingrad
N. TĂTĂRANU, A. SPÂNU

58 Amintiri despre tovarăși
TH. PÂSLARU, T.D. LAZĂR

♦

22 Satul lui Moș Crăciun
TH. STĂNESCU-STANCIU

POVEȘTILE BUCUREȘTIULUI

27 „Întâiul primar bun“
A. MÂNICEANU

EVENIMENT

32 Tranziția, din practică, nu din carte
Volume lansate la Banca Națională a României
D. MATEI

ÎNCORONAREA MARII UNIRI

33 Bucuria Încoronării, prilej de scandal
Pregătiri pentru Alba Iulia, octombrie 1922
I. SCURTU

38 De la Beiuș la Alba Iulia
M. GHERMAN CIORDAȘ

♦

40 Istoriile unor fotografii
A.-C. IRIAN, N. MACOVEI

46 **Savantul omagiat și denigrat**
Louis Pasteur
S. IOSIPESCU

EXCLUSIVITATE

50 **„Pentru agonisită“**
Oșteni români în armata lui Carol al XII-lea
R. DENNDORF

♦

55 **Cum am bombardat la Ploiești**
Interviu cu William Fili
D. MIHU

CLIO ANUNȚĂ

57 **Istorici români la congresele de la Poznan și Wroclaw**
D. PREDA

79 **Sportul în conclav la București**
P.-N. CONSTANTIN

♦

62 **Domiciliați cu forța**
Deportările
C.-F. DOBRE

65 **O istorie pe lună**

66 **Ruși și ucraineni: o dispută identitară**
I. BISTREANU

71 **Pe vremuri oamenii își trimiteau scrisori**
Despre starea Dobrogei la 1900
G. FILITTI

A FOST ODATĂ CA NICIODATĂ

75 **Pragul**
G. ROȘU

INVITAȚIE LA BIBLIOTECA ACADEMIEI

78 **Béla Bartók concertează la București**
O. NOVICOV

♦

82 **Rugul Aprins, interferențe franceze**
M. VASILEANU

86 **Arborii recunoștinței**
D. PRISĂCARU

HOOVER INSTITUTION

88 **Poveștile emigrației**

RUBRICI

64 **Pentru biblioteca dumneavoastră**

87 **Telex**

85; 89; 90 **Blitz… Concurs; Rebus; Dialog**

91 **Munca unui an**
Sumarul sumarelor

SĂRBĂTORILE

PETRU CREȚIA

Ne trăim sărbătorile fără să știm prea bine ce înseamnă sărbătoarea în cuprinsul și în adâncul sufletului omenesc. Totuși, fără ea viețile noastre ar fi mult mai sărace, iar zilele noastre ar curge mereu la fel. Firește, nu tot timpul: sunt în viețile noastre, ca inși și ca umanitate, zile când au loc evenimente care ies din măsura comună, când se produce ceva deosebit sau hotărâtor. Dar acestea nu pot fi încă numite sărbători, ele vor deveni astfel doar cu timpul și cu puterea amintirii, ca periodice celebrări a ce s-a întâmplat cândva și ne-a adus înnoire sau bucurie: biruința, nașterea, întâlniri minunate, uniri și reuniri, mântuiri, ceasuri de răscruce în care un om sau omenirea a pornit pe un drum nou.

Singura împrejurare în care sărbătoarea coincide cu evenimentul însuși este Anul Nou, când nu celebrăm nimic din trecut, când sărbătoarea nu se asociază cu o comemorare, ci cu începutul unui nou ciclu al vieții, ai cărui zori îi investim cu forța neistovită a speranței, de care ne bucurăm nu pentru ce ni s-a dăruit cândva, ci pentru ceea ce ne poate făgădui încă netrăitul, viitorul.

Dar sărbătoarea tinde să se autonomizeze de trecut și absoarbe în ea alte determinări, din viul prezent. Pentru cei osteniți, ea este o zi de odihnă, un răgaz al neîncetatei trude. Chiar Dumnezeu, după ce a făcut lumea, s-a odihnit în ziua a șaptea, a binecuvântat-o și a sfințit-o. Pentru cei pe care îi apasă urâtul zilelor mereu la fel, sărbătoarea este *o altfel de zi*, o schimbare, o scurtă ieșire din tiparele stereotipe ale vieții. Și caută să o umple cu cât mai multă bucurie, făcând-o cât mai altfel. Și astfel sărbătoarea se desprinde de originea ei și încetează să mai fie o comemorare, rămânându-i doar bucuria de a exista, în sine. Sărbătoarea tinde să se resoarbă în prezent hrănindu-se din trecut, doar cu propria ei amintire. Crăciunul nu este numai sărbătorirea unei Nașteri, ci și o zi în care urcă în noi din trecut, ca un parfum, amintirea primelor noastre întâlniri cu Crăciunul. Sunt, prin urmare, sărbători în care sărbătorim sărbătoarea însăși și istoria ei în viețile noastre. Se vede și după cum le așteptăm, cum ne pregătim pentru ele, cum ne ilumineazâ timpul așteptării.

Dar sărbătoarea nu există cu adevărat decât pentru cine este în stare s-o trăiască cu un suflet sărbătoresc, pentru cine are destule resurse interioare ca sărbătoarea să-i umple sufletul cu o bucurie intensă și inefabilă. O bucurie care ne face să simțim, pentru o clipă care se reînnoiește mereu, an de an, că e altă lumină în lume, că mult mai vii sunt culorile și mai limpezi contururile ei, că până și aerul miroase altfel, că altfel răsună ecourile și că iubim mai mult ce avem de iubit.

Din păcate, în mulți dintre noi sărbătorile se uzează și își pierd strălucirea. Așa cum restul zilelor este la fel, la fel cu sine ne apare sărbătoarea prin ani, mereu mai aceeași, nu ne mai surprinde și nu ne mai exaltă. Și există oameni care nu numai că nu se mai pot bucura de sărbători, dar le resimt ca pe ceva mai mult supărător, chiar plicticos. Nu neapărat pentru că au un suflet sărac. Poate sunt pur și simplu prea triști, prea de tot obosiți de viață, prea obsedați de ceva care îi înstrăinează de lume. Sunt de plâns. În schimb, uitați-vă la copii și la sărbătorile lor: cum le așteaptă, cum le trăiesc, cum și le aduc aminte. Priviți la ochii lor când stau în fața minunii, când li se dezvăluie darul, când ascultă cântecul sărbătorii. Pentru cei mai mulți dintre noi, singurele sărbători adevărate sunt, mereu mai mult, acelea pe care ni le dau copiii și sărbătoarea eternă din ei.

(*Luminile și umbrele sufletului*, Editura Humanitas, 2015)

OCTOMBRIE 1963

ROMÂNIA „TRECE RUBICONUL“, CĂTRE OCCIDENT

Dr. MIHAIL E. IONESCU

Una dintre cele mai disputate chestiuni în istoria modernă și contemporană a României este cuprinsă în ceea ce am numi dosarul voluminos al „schimbărilor de axă“. Sintagma aparține istoricului rus V. Vinogradov, care a utilizat-o în anii ’70 ai secolului trecut și a definit astfel ieșirea cu succes a Principatelor Române din sfera de influență a Rusiei, unde se aflau după Pacea de la Kuciuk Kainardji din 1774. Această răsturnare geopolitică, ce a însemnat și orientarea către Occident, a fost angajată decisiv și public în 1848 și include ca evoluție istorică Unirea din 1859, instalarea domnului străin în 1866, independența de stat din 1877 a Vechiului Regat și proclamarea regatului în 1881.

„Schimbarea de axă“ definește așadar încercările – reușite sau nu istoric – ale României de a modifica decisiv cursul politicii sale externe în contextul internațional conform propriilor interese naționale. Pentru a lua cazul „răsturnării istorice“ de la 1848, trebuie menționat faptul indubitabil că înainte de această dată reper, Principatele Române erau supuse unei „pregătiri“ minuțioase pentru anexare la Imperiul Rus, aflat în avans imperialist către Constantinopol. Arderea publică de revoluționari pe Câmpia de la Filaret, în iunie 1848, a Regulamentelor Organice – elaborate sub ocupația rusă

C.D. Rosenthal, Arderea Regulamentului Organic

PROLETARI DIN TOATE ȚĂRILE, UNIȚI-VĂ!

Scînteia

Organ al Comitetului Central al P.M.R.

ANUL XXIX Nr. 4295 | Marți 1 iulie 1958 | 4 PAGINI — 20 BANI

Entuziastă manifestare a prieteniei romîno-sovietice la Constanța

Întîlnirea prietenească de rămas bun dintre oamenii muncii și ostașii sovietici

Relatare din Scânteia, *în vara anului 1958, despre o manifestare de rămas bun la plecarea militarilor sovietici din Constanța*

în 1830 – 1834, ca preludiu al viitoarei înglobări în imperiul răsăritean – a semnificat simbolic această „schimbare de axă", refuzul net al anexării sau dominației rusești. Din acel moment, azimutul Vest a devenit în politica externă românească o aspirație crucială, defel părăsită chiar în condițiile hegemoniei sovietice după secunda conflagrație mondială.

Reorientarea de azimut geopolitic de la 1848 este grăitoare, dar nu singura. În 1883 a fost abandonată direcția de politică externă inaugurată în 1848 (prin schimbarea azimutului Franța cu Germania, fără ca prima orientare să fie exclusă), pentru ca în 1914 – 1916 să revenim la făgașul originar, mai întâi în secret (tratatul secret cu aliata Franței, Rusia), apoi public, prin intrarea în Marele Război de partea Antantei (adică expres de partea Franței și Angliei).

Circumstanțele neprielnice au impus și părăsirea azimutului tradițional pentru un scurt răstimp, începând cu 1940, pentru a fi reluat decisiv și public odată cu 23 august 1944. În era postbelică, sfârșitul ocupației militare sovietice în 1958 a consemnat și începutul tatonărilor revenirii la orientarea tradițională în politica externă, proces sinuos, primejdios și plin de obstacole.

Ceea ce a caracterizat aceste „schimbări de axă" a fost faptul că ele au fost rodul unei acțiuni interne de anvergură, în contextul unor prefaceri ale balanței de forțe între marile puteri pe plan european, când acomodările unei țări mici/mijlocii la jocurile din „liga întâi" sistemică (a actorilor majori) erau de neevitat. De fiecare dată, „schimbarea de axă" produsă a însemnat abandonarea unei mari puteri constrângătoare, ocupante sau dominante (Rusia în 1848, Austro-Ungaria în 1914, Germania condusă de Hitler în secunda conflagrație mondială în 1944), a cerut excepțională îndrăzneală istorică, iscusință diplomatică și acceptarea conștientă a unor costuri mari.

Una dintre aceste „schimbări de axă" de mari dimensiuni a avut loc în 1963. Ea a fost făcută publică în aprilie 1964, printr-o declarație în limbaj criptic comunist a Bucureștilor, intrați odată cu sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial în sfera de influență sovietică (prin înțelegerile celor „trei mari" la Teheran, Ialta si Potsdam, încheiate în intervalul 1943 – 1945). Conținutul și adevăratele dimensiuni ale „întoarcerii de axă" din 1963 au rămas secrete și subiect de dezbatere și controversă istoriografică și politică până astăzi. Dar este foarte clar că ea a influențat evoluția istorică a României în ce mai rămăsese din secolul XX și până azi.

O scrisoare pierdută și o falsă controversă, în sfârșit lămurită

„Declarația din aprilie 1964" făcea referire la poziția comuniștilor români în marea schismă ideologică din lagărul comunist eurasiatic între orientările sovietică și chineză, fiind în fapt o chemare la stingerea acestui litigiu, practic o competiție geopolitică. Bucureștii asumau o poziție politică activă în acest conflict ideologic și de putere, oferindu-se ca mediator și chemând la reinstalarea solidarității în lagărul comunist. Dar, dincolo de aceste noi direcții politice afirmate deschis, era limpede poziția implicită concomitentă asumată de România: distanțarea de hegemonul sovietic, tendința de

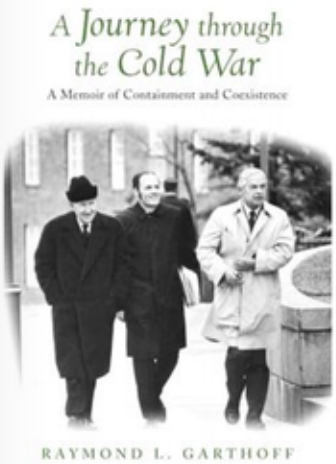

Coperta cărții de amintiri a lui Raymond L. Garthoff (în centrul imaginii)

evadare din sfera de influență a acestuia. Un asemenea pas mai tatonase anterior Albania comunistă, deosebirea fiind că Tirana luase deschis partea Beijingului în conflictul cu sovieticii.

În fapt, forma aleasă de conducerea comunistă de la București de comunicare publică era destinată inducerii în eroare a hegemonului sovietic, care putea să riposteze cu duritate. Concomitent, prin acest procedeu se comunica și adevăratului destinatar, comunitatea internațională de state, inclusiv deci statele „lagărului capitalist", întâi de toate S.U.A., care era orientarea de fond a României în arena internațională. Bucureștii „trecuseră Rubiconul", declanșând acțiunea de evitare a hegemoniei sovietice.

În 1947 – 1949, în sistemul global se instalase treptat ceea ce este cunoscut istoriografic drept Războiul Rece, competiția pe muchia prăpastiei nucleare între cele două superputeri, S.U.A. și U.R.S.S. Fiecare dintre principalii arhitecți ai noii ordini globale instalate după Al Doilea Război Mondial își controla cu strășnicie propria sferă de influență și desfășura o competiție multilaterală pentru hegemonie unică în sistemul internațional. În acest scop, ambele superputeri aveau organizații politico-militare destinate înfruntării în Europa – NATO și, de cealaltă parte, fără a cuprinde și China comunistă sau statele comuniste din Asia, Tratatul de la Varșovia. Centrul sistemului global fiind în Europa, cele două alianțe politico-militare se concentrau prioritar pe bătrânul continent, zidul despărțitor al Berlinului simbolizând această bipolaritate sistemică.

România era parte a sferei de influență sovietică, fusese sub ocupația trupelor sovietice, retrase abia în 1958, iar din punct de vedere economic era într-un stadiu de subdezvoltare cronică, cu o suprapopulație impresionantă (circa 90%) în sfera rurală și practic fără o industrie modernă. Abia terminase, către sfârșitul anilor '50, achitarea împovărătoarei datorii de război față de U.R.S.S. stabilite prin Tratatul de Pace, dar în economie continuau să subziste societăți mixte româno-sovietice în diverse ramuri, în scopul prelevării în favoarea hegemonului a bogățiilor naționale. Conducerea comunistă a țării a realizat că este nevoie neapărat de o dezvoltare industrială intensivă pentru a absorbi suprapopulația rurală și a evita o amenințătoare explozie socială. Pentru a realiza o asemenea schimbare economică era nevoie de resurse financiare și *know-how* tehnologic și, în acest scop, Bucureștii s-au adresat în 1959 – 1960 Moscovei. Răspunsul primit a fost dezamăgitor. Moscova, condusă de impetuosul N.S. Hrușciov, avea în intenție un vast proiect de construcție (Consiliul de Ajutor Economic Reciproc – C.A.E.R.) în „oglindă" cu Piața Comună, recent creată în Vestul continentului de șase state capitaliste. În cadrul acestui proiect, care voia implementarea unei specializări economice a țărilor din sfera de influență a U.R.S.S., României i se destinase rolul de rezervă agricolă a întregului lagăr comunist european. Acest lucru a fost socotit inadmisibil de conducerea de la București, iar Declarația din aprilie 1964, menționată mai sus, insista mult asupra viitorului de țară eminamente agrară rezervat României de Moscova.

Bucureștii în mod evident erau angajați în căutarea febrilă a unor soluții. Memoriile unor foști lideri și diplomați comuniști, precum și documente de arhivă, românești și străine arată că, încă din 1961 – 1962, Bucureștii au abordat diplomatic și cu necesară confidențialitate Washingtonul. O primă deplasare a unei delegații române în S.U.A. a dat rezultate pozitive în ceea ce privește relațiile economice în sensul dorit la București – proiectul industrializării – mai ales că America se lansase în așa-numita strategie a „construcției de punți" cu partenerii minori ai Kremlinului din lumea comunistă. Așa cum este azi abundent demonstrat documentar, criza rachetelor

nucleare sovietice din Cuba, din octombrie 1962, a avut un impact covârșitor asupra noii direcții politice externe tatonate la București. Liderul român Gheorghe Gheorghiu-Dej se aflase pentru o zi la Moscova în timpul acestei crize nucleare – la întoarcerea dintr-o vizită în India, împreună cu Ion Gh. Maurer – și avusese convorbiri cu omologii sovietici, iar aceștia nu au menționat nimic – în afara unor aluzii la propaganda occidentală în acest sens – despre faptul că întreaga lume se afla pe cumpăna războiului nuclear. La întoarcerea la București Dej a aflat consternat că armata română fusese pusă pe picior de război la ordinul Moscovei.

Măsura luată pe linie militară de sovietici, ocolind conducerea politică comunistă autohtonă, a dinamizat activarea de către aceasta, în condiții de maximă securitate – doar un mic grup de oameni în care Dej și Maurer aveau deplină încredere –, a azimutului american în politica statului român. În aceste condiții are loc întâlnirea din 4 octombrie 1963 între șefii diplomațiilor celor două state: Dean Rusk, secretarul de Stat al Guvernului american, și ministrul de Externe român, Corneliu Mănescu. Până în anii '90 ai secolului trecut, conținutul acestei convorbiri diplomatice nu a fost luat defel în seamă. Un scurt eseu al lui Raymond L. Garthoff, consilier al lui Dean Rusk, prezent la acea convorbire, publicat în 1995 în cadrul unui proiect științific privind Războiul Rece, a evidențiat întâia dată importanța cu totul remarcabilă a acestei întâlniri.

Cu eseul lui R. Garthoff a început o veritabilă odisee privind conținutul acestei convorbiri decisive, credem noi, pentru reorientarea politicii externe a Bucureștilor în timpul Războiului Rece, cu urmări semnificative până azi. Mai întâi a fost chestionată veridicitatea interpretării date de Garthoff comunicării făcute atunci de C. Mănescu, anume că, în cazul unui război nuclear dintre S.U.A. și U.R.S.S., România va rămâne neutră, afirmându-se că sovieticii nu au arme atomice dislocate pe teritoriul țării. Declarația reflecta realitatea, în România nu se aflau arme nucleare sovietice, dar interpretarea dată de consilierul lui Rusk a stârnit imediat iscodirea istoricilor și politologilor prin noutatea ei neobișnuită. Referindu-se la acțiunile sovietice în Cuba, Mănescu declarase lui Rusk că România „would remain neutral in any conflict generated by such actions" (va rămâne neutră într-un conflict generat de astfel de acțiuni). Ceea ce însemna că nu va asculta de ordinele Kremlinului, cum i se impusese în octombrie 1962, diplomatul român solicitând și asigurarea ca România să nu fie lovită nuclear într-un conflict S.U.A. – U.R.S.S. Documentul românesc, care consemna această întâlnire, a fost descoperit și publicat în 2009, dar nu menționa interpretarea lui Garthoff, iar în 2001 C. Mănescu, într-un interviu, a afirmat că transmisese, din

Septembrie, 1960, vizita unei delegații din România în S.U.A.; de la stânga la dreapta: Grigore Moisil, Athanase Joja, Robert H. Tayler, asistent special al secretarului de Stat pentru coordonarea relațiilor internaționale în domeniul educației și culturii, Ilie Murgulescu, ministrul Educației, George Macovescu, ministrul României la Washington

ordinul lui Dej, o scrisoare preşedintelui John Kennedy în care se arăta că România nu avea nicio legătură cu criza cubaneză şi nu are dislocate arme nucleare pe teritoriul său. Adjunctul lui Corneliu Mănescu, ambasadorul Mircea Malița, prezent la convorbirea din octombrie 1963, în luări de poziție ulterioare, deşi a menționat interpretarea lui Garthoff, nu a dezvoltat subiectul cu alte amănunte revelatoare. În sfârşit, dezbaterea pe acest subiect a fost considerată de Florin Constantiniu, cel mai de seamă istoric român din epocă, în 2011, în ultima sinteză de istorie națională scrisă de un singur autor, ca fiind un episod diplomatic care naşte una dintre „controversele" istoriografiei naționale. Ulterior acestei evaluări, au mai fost şi alți istorici care au intervenit în „controversă", uneori chiar negându-se expres că menționata convorbire are valoarea conferită de Garthoff.

În întreaga dezbatere istoriografică este însă o chestiune fundamentală, care trebuie interpretată la „pachet" cu convorbirea Rusk – Mănescu. Este vorba de scrisoarea pe care a menționat-o în interviul amintit din 2001 Mănescu. Cu adevărat, Dej a trimis o scrisoare omologului său american, înmânată de Mănescu lui Rusk cu probabilitate înainte de sau cu ocazia întrevederii din 4 octombrie 1963. Această scrisoare, potrivit unei sinteze a informațiilor din diverse surse publice şi documentelor de arhivă, este astfel rezumată într-o recentă lucrare de diplomă la Yale (2021), semnată de Stephen Herzog: „1) că România nu a fost informată şi nu a aprobat desfăşurări de rachete sovietice; 2) că România nu ar participa la un război ofensiv împotriva S.U.A. provocat de Uniunea Sovietică şi că ar aprecia ca acest fapt să fie luat în considerare în politica S.U.A.; 3) că forțele armate române se aflau pe deplin sub control național şi nu ar trebui să fie considerate un adjuvant al puterii militare sovietice; şi 4) că România nu a găzduit arme nucleare sovietice pe teritoriul său şi că S.U.A. sunt binevenite să întreprindă inspecții la fața locului pentru a se asigura de aceasta." Autorul menționează că rezumatul făcut scrisorii lui Dej este bazat pe studii publicate (Larry Watts, în 2013, şi Iulian Toader, în 2016), precum şi că documentul ca atare nu este publicat (să însemne că el există în arhivele americane, dar este sub pecetea tainei? – întrebare firească, mai ales că aduce noutatea unor „inspecții la fața locului", ceea ce era în epocă cu totul neobişnuit). În ce ne priveşte, „rezumatul Herzog" exprimă substanța a ceea ce a fost până acum o veritabilă controversă istoriografică privind convorbirea Mănescu – Rusk din 4 octombrie 1963. Că a fost trimisă de către Dej o scrisoare către Kennedy este o evidență – este menționată de Mănescu, care relatează că a fost elaborată la ordinul liderului de la Bucureşti –, iar în discuție şeful diplomației române a reliefat, din motive probabil de confidențialitate față de demnitarii români prezenți, câteva dintre ideile pe care le cuprindea, dar nu pe toate (mai ales cea mai importantă dintre toate, inspecțiile americane în România). Mai trebuie spus aici că întâlnim, în istoriografia problemei, şi teza potrivit căreia scrisoarea lui Dej către Kennedy nu a fost înmânată de Mănescu cu ocazia întâlnirii din 4 octombrie 1963, dar nu se specifică altă dată, deşi i se admite existența. Pentru evaluări concluzive în cancelariile diplomatice este evident că nu atât data, cât succesiunea de comunicări şi instanța emitentă determină procesul decizional firesc într-o relație bilaterală, deci, în acest caz, important este însuşi faptul existenței scrisorii Dej şi recepția ei la Washington.

Suntem îndemnați la această concluzie de documente *top secret* ale Pentagonului publicate de National Security Archives (NSA), organizație non-guvernamentală americană, care, beneficiind de o legislație care respectă dreptul publicului la „libertatea informației", acționează pentru a face publice documente altminteri destinate să zacă decenii sub pecetea secretului. Specializată în acest domeniu, NSA publică pe website-ul propriu numeroase documente smulse secretului şi aruncă largi fascicule de lumină asupra unor mari dosare ale Războiului Rece, tăinuite prin lege, sub rațiunile cele mai diverse, de la cele militare şi de securitate națională, în general, la unele oarecum anoste, dar care le ferecă pentru un secol şi mai bine de ochiul cercetătorilor şi al publicului larg (cum este cazul, între altele, al actelor medicale ale liderilor).

(Va urma)

UNGARIA, 1956

Delegația română a Crucii Roșii, acoperirea sub care fuseseră trimiși la Budapesta Valter Roman, Aurel Mălnășan și Francisc Păcurariu pentru a-l informa pe liderul român Gheorghe Gheorghiu-Dej despre adevărata situație (Magazin istoric**, nr. 11/2022), își începe activitatea.**

MARTOR OCULAR LA OPERAȚIUNEA „VIFORUL“

FRANCISC PĂCURARIU

● Un ardelean serios ● Ministerul de Externe ungar îi înarmează ● Cum fusese torturat Kádár ● Valter Roman îl repede pe Nagy Imre ● Nu spânzurau ungurește

În marș forțat, cu temerea că dacă facem pană, rușii ne scot de pe șosea, la căderea serii am ajuns la Budapesta. Șoferul m-a dus direct la ambasadă.

Al doilea din dreapta Nagy Imre; lângă el, spre centrul imaginii, József Révai, ministrul Culturii, Mátyás Rákosi, liderul partidului comunist, și János Kádár

Ne-am dumirit repede în ce privește confuzia rapoartelor, care-i scosese din sărite pe Gheorghiu-Dej și Preoteasa. În acea vreme, la ambasadele noastre lucrau destui localnici – șoferi, dactilografe, curieri, oameni de serviciu. La 23 octombrie, când au început evenimentele, toți angajații unguri au dispărut. Iar ambasadorul a constatat cu stupoare că nu mai avea niciun vorbitor de limbă maghiară la dispoziție! Ca atare, telegramele către Centrală se făceau pe baza datelor culese telefonic, de la celelalte ambasade „socialiste“.

Birourile se mutau zilnic! Noi i-am prins în plină mutare de la subsol la etajul 1. Se auzise că insurgenții aruncă grenade pe luminatoarele pivniților. Evident era mai bine cu birourile la etajul 1, așa că i-am lăsat să le mute. Dar a doua zi, doreau deja să se mute la parterul clădirii – se zvonea că răsculații trag în orice fereastră deschisă, suspectând prezența lunetiștilor ÁVH (Securitatea ungară). Oamenii erau obosiți și speriați: de o săptămână, nu trecuseră nici măcar cinci minute fără împușcături. Dar aveam motive să credem că aceste spaime erau voite: cineva ținea ambasada sub supraveghere și se juca cu nervii noștri. De-abia sosiserăm, că s-a și primit un telefon anonim: „Nu vă fie frică, nu vă spânzurăm. Deocamdată!“

Pe străzile Budapestei, în acele zile

Ministrul Mălnășan era un ardelean serios, care știa ce vrea de la oameni și mai știa și cum să le spună ce vrea de la ei. Înainte de război fusese proprietar de joagăr și dacă se descurcase cu țapinarii... I-a trebuit cam un sfert de oră ca să facă ordine. După care s-a încuiat în biroul ambasadorului și a redactat prima telegramă cifrată.

A doua zi de dimineață, conform uzanțelor, ne-am prezentat tuspatru, însoțiți de consulul român, la Ministerul ungar de Externe. Cei de-acolo evident știau despre ce era vorba, ne-au eliberat legitimații diplomatice. Apoi directorul de spațiu a deschis fișetul, a luat patru pistoale, le-a pus pe birou și a început să completeze permisele de port-armă: „Noi nu vă putem garanta siguranța, suntem nevoiți să apelăm la această măsură". Mie mi-a revenit un Beretta mic, cu plăsele de sidef. L-am luat și l-am vârât în servietă, iar servieta am pus-o în șifonier. L-am lăsat acolo: dacă te prindeau cu așa ceva pe stradă, nu scăpai de ștreang.

Apoi am plecat la Guvern, să ne întâlnim cu oficialitățile: noul prim-ministru, Nagy, și proaspătul secretar general al partidului, Kádár. Acesta din urmă se mutase la sediul Guvernului, fiindcă biroul său de la partid fusese devastat. Eram curios să-l văd pe Kádár: petrecuse vreo trei ani buni în ancheta ÁVH-ului. Se zvonea că fusese torturat sălbatic de faimosul colonel Farkas, ca să recunoască că în anii războiului ar fi fost „agent al Siguranței". Unii spuneau că fusese băgat într-o cadă cu mercur, alții că fusese vârât într-o ladă cu cuie pe dinăuntru, în sfârșit unii susțineau că-l castraseră. Erau zvonuri care circulau. Eu îl știam, mai mult din vedere, din anii în care fusesem atașat de presă la Budapesta. Dar când l-am revăzut am avut un șoc: chelise aproape complet, părea cu 30 de ani mai bătrân, iar pielea sa avea o nuanță plumburie. Trecuseră câteva luni de când îl scoseseră de la pușcărie, dar încă arăta ca o stafie.

Kádár a vorbit primul. Ne-a explicat că fostul secretar general, Rákosi, patronase un regim de teroare. În iunie 1956, când a fost dat jos de la putere, cam o zecime din populația țării era în închisori sau în camerele de anchetă – performanță care depășea chiar și realizările fostului șef al NKVD, Ejov, în materie. Om sângeros, Rákosi se înconjurase de „acoliți de o cruzime obtuză, străini de poporul maghiar". Cunoscându-l de ani mulți pe Valter Roman, Kádár n-a spus pe șleau că tot aparatul ÁVH și al partidului era înțesat de evrei, dar asta s-a înțeles. Cu toții știam că tovarășul Kádár nu era maghiar, ci slovac, de aceea remarca sa a fost percepută de noi toți că nu se referea la orice fel de străini, ci la evrei. Odată, mașina oficială a lui Rákosi lovise un motociclist. Secretarul general coborâse și ordonase gărzii „să aibă grijă" de rănit. Se pare că avea în vedere să fie dus la spital, dar garda a priceput altfel. Omul a fost eliberat din închisoare abia după destituirea lui Rákosi, adică după vreo șapte ani.

În timp ce povestea, Kádár a observat că ne uităm cu toții la unghiile sale. Mai precis, la locul unde acestea ar fi trebuit să fie – fiindcă nu mai avea unghii. Și-a privit cu un zâmbet vag degetele mutilate, apoi a zâmbit: „Da, ai noștri știu meserie mai bine decât călăii lui Horthy. Oare de unde or fi învățat așa repede?" Fină aluzie la NKVD...

În ce privește situația la zi, Kádár a apreciat că explozia de nemulțumire era absolut normală, având în vedere modul în care regimul Rákosi tratase poporul. În opinia sa, pe termen scurt se impuneau cedări, cum ar fi cooptarea necomuniștilor în Guvern, iar pe termen lung reconcilierea partidului cu poporul maghiar implica respectarea sentimentelor sale naționale, prin epurarea partidului, a ÁVH, dar și a armatei ungare.

Sesizând mirarea noastră, Kádár a precizat că în 23 octombrie, când apăruseră primele informații că răsculații aveau

Nagy Imre (stânga) și János Kádár

arme militare, îl convocaseră pe șeful garnizoanei Budapesta, colonelul Pál Maléter. I-a solicitat să întărească paza depozitelor de armament, dar acesta a replicat că nu știe unde se află respectivele depozite. În schimb, sublinia Kádár, șefii răsculaților știau precis unde sunt depozitele și în următoarele ore acționaseră în consecință. Lui Kádár nu-i picase bine gestul lui Maléter, pe care am înțeles că îl considera, implicit, trădător. Iar acum Maléter era proaspăt general și ministru al Apărării, în Guvernul Nagy. A fost prima fisură pe care am sesizat-o între Kádár și Nagy.

Kádár a simțit că fusese dibuit, drept care a luat-o iar spre dreapta, declarând că se impune retragerea trupelor sovietice din Ungaria, precum și îmbunătățirea semnificativă a nivelului de trai. În acest sens, România putea da un ajutor prețios, în opinia sa, prin „punerea în valoare în comun a Ardealului". Sensul era exploatarea în comun a resurselor Transilvaniei, prin firme mixte. Ungurii văzuseră ce bine jefuiesc sovieticii România, prin sistemul „sovromurilor", și voiau și ei să apuce una-alta, prin același procedeu.

Remarca nu i-a picat bine lui Mălnășan, care în anii Diktatului de la Viena pierduse bruma de avere ce avea și trebuise să se refugieze la Sibiu. Și nu i-a picat bine nici lui Roman, mai ales că el trebuise să înghită și aluzia cu „străinii de poporul maghiar". Dar rolul nostru nu era să stârnim valuri, ci să ascultăm ce aveau de zis gazdele.

A urmat la cuvânt Nagy Imre. A vorbit mai dezlânat – era, cum s-ar spune, o fire „mai poetică" –, o aparență atent studiată, ca și înfățișarea sa de „învățător de la țară". Cu toții îi știam trecutul: fost membru al Gărzilor roșii bolșevice, se spunea că făcuse parte din plutonul care îl executase pe țarul Nicolae (*Magazin istoric*, nr. 11/2021). Vorbea mieros, dar ideea de bază era aceeași: cedare, până când marea masă a poporului își va da seama că se întrece măsura, va „izola elementele radicale" și va permite activiștilor partidului comunist „să preia din nou inițiativa". Printre cedările politice avute în vedere se număra retragerea trupelor sovietice și chiar ieșirea țării din Tratatul de la Varșovia. Nagy Imre nu părea a-și da seama că, la acea oră, sediile partidului se aflau sub asediu în întreaga țară, iar activiștii – departe de a plănui „reluarea inițiativei" – fugeau precum potârnichile. Asta o știam și noi, deși eram de-abia sosiți. Dar Nagy Imre îi tot dădea înainte. A insinuat că și România ar putea avea probleme, s-ar putea confrunta cu o răscoală a maghiarilor, drept care ar fi bine să „slăbească șurubul" încă de pe acum, preventiv, în primul rând dând o „autonomie reală" așa-zisei Regiuni Autonome Maghiare.

Auzindu-l cum dă sfaturi, pe Valter Roman nu l-a răbdat inima și i-a zis-o de la obraz: „Vorbești de reluarea inițiativei, dar mergi din cedare în cedare. Azi ai primit oamenii lui Tildy în guvern, mâine o să-ți ceară să-i cedezi locul cardinalului Mindszenty" (arhiepiscop de Esztergom, aflat în pușcăriile comuniste). Cu asta, întrevederea s-a cam terminat. Kádár ne-a condus spre ieșire și, la final, a răsucit cuțitul în rană: „Până la urmă, tot va trebui să dați o autonomie reală Ardealului!"

În analiza pe care am făcut-o

Pál Maléter

Statuia lui Stalin din Budapesta, întreagă, și după ce a fost dărâmată

asupra întrevederii, odată ajunși la ambasadă, au rezultat două aspecte. În primul rând, partidul și guvernul erau angrenate în cedări succesive în fața răsculaților, care implicau inclusiv adoptarea unor poziții revanșarde față de România; în al doilea rând, deși în public Kádár și Nagy păreau a avea aceeași poziție, în realitate Nagy se iluziona, crezând că are în față o simplă răscoală populară, pe când Kádár aprecia că are de-a face cu o contrarevoluție și nu era dispus să cadă în prăpastie, cu Nagy Imre în brațe.

Mălnășan a rămas la oficiu ca să redacteze telegrama spre București, pe când Roman – care vorbea perfect rusește – s-a dus la Ambasada U.R.S.S., să relateze întâlnirea. El primise de la Gheorghiu-Dej ordin să îi raporteze lui Andropov. Hrușciov era așteptat la București a doua zi și venea însoțit de Malenkov – pe care cei care-l cunoșteau personal îl apreciau a fi „o broască râioasă". Opiniile sovieticilor trebuia sondate, pentru ca Gheorghiu-Dej să știe la ce să se aștepte.

Seara, când s-a întors Valter Roman, am avut altă surpriză: odată cu retragerea trupelor sovietice din Budapesta, Ambasada U.R.S.S. se mutase pe insula Csépel. Acolo, la Tököl, era un mare aerodrom militar sovietic, unde se relocase și Comandamentul Militar Sovietic din Ungaria. Profitând de poziția sa – aproape de Budapesta, dar greu accesibilă în mijlocul Dunării – insula Csépel devenise un fel de capitală de rezervă a Ungariei comuniste.

În ce mă privește, am pornit-o prin oraș, cu fotograful după mine. Tocmai cuceriseră sediul comitetului de partid Budapesta, aruncaseră mobilierul pe fereastră, iar acum îi spânzurau de picioare pe activiști – viii și morții laolaltă – de balconul clădirii. Morții aveau noroc, căci spânzurarea cu capul în jos e o moarte lentă și chinuitoare. Noaptea târziu, când am trecut din nou pe acolo, pe drumul de întoarcere, câțiva dintre ei încă mai mișcau.

Am trecut pe lângă monumentul lui Stalin – era o statuie monumentală, lângă Piața Mileniului, al cărei soclu servea drept tribună cu prilejul paradelor oficiale. Fusese solid construită, de aceea a putut fi dată jos doar cu ajutorul unui tanc. Statuia fusese făcută bucăți de populația răsculată, dar cizmele – umplute cu beton – rămăseseră pe soclu. Întrucât doborârea statuii avusese loc la 23 octombrie, se putea concluziona că, încă din acele prime momente, elemente ale armatei se raliaseră răsculaților. Un civil n-ar fi putut manevra cu atâta pricepere tancul care smulsese statuia de pe soclu.

Am ajuns apoi la sediul Radiodifuziunii. Acolo, un batalion de trupe ÁVH încercase să reziste. Deschiseseră focul, iar răsculații i-au sfâșiat de-a dreptul. De la un trotuar la altul, strada era plină de un noroi sângeriu, din care se țeau ici o talpă de bocanc, colo un crâmpei de uniformă cenușie. Mirosea pestilențial, a abator.

Am ajuns pe cheiul Dunării, străjuit de frumoase lampadare de fier forjat, cu mai multe brațe. Practic de fiecare braț atârna, sub felinar, câte un spânzurat – unii mai proaspeți, alții umflați deja. Aveau de gât pancarte: „securist", „comunist". De fapt, la acea oră spânzurările continuau prin oraș. Grupuri de cinci-șase indivizi cu pantaloni *brekeș*, cizme și pălării

După cucerirea sediului ÁVH din Budapesta

vânătorești se plimbau pe străzi, cu banderole tricolore la mână și balalaicele (pistol-mitralieră de fabricație sovietică) la umăr, ceea ce îi diferența de restul răsculaților, care aveau puști. Ei aveau pistoale-mitralieră și funii de cânepă. Ajungea ca vreun trecător să-și recunoască un dușman în mulțime și să-l arate cu degetul, strigând: „Uite securistul!". Cel vizat era imediat înconjurat, i se suceau mâinile la spate, îl legau cu dichis, apoi îi verificau pantofii. Circula pe atunci, la nivel de zvon, informația că Securitatea își dotase efectivele cu ghete bej – în fine, de un maro ceva mai deschis. Cum nu le convenea nuanța pantofilor, îi puneau pancarta de gât – și pe astea le aveau pregătite din vreme. Între timp, șeful grupului făcea lațul – nu e simplu, e nevoie de îndemânare, e un nod lung, petrecut, ca o cravată din funie. Era un gest ostentativ, parte a spectacolului: oamenii din jur îi urmăreau mâinile cu un amestec de groază și curiozitate. Apoi, cu o mișcare ce părea îndelung exersată, călăul-șef arunca celălalt capăt al frânghiei pe după brațul felinarului și-l înnoda de trunchiul lampadarului. Alți doi-trei supravegheau mulțimea, cu degetul pe trăgaci: nu era momentul să protestezi, cu atât mai puțin să fotografiezi.

Nu este ușor să spânzuri un om, mai ales când se zbate și n-ai scaun. Îl târau sub felinar, acolo doi îl apucau de coate și-l ridicau. Apoi îl „scăpau" cumva în față și omul, instinctiv, se îndrepta de spate, clipă în care al treilea îi vâra fulgerător lațul pe gât. Apoi îl lăsau să cadă de-a binelea. Am asistat la două sau trei asemenea spectacole și, de fiecare dată, când îl lăsau să cadă în ștreang, vârfurile picioarelor ajungeau la două-trei palme de caldarâm: suficient de jos ca să poată să-i pună lațul, suficient de sus ca să-l spânzure. Fie erau foarte experimentați, fie funiile erau cumva marcate la lungimile necesare.

Aceste spectacole, derulate de fiecare dată fără greș, după același tipic, m-au pus pe gânduri. Era clar că, la adăpostul masei poporului răsculat, acționau alte forțe, mult mai organizate. Și dacă echipele de călăi erau de fapt trimise să compromită mișcarea populară? Prea erau tăcuți, nici măcar nu legitimau oamenii, ca și cum n-ar fi fost în largul lor în limba maghiară. Și prea nu interveneau când te vedeau că fotografiezi, odată spânzurarea terminată, după ce „ridicaseră garda". Numai ei să nu fie în cadru, în rest puteai fotografia! Sunt tot atâtea detalii care îmi stârnesc semne de întrebare: spre exemplu, nu spânzurau ungurește. Peste tot se folosesc spânzurători în formă de „U" sau de „L" inversat. La unguri, din cele mai vechi timpuri, se folosește un simplu stâlp de lemn care are, la capătul de sus, o verigă prin care trece ștreangul. Călăul trage funia și, cu un scripete, îl ridică pe condamnat, de-a lungul stâlpului. De aceea se spune că „l-au ridicat în furci", iar nu „i-au tras scaunul de sub picioare", ca la alte popoare. Nu, hoherii (gâzii) ăștia nu spânzurau ungurește, dar păreau experimentați: unde oare vor fi deprins meserie?

(Va urma)

„Spânzurarea cu capul în jos e o moarte lentă și chinuitoare"

GRUPUL DUDÁS

După ce Kádár János s-a urcat, la 2 noiembrie, în avionul de Moscova, a avut o revelație. Cum a ajuns la destinație, a povestit conducerii sovietice (fără Hrușciov, care era în vizită de lucru la București și Belgrad) despre cei „35.000 de horthyști", care s-ar fi organizat în Germania de Vest și ar fi fost finanțați de Austria să răstoarne regimul „popular" din Ungaria. Fără să o numească, făcea referire la Frăția Luptătorilor Maghiari, organizație care ocupa în imaginarul staliniștilor unguri cam același loc pe care-l avea Garda de Fier pentru staliniștii din România.

Nu există documente și mărturii credibile care să ateste participarea la evenimente a unui grup atât de amplu de emigranți de extremă dreapta, reveniți în Ungaria. În schimb, au ieșit la iveală alte detalii, care sugerează cu totul alte filiere de intervenție străină. Una dintre cele mai violente grupări angrenate în evenimente a fost așa-numitul „Grup Dudás", a cărui participare la masacrul de la Radiodifuziune și la execuțiile sumare care au urmat este bine documentată. Numărând inițial 140 de oameni, iar într-un final 800 – 900 de luptători, „Grupul Dudás", creat la 23 octombrie 1956 și activ până la jumătatea lui noiembrie, poartă numele inițiatorului său, Dudás József.

Clădirea radioului, după ce a fost luată cu asalt

Dudás József

Biografia acestui aventurier este grăitoare. Născut la Târgu Mureș în 1912, orfan, s-a calificat lăcătuș și a urmat cursurile Politehnicii din București. Încă de la sfârșitul anilor 1920 aderă la Uniunea Tineretului Comunist din România. Este prins și condamnat, în 1933, la nouă ani închisoare. În plină dictatură carlistă, este eliberat anticipat, în 1939. În 1940 pleacă în Ungaria, unde servește ca agent de legătură între diferitele grupuri comuniste ilegale. În septembrie 1944 face parte din delegația de comuniști unguri discret trimisă la Moscova de regentul Horthy, pentru a negocia ieșirea Ungariei din război.

Dudás József se întoarce la Budapesta în

„Ruși, mergeți acasă!"

1945, odată cu tancurile sovietice, apoi reușește să se infiltreze în Partidul Micilor Agrarieni, ajungând să fie ales în Consiliul Municipal al Budapestei. Internat în lagăr odată cu ceilalți conducători agrarieni, este eliberat în 1948, în plină teroare stalinistă. Dar trecutul îl ajunge din urmă: pe fondul „verificărilor de partid" din România, eliberarea sa înainte de termen din 1939 atrage atenția. Este reținut în mai multe rânduri, interogat de ÁVH. Între 1951 și 1954 este arestat și predat Securității române, pentru anchetă. După moartea lui Stalin, este eliberat, „în lipsă de probe". Cei eliberați din pușcării găseau greu de lucru, dar Dudás este imediat angajat ca inginer, la Budapesta. Ceea ce-i dă prilejul să frecventeze cercuri extremiste de dreapta, punându-și în valoare relațiile create în lagăr și detenție. Brusc, în octombrie 1956, își descoperă vocația de lider paramilitar: formează un grup de luptători care, după ce „eliberează" Radiodifuziunea, cuceresc redacția și tipografia cotidianului partidului, *Szabad Nep*. În mod surprinzător, tipografii comuniști i se subordonează fără probleme, ceea ce-i permite ca, la 29 octombrie, să difuzeze într-un tiraj de câteva mii de exemplare „Programul în 25 de puncte". Care cerea ieșirea din Pactul de la Varșovia, neutralitate „după model austriac", scoaterea trupelor sovietice din țară…

O scenă obișnuită în Budapesta, octombrie 1956

A doua zi, Dudás îi solicită o întâlnire lui Nagy Imre, prilej cu care-i cere să-l numească ministru de Interne. Nagy refuză; Dudás recunoscuse, de față cu jurnaliști, că „are contacte la Moscova", ceea ce punea în cu totul altă lumină programul său maximalist. Dudás József nu renunță: se adresează colonelului Malașenko, șeful de stat major al „Grupului Special" sovietic. Îi solicită spionului militar sovietic ca, după „eliberare", să fie recunoscut de ocupanți ca principalul partener de dialog din Ungaria, în locul lui Nagy Imre. Această poziție fusese însă ocupată, cu câteva ceasuri mai-nainte, de Kádár János.

Dudás József nu cunoaște însă acest aspect; pe fondul răspunsurilor evazive pe care le primește, continuă negocierile cu sovieticii. La 3 noiembrie, în toiul luptelor, oamenii săi din cadrul „Grupului Dudás" află de contactele sale suspecte cu spionajul sovietic și-l demit. Acesta era șeful grupurilor de hoheri care spânzurau „comuniști" și „securiști" în acele zile, la Budapesta. Iar acțiunile acestora au servit drept pretext tanchiștilor sovietici, care au pacificat cu tunul cartiere întregi ale orașului.

Kádár l-a invitat pe Dudás József la Parlament, pentru a discuta cooptarea sa în noua conducere comunistă. Acolo însă îl așteptau oamenii GRU, care l-au arestat, l-au deferit tribunalului militar și i-au închis definitiv gura, prin împușcare, la 19 ianuarie 1957.

Tudor PĂCURARU

INEDIT

Am încheiat primul episod al amintirilor generalului Nicolae Tătăranu despre debutul luptelor de la Stalingrad, în dimineața zilei de 20 noiembrie 1942, cu momentul în care comandantul punctului de comandă al Regimentului 91 Infanterie îi raporta că era copleșit de blindatele sovietice.

BĂTĂLIA DE LA STALINGRAD

NICOLAE TĂTĂRANU

După o oră:

„– Dle general, sunt aproape complet încercuit, divizionul a tras direct în care la gura țevii, fără niciun rezultat, și tancurile au intrat în baterii".

– Ține, îți vor veni în ajutor tancuri și anticar germane".

Autorul însemnărilor

Alte clipe trecute, pentru el mai lungi ca pentru mine.

„– Dle general, sunt complet încercuit, sprijinul german nu a sosit.

– Ține, ai mijloace destule. Un divizion de *Sturmgeschütz* [tunuri antitanc autopropulsate – *A.S.*] a trecut acum pe la mine și l-am îndreptat spre d-ta".

Iar câteva momente...

„– Nu au venit încă! Carele inamice intră în cercul meu!

– Nu se poate, sigur sosesc dintr-o clipă în alta!

– Dle general, vreau să-mi iau rămas bun, se trage chiar în observatorul și bordeiul meu... Să trăiți! Ura, au sosit vânătorii de care..., se aud motoarele și inamicul se retrage în goană". A închis telefonul brusc.

Trenul de luptă și regimentar al Regimentului 40 Artilerie, pe punctul de a fi distruse de carele inamice, au fost salvate de contraatacul bateriei de tunuri de asalt. Parte din antetrenurile acestui regiment, puse în panică, nu s-au mai oprit până la vest de Don.

Către ora 12 încep să sosească mijloacele de întărire germane, care trebuia să fie în zorii zilei în dispozitivul diviziei:

– o baterie 88 mm și una de 20 FLAK [antiaeriană – *A.S.*] ocupă poziție la stânga mea, sectorul de nord;

– o baterie de 88 mm se instalează la 3 km sud-est Nariman (centru);

– divizionul de tunuri de asalt sosește cu o baterie de șase piese la P.C. al diviziei; l-am îndreptat imediat la dreapta, la P.C. al

Tun antitanc autopropulsat (Sturmgeschütz)

Regimentului 91 Infanterie, ce era încercuit și abia se mai ținea. Pe lângă un ofițer de stat major, i-am mai atașat un pluton de jandarmi, venise fără nicio grupă de luptă.

Elemente de recunoaștere, care de cercetare, ale Diviziei 29 Moto sunt semnalate în regiunea Blinijkov, cu direcția Caraussum. Această divizie staționase în ziua de 19 noiembrie 1942 în zona sud și sud-est Zibenco – Warwarovka (rezerva armatei). În urma situației din dimineața zilei de 20 noiembrie 1942 a primit ordin de a repune stăpânire pe regiunea Caraussum – Tundutovo, restabilind situația dreptei Diviziei 20, după care să atace cu grosul în flancul și spatele forțelor inamice, care împingeau spre sud dreapta Corpului 6 Armată român. Regimentul 71 Grenadieri sprijinit de care (Divizia 29 Moto), intervenind dinspre Blinijkov, degajează P.C. al sectorului de sud (Regimentul 91 Infanterie) în ultima oră. Am povestit deja tragedia acestui centru arici.

În după-amiaza zilei, Divizia 29 Moto reușește să reocupe Caraussum și Tundutovo. Regimentul 91 Infanterie român, despresurat, reocupă pozițiile de la est, cota 86,4, în legătură la dreapta cu trupele germane și la stânga cu restul diviziei. A doua baterie de *Sturmgeschütz* sosită la Nariman am dirijat-o în sectorul de nord, unde inamicul începuse o serioasă pregătire de artilerie. Am stat tot timpul la P.C., care avea un bun observator pe tot frontul, afară de dreapta. Toată lumea era mirată de liniștea mea, nicio repezeală, nicio vorbă rea, îngăduitor cu toți, afară de Comandamentul german, care nu mi-a trimis la timp ajutoarele promise și, din această cauză, am pierdut oameni și ofițeri fără niciun rost.

Am povestit până acuma ce s-a petrecut la dreapta mea. Acum trec la centru și stânga. Până către ora 11 în această parte am respins cu ușurință atacuri inamice relativ slabe, însă aveam bănuiala că nu e totul. Aveam în posesie două bune observatoare, pe care mereu inamicul a vrut să mi le ia. În plus, aveam informații că forțe de infanterie și artilerie sunt masate la centru și nu s-a observat nicio mișcare înapoi sau laterală.

La ora 11.30 inamicul începe o pregătire de artilerie cu o intensitate deosebită pe înălțimea și la nord de cota 128,2 – 125,3. Spre deosebire de pregătirea de azi-dimineață, acuma este extraordinar de puternică și se execută și în adâncime, până la artilerie inclusiv. La ora 11.50 intră în pregătire și tunurile de salvă, cu un foc formidabil. O concentrare așa de puternică nu a executat inamicul niciodată, nici chiar pe frontul cetății Stalingradului.

La ora 12 atacul pornește, o brigadă de care de luptă atacă regiunea cotelor. Vedeam perfect unde cădeau loviturile de artilerie a salvelor, a brandurilor etc. Am rămas câtva timp aiurit, era imposibil ca infanteria mea să suporte acest cataclism. Într-adevăr, batalionul 1 din Regimentul 83 Infanterie, ce era pe cota 128,2, a fugit, împrăștiindu-se. Mai târziu, când a fost adunat, am remarcat că nu pierduse prea mulți oameni, dar în schimb a părăsit tot armamentul. La stânga, Regimentul 83 Infanterie ține ferm; deși are câteva pătrunderi locale, nu a cedat un pas.

Lupta contra carelor de luptă pătrunse în poziție e dusă de bateriile 1/Regimentul 39 Artilerie, de o baterie de FLAK-uri grele germane și apoi de un batalion de *Sturmgeschütz*, trimise de mine în întregime acolo. Foarte multe tancuri inamice sunt distruse sau imobilizate. Bateria de FLAK-uri grele, copleșită la un moment dat de care, își distruge singură tunurile; probabil că nu văzuse că îi venise[ră] în ajutor tunurile de asalt și o baterie din Regimentul 39 Artilerie.

A fost o chestie de câteva minute. Pe tot frontul inamicul a fost oprit cu pierderi grele, apărarea se închegase iar, la dreapta și centru pe linia rezervelor, la stânga pe vechea poziție. Aviația inamică a fost destul de activă, fără însă a ne fi stingherit manevra și deplasările. Aviația proprie, ca și în zilele următoare, a fost inexistentă.

Pușcă-mitralieră într-o poziție românească

A venit noaptea, divizia era salvată și misiunea aproape în întregime îndeplinită. Tot statul major aleargă acolo unde e nevoie pentru a controla situația și a transmite ordinele pentru lupta de mâine. Am căpătat curaj, ce a fost greu a trecut; unitățile ce le am pe poziții sunt călite și nu vor putea fi scoase din bârlog. Moralul bun, mărit de prezența anticarului și *Sturmgeschütz*-urile germane. Pe frontul german de la stânga mea până la Stalingrad inamicul nu a atacat deloc. Corpul 4 Armată german îmi dă ordin în seara zilei că Regimentul 82 Infanterie și divizionul artilerie trec sub ordinele Diviziei 297 germane de la stânga mea, pentru operațiile de mâine.

Ziua de 21 noiembrie 1942. Se prevăzuse prin ordinele venite în cursul nopții:

– Divizia 29 Moto germană să atace spre sud-est pentru a degaja Corpul 6 Armată român;

– Divizia 20, a mea, să mențină pozițiile ce ocupă între Caraussum și cota 128,2, ambele exclusiv;

– Divizia 297 germană, de la nord, să atace pentru a cuceri înălțimea cu cele două cote, 125,3 și 128,2, în legătură cu stânga diviziei mele, care are misiunea să acopere dreapta contraatacului.

Profitând de noapte, am remaniat dispozitivul și am retușat poziția, retrăgând unde eram prea înaintat și împingând unde eram prea înapoi. Am reorganizat sprijinul de artilerie, obligat fiind de distrugerea aproape totală a divizioanelor de obuziere de către carele inamice. Toate mijloacele de transport conlucrează la aprovizionarea cu muniții.

În dimineața zilei, la nord, Divizia 297 (cea de la stânga), sprijinită de tunuri de asalt, reușește să cucerească înălțimea 125,3. Regimentul 82 Infanterie român (al meu) se distinge în acest contraatac. La sud, dreapta mea, Divizia 29 Moto se angajează în zona Tundutovo – Blinijkov – Koșchara în lupte grele cu puternice forțe rusești de infanterie și care de luptă din ce în ce mai numeroase, care se interpuseseră între ea și Corpul 6 Armată român. Negăsind niciun sprijin, la un moment dat s-a găsit într-o situație foarte delicată. S-a putut degaja cu foarte mare greutate și a ocupat poziție în prelungirea flancului meu drept, acoperindu-mă atât pe mine, cât și spatele Corpului 4 Armată german.

La divizia mea am respins cu ușurință atacurile dirijate în direcția Nariman și postul meu de comandă. Atacuri relativ slabe, foarte puțin sprijinite de care și artilerie. Atenția toată îmi era acum îndreptată spre Divizia 29 Moto, care se replia; deja, elemente răzlețe începuseră a fi văzute în spatele punctului meu de comandă. Eram, personal, într-o situație destul de delicată. În față, o linie subțire încă nesudată suficient, în dreapta și spatele meu Divizia 29 Moto germană. Nu știam unde se află, dar încă de la prânz aveam vești rele despre ea.

Mi s-a sugerat schimbarea P.C. la Nariman sau Gavrilovka, pentru a fi în mijlocul unităților mele. Nu am consimțit, de teamă că va influența în rău moralul luptătorilor, deja destul de scăzut, dar cu tendință de ameliorare.

Desant de infanterie pe un tanc rusesc

Am ordonat să se ocupe punctul de sprijin și să se ia dispozitivul de apărare apropiată a cartierului. Către prânz mi se raportează că la Zeti, unde aveam Eșalonul 2 (serviciile diviziei), atacă carele de luptă inamice. Un subofițer german ce venea dintr-acolo raportează că a văzut care inamice înaintând spre noi (la 5 – 6 km). Ordon alarma, mașinile ies, punându-se cu capul pe pistele recunoscute ce duceau la Gavrilovka. Restul, de la bucătar până la cel mai mare în grad din ofițeri, iau armele și intră în tranșeele destinate fiecăruia. Recunoașterile mele de ofițeri nu dau de care, dar găsesc Zeti înconjurată de inamic. Ordon încetarea alarmei, dar fără a se părăsi lucrările, iar cartierul rămâne împachetat.

Ziua de 22 noiembrie 1942.

În noaptea de 21/22 noiembrie 1942 Corpul 4 Armată german ordonă continuarea luptei pe aceeași poziție, în linii mari. Diviziei 20 română i se fixează dreapta la rambleu de C.F., iar dincolo de rambleu Divizia 29 Moto, care intră în dispozitivul Corpului 4 Armată. P.C. al meu va rămâne pe loc (vâlceaua sud Nariman) până în dimineața zilei de 22 noiembrie, când va fi mutat la Gavrilovka, liziera de est.

În cursul nopții, la Zeti, recunoașterile rusești moto care atacaseră în cursul zilei au fost întărite. Serviciile diviziei ce se aflau acolo au fost îndreptate spre Buzinovka. Regimentul de marș al diviziei, deși cu efective reduse, s-a angajat în luptă, dând posibilitatea serviciilor să se salveze. Deplasarea P.C. la Gavrilovka am executat-o tot în cursul nopții. Am avut dreptate, pentru că ziua nu m-aș fi putut mișca. Mizeria de la Gavrilovka era de nedescris. M-am instalat în niște barăci de prizonieri, pline de murdării și de păduchi.

În dimineața zilei, Divizia 297 reocupă înălțimile cota 125 – 128 în întregime. Divizia 20 română se menține pe poziția ocupată, având ca întărire un batalion german oprit în rezervă la Nariman și o baterie de FLAK-uri grele în poziție la nord Nariman. Divizia 29 Moto duce lupte grele, fiind puternic atacată. O întreagă brigadă de care de luptă rusești atacă satul Zeti și marchează o învăluire mai largă a dreptei Corpului 4 Armată german. Inamicul a atacat tot timpul și pe tot frontul. Peste tot s-a rezistat pe pozițiile ocupate, afară de Divizia 29 Moto, care ceda mereu teren, lăsându-mi la un moment dat dreapta descoperită. Pentru a face față, am ordonat către ora 13 replierea batalionului de infanterie ușoară, ce era disponibil, la imediat est Nariman. Deși am anunțat comandantul Regimentului 83 Infanterie ce era vecin cu acest batalion ca să nu se lase cumva antrenat de mișcarea de repliere a vecinului său, el s-a angajat într-o retragere dezordonată cu tot regimentul. Eram cu parte din ofițerii mei de stat major pe înălțimea est Gavrilovka, când zăresc la creastă o masă de oameni pe un front de 2 – 3 km, care veneau spre noi. Cine poate fi? Niciun foc, nici de infanterie, nici de artilerie! Inamicul, dacă e, cum vine așa de liniștit și fără nicio siguranță? Mă treceau sudorile... Batalionul infanterie ușoară s-o fi rătăcit? Nu se poate să fie Regimentul 83 Infanterie, care nu fusese deloc atacat! Ordin: toți în mașini și fiecare într-o direcție ce am indicat. Eu, cu col. Bălțătescu și Victor (subofițerul meu) la centru, dau peste primul grup de fugari. Nu aveau

Tunurile antiaeriene de 88 mm germane erau la fel de eficiente și în tragerile directe contra blindatelor sovietice

aspectul de oameni. „Eu sunt, dle general, îmi bâlbâie colonelul. Mi-a fugit regimentul și alerg înainte pentru a-l opri la Gavrilovka". Desigur că nu i-am vorbit deloc academic! Niciun foc de la inamic, nici măcar o patrulă... de ce fugeau?! A văzut că se retrage blindata germană, în urmă batalionul de infanterie ușoară că se deplasează și au plecat și ei. Îi spun vorbe grele:

„– Ești în capul fugarilor, d-ta, comandant de regiment!

– Voiam să fiu înainte ca să-i opresc" – atâta repeta mereu.

În fine, puhoiul se oprește. Văd un altul mai în vale; era batalionul german de rezervă de la Nariman, care intrase și el în panică. Se oprește și el. Se strâng companiile, apar ofițerii și se începe drumul înapoi, în ordine. Se ocupă prima creastă ce acoperea Gavrilovka, mai era de ocupat creasta de la Nariman. Suntem salvați toți. Nu am avut tăria de a împușca pentru exemplu pe câțiva, desigur că merita să încep cu comandantul de regiment și cei din jurul lui. Nu am făcut-o și nu regret nici azi, când acest colonel se prezintă ca un persecutat și vrea să fie făcut general. Norocul mare a fost că inamicul nu a mișcat deloc. De ce? Dumnezeu știe! Nu se poate să nu fi văzut această masă ce se retrăgea. Sunt imponderabilele câmpului de luptă. Batalionul german l-am oprit pe loc, pentru că nu mai avea niciun cartuș. Istovit, m-am întins în mașină și am fumat jumătate de oră fără să vorbesc cu cineva. Eram cu sufletul zdrobit... abia începusem calvarul!

Către amiaza zilei mi se face cunoscut că dreapta Corpului 4 Armată (Divizia 29 Moto, Divizia 20 și aripa dreaptă a Divizei 297) se va replia în cursul nopții pentru a primi lupta mâine, 23 noiembrie 1942, dimineață, pe aliniamentul Jelky – Jagodin – valea Karavatca – Zibenco – Kravsov – Rakotino – valea Karpovca. Suntem rupți complet de Corpul 6 Armată român. Divizia 20 ocupă sector între șosea și Rakotino. Mișcarea, în cel mai strict secret și decroșare, ca să nu simtă inamicul. Trimit pe șeful de stat major cu câțiva ofițeri din cartier ca împreună cu șefii birourilor de operații ai Regimentelor 91 și 83 Infanterie să facă recunoașterea pe poziția de la Zibenco. Totul secret și pe goană; la ora 14 se întunecă. Eu am rămas pe loc la Gavrilovka pentru a supraveghea ruperea luptei și începerea retragerii. E curios, dar e adevărat, prezența șefului într-un loc, chiar dacă nu face nimic, calmează pe toți și toți își văd de treabă. Germanii aveau dreptate când nu permiteau deplasarea unui P.C. în cursul luptei, oricât de periclitat ar fi fost.

Această repliere dă naștere cercului de la Stalingrad. Nimeni dintre ai mei, cu mine în cap, nu ne-am dat seama de gravitatea momentului și chiar acel ce ordonase replierea nu s-a gândit că aceasta este pierderea războiului și distrugerea armatei germane.

(Va urma)

Prezentare și selecție: Alin SPÂNU

ROVANIEMI CUM A RENĂSCUT SATUL LUI MOȘ CRĂCIUN

THEO STĂNESCU-STANCIU

Imagine de ansamblu a așezării de unde pleacă Moș Crăciun cu sania încărcată de daruri

Inspirată din viața Sfântului Nicolae din Myra (Demre, Antalia, 270 – 343), cunoscut și ca Nicolae de Bari, episcop creștin din Imperiul Roman, patron al marinarilor, negustorilor, arcașilor, copiilor și studenților, povestea lui Moș Crăciun, bătrânelul blajin care oferă daruri în miezul iernii, nu a precizat vreo localizare geografică efectivă a domiciliului stabil al mult iubitului personaj.

În anul 1823, în poemul A Visit from St. Nicholas **(O vizită a Sf. Nicolae), publicat, inițial, anonim, în cotidianul** Sentinel **din Troy, un oraș din nord-estul Statelor Unite (atribuit astăzi aproape în unanimitate poetului Clement Clarke Moore, 1779 – 1863, un reputat teolog și profesor de literatură greacă și orientală), era descris Moșul ca un spiriduș care zboară în jurul lumii într-o sanie trasă, pe atunci, doar de opt reni. Astfel a apărut asocierea cu ținuturile zăpezilor eterne și frigului, unde trăiesc simpaticele animale.**

Câteva decenii mai târziu, caricaturistul Thomas Nast (1840 – 1902) îi lega existența de Polul Nord. Era vorba de o explicație la o ilustrație pentru numărul din 29 decembrie al revistei Harper's Weekly **din New York.**

Peste trei ani, într-o colecție colorată a desenelor lui Nast, George P. Webster, un jurnalist care se va face remarcat mai mult în politică, în poezia Santa Claus and his work **(Moș Crăciun și faptele sale), scria negru pe alb: căminul Moșului „se află lângă Polul Nord, în mijlocul zăpezilor și gheților". Un ținut atât de îndepărtat, încât un băiețel din Colorado ajungea să se plângă, prin 1874, într-o scrisoare trimisă revistei pentru copii** The Nursery **(Creșa): „Dacă nu ar fi atâta cale de bătut până la Polul Nord, m-aș duce să îi cer Moșului să îmi aducă un măgăruș în dar".**

Rovaniemi după retragerea trupelor germane

În acele vremuri, ținuturile din zona Polului Nord erau puțin cunoscute, în opinia multora fiind sinonime cu necunoscutul și fantasticul înghețat, iar acesta pare să fi fost motivul principal pentru care Nast și întregi generații de scriitori după el l-au asociat pe Moș Crăciun cu regiunea zăpezilor eterne.

Dar când, după expediția lui Roald Amundsen și Umberto Nobile la bordul dirijabilului „Norge", din mai 1926, s-a descoperit că renii nu trăiau efectiv la Polul Nord, căminul Moșului a fost mutat pe tărâmuri scandinave.

MOȘ CRĂCIUN TRĂIEȘTE ÎN FINLANDA

În 1927, anunțul prezentatorului unei populare emisiuni radiofonice din Finlanda, Ora copiilor, „Unchiul Marcus", pe numele său real Markus Ratio (1891 – 1973), a făcut înconjurul lumii: Moșul trăiește la Korvatunturî, în Laponia (astăzi chiar în apropierea graniței dintre Finlanda și Rusia), în sălbaticii Munți ai Urechii (traducerea exactă a denumirii ținutului).

Dar, cum până acolo era foarte dificil să se ajungă, aproape neexistând drumuri bine trasate, o localitate din apropiere a devenit reședința oficială a Moșului care aduce cadourile Crăciunului: Rovaniemi. Situată la confluența a două cursuri de apă importante, Kemijoki și Ounasjoki, orașul avea o istorie îndelungată, legată în special de traseele comerciale. Primele dovezi de locuire datează încă din veacul al XII-lea. Rovaniemi a reprezentat unul dintre cele mai importante noduri de legătură și odihnă pentru cei care se îndreptau din nord spre sud. Una dintre principalele atracții a fost și târgul, organizat cu regularitate începând cu ultima parte a veacului al XIX-lea.

Spre sfârșitul deceniului al treilea al noului secol, Rovaniemi a început, încetul cu încetul, să devină și o atracție turistică, odată cu ridicarea unui monument ce marca apropierea de Cercul Polar Arctic, construcție inițiată de colonelul Oiva J. Willamo (1887 – 1967).

Dar războiul a schimbat cu totul planurile. Rezistența și dârzenia finlandezilor care au luptat în trei conflicte – Războiul de iarnă, împotriva Uniunii Sovietice; Războiul de continuare, împotriva U.R.S.S.; Războiul Laponiei, împotriva Germaniei naziste – au schimbat radical importanța acelei fâșii de pământ de graniță. Pentru a se asigura împotriva unor atacuri sovietice, nemții au ridicat numeroase baze, Rovaniemi devenind una dintre cele mai importante. Populația orășelului – de doar 6.000 de locuitori – s-a dublat brusc, atunci când Luftwaffe a construit acolo piste de aterizare, hangare și numeroase cazărmi pentru a adăposti echipamentul de zbor și personalul militar.

RENAȘTEREA UNUI ORAȘ

Odată cu întoarcerea armelor, U.R.S.S. a impus Finlandei să evacueze de urgență orice soldat german de pe teritoriu. Pentru Rovaniemi acesta s-a transformat într-un adevărat dezastru. În octombrie 1944, când trupele naziste au părăsit orașul de la granița cu Uniunea Sovietică, l-au ras de pe suprafața pământului. Peste 90% din oraș a fost distrus. Bătrânii își aminteau, chiar și la mulți ani distanță, fumul înecăcios ce acoperea ca o ceață groasă.

Aalto și planul refacerii așezării

Chiar dacă aproape toți locuitorii fuseseră anterior evacuați – marea majoritate în Suedia –, peste 250 dintre ei și-au pierdut viața în acele evenimente, în timp ce alți peste 200 au murit când doreau să se întoarcă acasă, uciși de minele lăsate de armata germană pentru a securiza teritoriul. Și astăzi unii dintre locuitori mai găsesc prin curți urme ale dezastrului din toamna lui 1944: resturi carbonizate de lemn sau metal. În cimitirul din apropiere se odihnesc peste 2.500 de soldați care și-au dat viața... Și astfel, Rovaniemi s-a transformat în întruchiparea dezolării. Părea că nu mai rămăsese nimic! Părea că nu mai exista viitor!

Nu însă și pentru un încăpățânat arhitect vizionar: Alvar Aalto (1898 – 1976). Însărcinat de Asociația arhitecților finlandezi să reconstruiască orașul, nu s-a dat bătut. După cum își amintea un colaborator, Juusi Rautsi, „a văzut în ruinele Rovaniemului o adevărată oportunitate".

Inspirat de politica președintelui american Franklin Roosevelt venită ca răspuns la Marea criză financiară a anilor 1930, Aalto a creat un plan ce a vizat întreaga Laponie – o zonă de altfel foarte întinsă, acoperind aproximativ cât întreaga Belgie și Țările de Jos împreună.

Deși pare o prăjitură tipic elenă, vasilopita (plăcinta Sfântului Vasile sau plăcinta regelui), coaptă de Anul Nou, apare și la alte popoare din Balcani, dar și din vestul Europei, având rădăcini adânci în istorie, după unii specialiști în Saturnaliile romane – serbare agricolă, în timpul căreia erau oferite zeilor primele ofrande ale pământului, alegându-se, prin tragere la sorți, așa-numitul rege al Saturnaliilor.

În vremea când Vasile era episcop al Cezareii, prefectul de Cappadocia a încercat să jefuiască orașul. Pentru a-l salva, episcopul a adunat toate bogățiile de la locuitori și le-a oferit atacatorului. Conform legendei, prefectul s-a simțit rușinat și a decis să îi lase în pace. Nemaiștiind cui și ce să dea înapoi, Vasile a hotărât să fie preparate mici plăcinte în care a pus câte una dintre bogățiile adunate. Și astfel, fiecare a primit ceva înapoi.

În funcție de tradițiile culinare locale, vasilopita a cunoscut nenumărate rețete, prezentându-se ca o simplă prăjitură, un tort sau chiar ca o budincă de paste.

Mai pomenim un oracol care stă în strânsă legătură cu obiceiurile de An Nou: biletele de plăcintă, în care se învelește plăcinta de Anul Nou, și după mâncare se taie hârtia aceea, în biletele din care se compune, și fiecare trage câte un bilet, pe care se află scris un fel de oracol pentru Anul Nou ce începe sau o caracterizare ironică, ce se aplică aceluia care trage biletul. Aceste bilete se schimbă din an în an, ba chiar în același an circulă diferite texte. Pe lângă unele bilete stereotipe, mai cuprinde și altele mai deosebite; oricine știe

să rimeze sau crede că știe să rimeze găsește aici locul cel nimerit de publicare, căci fiecare bilet cată să fie rimat; cel mai scurt este de două rânduri. Dăm aici câteva exemple, după biletele de anul acesta:

Fericirea îți va face partea sa pe viitor/ De te vei lăsa de lene și vei fi mai muncitor.

Anul Nou să-ți dea ție/ Noroc mult și bucurie.

Ai sufletul de geanabet [om necurat – *n. red.*] / Ești îmbrăcat ca un ceapcân [om rafinat – *n. red.*] / și ai pretenții get beget/ Să te fălești că ești român.

Când te ții de sărăcie/ Lasă-te de fudulie.

Iar prostul cel mal prost/ E cel ce are rost/ Când spune la prostii/ Și la gogomănii.

Unde te duci și unde te-ntorci/ Toate pungile le storci.

Amice sau amică, în anul viitor/ Pe capu-ți fericirea se va opri din zbor.

Ai de soață calicia/ și de mireasă prostia.

(Moses Gaster, *Literatura populară română*, 1856)

Pentru încheierea ospățului, este adusă o plăcintă mare, făcută din aluat, și în care au fost băgate cu meșteșug, în locuri diferite, 50 de ughii sau țechini și încă și diferite bilete, asemănătoare cu cele de loto, având scrise pe ele câteva cuvinte arătând un semn bun sau rău în acea zi de început de an. Și astfel, când domnul împarte plăcinta, unuia îi cade un ban de aur, altuia vreun bilet, al cărui cuprins trebuie citit cu voce tare de boierul căruia i-a căzut din întâmplare, ca de pildă: beție, îngâmfare, prefăcătorie sau fățărnicie, pretenții la tron, și aceasta îi înveselește nespus de mult pe toți, cu atât mai mult cu cât domnul se folosește de acest prilej pentru a spune vreo vorbă de duh ca să sporească veselia.

(Anton Maria del Chiaro, *Revoluțiile Valahiei*, 1718, în *Călători străini în Țările Române*, vol. VIII, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983)

Reconstrucția s-a bazat pe crearea unor tipuri de clădiri ridicate special pentru condițiile climaterice de acolo, respectiv având fațada cât mai puțin orientată spre nord și o expunere maximă la soare.

Cum Laponia era traversată de mari râuri, Aalto a luat în considerare construirea de centrale hidroelectrice, comandând evaluări de impact pentru a vedea care ar putea fi efectele asupra mediului, indigenilor sami, turmelor de reni și microclimatului în general. Pentru Rautsi, Aalto a fost cu adevărat un vizionar. „Nimeni în lume nu mai făcuse un asemenea plan. A avut în vedere toate nivelurile spațiale: s-a gândit la întreaga regiune, la oraș, la părți ale orașelor, cartiere, chiar și la posibile moșii/ferme periferice. A fost singurul plan de o asemenea amploare".

AȘEZAREA SUB FORMĂ DE REN

Alvar Aalto, cel care a fost denumit părintele modernismului în țările nordice, a avut o idee cu adevărat îndrăzneață cu privire la Rovaniemi. Ce-ar fi dacă s-ar readuce la viață mai vechile legende cu tărâmul lui Moș Crăciun?! Proiectul în sine dovedește atât măiestrie,

Alvar și Aino Aalto, în 1940

cât și ingeniozitate. Pentru a reconstrui orașul, arhitectul finlandez a desenat un contur al unui cap de ren pe topografia existentă și astfel s-a născut Orașul lui Moș Crăciun! Stadionul de fotbal a devenit un... ochi, coarnele i se întind de-a lungul spațiilor verzi și parcurilor orașului, chipul îi este trasat de șoseaua de centură. Din cer, renul Moșului prindea viață!

Chiar dacă nu toate dintre ideile îndrăznețe ale lui Aalto s-au și materializat în Rovaniemi, el a schițat trei construcții importante pentru municipalitate: o sală de concerte cu o formă specială, ondulată; primăria (a cărei finalizare i-a revenit soției, Aino, de altfel și cea mai apropiată colaboratoare în cele mai importante proiecte) și o bibliotecă publică, considerate și astăzi cele mai impresionante proiecte ale arhitectului finlandez.

Dar toate aceste planuri erau extrem de costisitoare, iar Finlanda se afla într-un adevărat impas. Cum fusese forțată de U.R.S.S. să refuze ajutoarele Planului Marshall pentru reconstrucția Europei, problema financiară era foarte serioasă. A găsit însă o mână întinsă la organizația patronată de soția președintelui Roosevelt, Eleanor, Administrația Națiunilor Unite pentru ajutor și reconstrucție,

Eleanor Roosevelt și guvernatorul regiunii, Uuno Hannula

fondată în noiembrie 1943.

În iunie 1950, Eleanor și-a manifestat dorința să viziteze Cercul Polar. Pentru a găzdui ilustrul oaspete, autoritățile finlandeze au fost nevoite să construiască cât mai rapid o cabană specială. Ținând cont de importanța vizitei, guvernatorul regiunii, Uuno Hannula, a întâmpinat numeroase greutăți. Însă a reușit să le depășească, mai ales beneficiind și de ajutorul primarului din Rovaniemi, Lauri Kaijalainen, care a găsit locul perfect pentru construcție, chiar lângă aeroportul din Rovaniemi, pe un teren donat de unul dintre locuitorii din Rovaniemi pentru interesul urbei.

Cabana a fost proiectată de arhitectul Ferdinand Salokangas (1901 – 1983), care a lucrat alături de Aalto, stabilindu-și, între 1945 – 1948, birourile chiar în Rovaniemi, la a cărui reconstrucție a vegheat permanent. Planurile pe hârtie au prins contur într-o singură noapte, iar în doar două săptămâni au fost puse în aplicare. Buștenii pentru construcție au fost aduși direct de pe malurile râului din apropiere, Ounasjoki. Instrucțiunile au impus ca interiorul să fie suficient de generos pentru a putea găzdui peste 25 de oameni. Cabana a fost mobilată după ideile lui Alvar Aalto.

Duminică, 11 iunie 1950, cabana era pregătită să o primească pe doamna Roosevelt. Autoritățile au informat-o că se afla chiar pe Cercul Polar Arctic – deși, în realitate, era puțin mai spre sud. De acolo, i-a trimis președintelui Truman o scrisoare, astăzi considerată prima postată la Cercul Polar Arctic. Aproape întreaga suflare din Rovaniemi a fost prezentă să o salute.

CEA MAI IMPORTANTĂ DESTINAȚIE TURISTICĂ DE CRĂCIUN

Ulterior, construcția a devenit o atracție turistică în sine, vizitată de mulți lideri mondiali, precum premierul Golda Meir sau chiar Leonid Brejnev. Cum numărul vizitatorilor tot creștea, autoritățile au gândit planuri de extindere. În 1965, la exact 15 ani de la inaugurarea primei cabane arctice, o nouă construcție era deschisă publicului. Ea a fost proiectată de Lempi Purdy, având atât suprafața, cât mai ales dotările necesare pentru a servi cât mai multor cerințe ale turiștilor.

Imagine din satul lui Moș Crăciun

Și povestea a tot mers mai departe... În 1984, guvernatorul Laponiei a declarat în mod oficial provincia ca Tărâmul lui Moș Crăciun, vechiul aeroport construit de naziști s-a transformat în Aeroportul oficial al Moșului. În același an, un zbor Concorde ateriza la Rovaniemi, pasagerii de la bord fiind întâmpinați cu mare entuziasm de aproape întreaga populație a orașului. Odată ce au pus piciorul pe pământ, toți au fost fermecați de locurile pe care abia și le imaginaseră. Costase destul de mult acea excursie, dar, după cum a declarat mai târziu unul dintre turiști, „a meritat din plin fiecare bănuț plătit".

Un an mai târziu, Consiliul de turism finlandez a oficializat un așa-numit Grup de lucru al lui Moș Crăciun și a deschis Satul lui Moș Crăciun, un parc de distracții operat de aproximativ 50 de companii particulare, care ofereau plimbări speciale cu sănii trase de reni, tururi ale cabanei Cercului Polar Arctic, la Poșta lui Moș Crăciun. Parcul a rămas de atunci deschis 365 de zile pe an, transformându-se într-un adevărat tărâm al magiei Crăciunului, indiferent de anotimp.

Astăzi, Rovaniemi a devenit unul dintre cei mai importanți contribuabili ai bugetului național, atrăgând anual peste 350.000 de turiști.

Totul în Rovaniemi înseamnă Moș Crăciun: echipa de gimnastică poartă numele de Santa Sport, cea de fotbal F.C. Moș Crăciun, iar echipamentele sunt, bineînțeles, în culorile tradiționale: roșu și alb; există hoteluri Moș Crăciun sau Rudolf (renul lui Moș Crăciun)! ■

POVEȘTILE BUCUREȘTIULUI

EMANOIL PROTOPOPESCU-PAKE

ANDREEA MÂNICEANU

● Două doctorate în Drept ● Un bal cu 300 de invitați ● „Nu vin la Primăria Capitalei pentru a mă căpătui" ● În patru ani 28 de școli noi ● Înlesniri pentru dezmoștenii sorții ● Reguli civilizate de călătorie și telefonul public ● Statuia lui, printre primele dărâmate de comuniști

Primarul și casa lui

Emanoil Protopopescu-Pake s-a născut pe 12 ianuarie 1845, în mahalaua bucureșteană „Negustori". Tatăl, Iancu Protopopescu, a fost mai întâi preot la Biserica „Negustori", apoi protopop și preot la Biserica „Sfântul Gheorghe Nou". Mama apare în acte ca preoteasa Maria.

Apelativul de „Pake" a derivat din numele de „Manolache" sau „Lache", cum îi spuneau colegii de școală. Mai târziu, în anul 1868, și-a însușit definitiv acest apelativ pentru a se evidenția mai ușor în rândul numeroaselor persoane care se numeau „Protopopescu".

În anul 1851 a fost înscris la studii la institutul înființat de Ion Mitilineu în mahalaua „Sfânta Vineri", apoi a urmat timp de opt ani cursurile Colegiului „Sfântul Sava". Gheorghe Dem. Teodorescu, folclorist și istoric literar, spunea despre tânărul Emanoil că „nu se distingea prin note superioare altora, dar era liniștit și muncitor".

Emanoil Protopopescu-Pa-

ke a absolvit Facultatea de Drept din București, unde a audiat cursurile unor profesori eminenți. În anul 1866 își obține licența, dorindu-și ca studiile să-i fie recunoscute și în Franța, pentru a putea urma cursurile de doctorat la Paris. I-au fost echivalate însă doar studiile liceale; astfel doctoratul îl va obține la Universitatea Liberă din Bruxelles, în domeniul științelor politice și administrative, fiind al patrulea român care devine doctor al acestei prestigioase universități.

Nu renunță la dorința de a obține doctoratul în Drept la Paris și în anul 1868 revine în capitala Franței. Nici de această dată nu a avut mai mult noroc, căci declanșarea războiului franco-prusian, în iulie 1870, l-a silit să-și susțină teza în Elveția, la Geneva. Obținând pentru a doua oară diploma de doctor, se reîntoarce în țară, unde își începe cariera de avocat.

Emanoil Protopopescu-Pake a fost căsătorit cu Josefina, fiica marelui comerciant Gheorghe Hagi Theodoraki. Căsătoria civilă a avut loc la 11 mai 1872. Emanoil era prezentat ca „ortodox, român, în etate de 27 trecuți, june", iar Josefina apărea ca „jună, minoră, în etate de 18."

Căsătoria religioasă a avut loc după câteva zile. Diferența de vârstă nu a reprezentat un impediment în împlinirea unui mariaj fericit, care a durat până la moartea primarului bucureștean, în aprilie 1893. Cei doi au fost binecuvântați cu șase copii: Nicolae, Maria, Ecaterina, Emanuel, Ioan și Beatrice.

Strada Colței înainte (se vede în fundal turnul)...

Emanoil Protopopescu-Pake a avut o situație financiară prosperă, mai ales după anul 1870, când câștigurile personale obținute din avocatură au crescut foarte mult, fapt ce i-a permis cumpărarea mai multor locuințe pe diferite străzi ale Capitalei (Strada Polonă, Strada Scaune, Strada Biserica Enei). Pe lângă proprietățile bucureștene, familia Protopopescu a deținut și două întinse moșii la Urlați și Conțeștii de Sus.

Cu ocazia împlinirii a 40 de ani, Emanoil Protopopescu a organizat unul dintre cele mai fastuoase baluri. Peste 300 de invitați au luat parte la petrecere, care a fost o adevărată reușită. „Casa domnului Protopopescu este una dintre cele mai bogate și luxos montată, toți pereții se văd acoperiți cu tablouri de preț. Un supeu bogat, servit de domnul Capșa, a urmat acestui bal, care s-a sfârșit la ziuă. Domnul și doamna Protopopescu și-au dat silința spre a mulțumi pe invitați, care au părăsit balul ducând cu dânșii frumoase amintiri".

Emanoil Protopopescu-Pake s-a remarcat ca un avocat de excepție, un bun publicist, un mare dascăl și, nu în ultimul rând, un primar care și-a dovedit priceperea în conducerea administrației Capitalei. De altfel, de când și-a anunțat candidatura pentru Primăria Capitalei, „nu și-a ascuns ambiția de a contribui la progresul orașului său natal, pe care îl găsea înapoiat față de orașele și capitalele din străinătate".

Încă de la început și-a exprimat deschis intențiile în fața bucureștenilor. „Eu nu vin la Primăria Capitalei pentru a mă căpătui, ci pentru a încerca, dacă putință este, să pun ordine în afacerile comunei noastre, sacrificând interesele mele personale pentru a lucra în favoarea interesului comun, ca cetățean sincer". Cu toate că nu a beneficiat de un mandat întreg de patru ani, ci numai din anul 1888 până în anul 1891, realizările edilitare înfăptuite au demonstrat că s-a străduit să corespundă așteptărilor și exigențelor locuitorilor Capitalei.

Și-a folosit din plin răbdarea, tactul, stăruința, simțul esteticului și al utilului pentru a îndeplini obiective ambițioase. „Primarul era pasionat, avea pasiunea muncii, a datoriei, și atunci părea rău, violent și poate chiar obraznic acelora care nu își făceau datoria, dar care cereau lucruri nedrepte" – scria Gheorghe Dem. Teodorescu.

Printre principalele proiecte demarate a fost deschiderea marilor bulevarde. Prima

... și după modernizare

arteră modernizată a fost Strada Colței. Amenajarea acesteia nu s-a realizat însă ușor. Pentru alinierea străzii a fost necesară dărâmarea Turnului Colței. Deși multe voci au contestat acest lucru, soluția restaurării turnului rămas în mijlocul străzii nu avea niciun viitor.

Sistematizarea rețelei stradale și pavarea străzilor au fost, de asemenea, înscrise pe lista problemelor importante. În timpul mandatului primarului Protopopescu s-au pavat curtea Mitropoliei, Bulevardele Carol, Ferdinand, Independenței, Orientului, dar și străzi centrale, precum Colțea, Lipscani, Moșilor.

Printre proiectele primarului s-au aflat și stabilirea normelor de construcție și construirea de școli și alte edificii municipale. În anul 1888 s-a aprobat construirea prin licitație a opt școli primare. Acestea, amplasate în diverse zone ale orașului, urma să aibă doar parter și să nu depășească suma de 65.000 de lei fiecare. În anul 1890, împrumutul municipal de 16 milioane de lei a permis să se proiecteze ridicarea a peste 20 de școli.

S-au organizat licitații și pentru construirea a 13 școli primare și patru școli cu program prelungit. Lucrările s-au executat neașteptat de repede. Pe 25 septembrie 1890, 25 de școli au fost gata să își primească elevii. În total, pe parcursul mandatului, Protopopescu-Pake a reușit construirea a 28 de școli.

Tot el a inițiat și dotarea cimitirelor cu capele și camere mortuare. Până la sfârșitul anului 1890 au fost gata capelele cimitirelor „Sfânta Vineri", „Colentina" și „Ghencea", iar în următoarele șase luni toate cimitirele aveau camere mortuare bine ventilate. Dintre toate capelele, cea mai frumoasă se afla la „Bellu", o adevărată operă de artă.

Primăria condusă de Protopopescu-Pake s-a angajat și în amenajarea și decorarea câtorva grădini pentru bucureștenii dornici de destindere. Grădina Cișmigiu, de exemplu, devenise „un loc de distracțiune foarte sănătos", cum însuși primarul spunea. Iluminată noaptea cu gaz aerian și decorată cu ample amenajări, înfrumusețea mult peisajul urbanistic.

Protopopescu-Pake a acordat o atenție deosebită și Grădinii Episcopiei. La 30 septembrie 1888 aceasta a fost alipită noului Palat al Ateneului și ornamentată cu busturi care îi reprezentau pe Mihai Eminescu și Scarlat Rosetti.

Demersurile primarului pentru îmbunătățirea traiului bucureștenilor au continuat cu alimentarea cu apă și canalizarea orașului, iluminatul public, precum și igiena publică și salubritatea Capitalei.

Spirit întreprinzător, Emanoil Protopopescu-Pake a decis instalarea de fântâni în fața Bisericilor Albă, Sfântul Nicolae Șelari, Negustori, Olari, Popa Tatu, iar din bani proprii, în decembrie 1889, a instalat o fântână la capătul Bulevardului Independenței.

Pe lista realizărilor importante s-au aflat și circulația din oraș, asistența socială, protejarea funcționarilor și lucrătorilor comerciali, dar și încurajarea

Tramvai cu cai în București

Clădirea actuală a Liceului „Gheorghe Lazăr" a fost ridicată în vremea când primar era Emanoil Protopopescu-Pake

comerțului și a expozițiilor cu produse românești.

În planul asistenței sociale, în primul an al mandatului, Emanoil Protopopescu-Pake și-a concretizat eforturile în construirea unui azil pentru săraci. O parte dintre sumele necesare pentru mobilarea azilului au fost obținute din încasările sărbătorilor populare organizate în Grădina Cișmigiului. Azilul era dotat cu băi încălzite cu gaz, de care săracii beneficiau în mod gratuit.

În anii următori, a fost construită și o „Ospătărie populară", care putea hrăni 800 – 1.000 de persoane zilnic. „Primarul Capitalei, contrar predecesorilor săi, a căutat să facă ceva și pentru săraci și a reușit. [...] Ospătăria populară este împreună cu Azilul de noapte începutul înlesnirilor ce autoritatea comunală poate să aducă populației sărace" – după cum aprecia Dragoș Lucian Țigău, autorul unei monografii consacrate primarului Capitalei.

Dornic de a ajuta cât mai mult, Protopopescu-Pake a plănuit și construirea unui azil pentru infirmi și săraci, la Mănăstirea Cernica. De asemenea, atenția primarului s-a îndreptat și către copii. Îngrijorat de mortalitatea infantilă foarte ridicată în rândul copiilor nelegitimi și a celor îngrijiți de doici, a publicat un „Regulament pentru privegherea copiilor în etate până la 6 ani, crescuți în afară de casa părintească."

Ca primar al Capitalei, Emanoil Protopopescu-Pake a participat la numeroase evenimente mondene și serbări populare. În calitate de Ofițer al Stării Civile a oficiat, la 1 iulie 1890, căsătoria lui Alexandru Callimachi cu Maria Vernescu, fiica bunului său prieten George Vernescu. „Primarul Capitalei ținea recordul cumetriilor, [...] putea să fie supranumit «Nașul Bucureștilor»."

Grădina Episcopiei din fața Ateneului

Un eveniment cu totul deosebit era ziua de 10 Mai. Programul ceremoniilor începea cu un „Te Deum Laudamus" oficiat la Mitropolie, în prezența familiei regale și a înaltelor oficialități civile, militare și religioase. Amiaza era dedicată defilării școlarilor și trupelor garnizoanei, iar seara însuflețită de serbări populare cu artificii și muzici militare.

În timpul anului, Emanoil Protopopescu-Pake avea și alte ocazii de a-l întâmpina pe rege: aniversarea proclamării regatului, ziua de naștere a suveranului, balurile Curții sau vizitele la Castelul Peleș. De altfel, regina Elisabeta a apreciat-o mult pe Josefina Protopopescu, fapt dovedit prin multele invitații și scrisori de mulțumire ale Majestății Sale, atât în timpul cât Pake a fost primar, cât și după moartea acestuia. De asemenea, la 10 mai 1891, regele Carol a semnat decretul pentru numirea primarului Capitalei ca membru al „Ordinului Coroana României" în grad de „Mare Ofițer". În aprilie 1889, la venirea în țară a principelui moștenitor Ferdinand, Emanoil Protopopescu-Pake a avut ocazia de a-i ura bun venit, iar nepotul regelui Carol i-a strâns mâna și i-a mulțumit în românește.

Emanoil Protopopescu-Pake obișnuia să participe și la marile sărbători religioase, precum Boboteaza, Învierea Domnului sau Sfântul Nicolae. În aceste zile putea fi văzut la

slujbele oficiate la Mitropolie sau Biserica Sfântul Nicolae Şelari. Înainte de a deveni primar al Capitalei, între anii 1885 şi 1888, şi-a îndreptat atenţia şi spre câteva biserici bucureştene, dar şi din împrejurimile Bucureştilor, oferindu-le un substanţial ajutor material. Este vorba de Delea Nouă, Udricani, Negustori şi Biserica Galbenă din Urlaţi.

Biserica Delea Nouă, aşezământ refăcut de arhiereul Calist Stratonichias în anul 1875, s-a bucurat de cele mai multe amenajări. La 7 iunie 1885, cu puţin timp înainte de a se stinge din viaţă, arhiereul l-a desemnat pe Pake ca legatar universal şi executor testamentar. Acesta i-a respectat dorinţa şi a făcut cât mai multe pentru bunăstarea bisericii.

Anul următor, Emanoil Protopopescu a construit şi un corp de clădiri pentru diaconi, precum şi şase camere pentru azilul „Calist Arhiereul", unde îşi duceau zilele şase femei bătrâne şi sărace.

În ceea ce priveşte Biserica Negustori, edilul Capitalei a avut întotdeauna o consideraţie aparte. În această biserică a primit botezul şi tot aici a slujit mulţi ani ca preot tatăl său. De aceea, Emanoil Protopopescu-Pake a refăcut din propria cheltuială uşile, ferestrele, exteriorul, dar şi picturile interioare ale bisericii – sarcină încredinţată pictorului Gheorghe Tattarescu.

Alte realizări importante legate de numele primarului Protopopescu-Pake sunt reprezentate de înfiinţarea de noi linii de tramvai şi de tramcar, precum şi impunerea unor reguli civilizate de călătorie,

Statuia primarului

reorganizarea serviciului veterinar al oraşului, dar şi introducerea telefonului public.

Plecarea din funcţia de primar a fost într-adevăr „o pierdere pentru oraş", aşa cum spunea regele Carol I. Suveranul aprecia că „Bucureştii în viitorul cel mai apropiat vor putea rivaliza în aspectul lor cu oraşele mari din Occident, mai ales dacă bulevardele şi căile proiectate se vor duce la îndeplinire, iar administraţia Capitalei va continua fără întrerupere gigantica lucrare a modernizării oraşului".

„Întâiul primar bun al Bucureştilor", aşa cum l-a numit Tudor Arghezi, s-a stins din viaţă la 28 aprilie 1893, la numai 48 de ani, din cauza unei afecţiuni mai vechi a ficatului. Presa vremii a anunţat imediat ştirea bucureştenilor. Ziarul *Războiul* scria: „Cu iuţeala fulgerului, s-a răspândit ieri în Capitală trista ştire despre moartea lui Pake, producând o impresie din cele mai dureroase. Din toate părţile aleargă lumea spre casa răposatului, pentru a mai vedea o dată pe acela care a fost atât de iubit şi stimat de toţi, pentru bunătatea sa, care l-a caracterizat atât de mult, pentru nenumăratele fapte de binefacere pe care le-a săvârşit, pentru frumoasele suvenire lăsate de el în calitate de primar al Capitalei".

La scurt timp după moartea lui Emanoil Protopopescu-Pake, întregul Consiliu Comunal, în frunte cu primarul Nicolae Filipescu, a hotărât să atribuie Bulevardului Orientului numele celui care în doar trei ani de zile a înfăptuit atâtea pentru Capitală.

De asemenea, s-a dorit eternizarea personalităţii marelui edil bucureştean prin ridicarea unui monument în memoria acestuia. Entuziasmul pentru realizarea acestui lucru a fost mare, fapt care se deduce şi din sumele importante, donate pe loc de Gheorghe Hagi Theodoraki (3.000 de lei), Dumitru Hagi Theodoraki şi Constantin Colibăşeanu (câte 1.000 de lei). Pentru realizarea statuii a fost ales renumitul sculptor Ion Georgescu. Deşi inaugurarea monumentului fusese stabilită pentru anul 1896, nici până în 1898, când sculptorul încetează din viaţă, nu s-a întâmplat acest lucru. Abia în 1899, Carol Storck şi-a luat angajamentul să refacă fundaţia monumentului şi să instaleze statuia în condiţii de perfectă soliditate şi după toate regulile artei.

Inaugurarea a avut loc la 26 septembrie 1899, în prezenţa oficialităţilor şi bucureştenilor. Din păcate însă, după instaurarea regimului comunist, statuia a fost printre primele care au fost dărâmate şi topite. ■

EVENIMENT

32 DE ANI DE ISTORIE

Miercuri, 28 septembrie, în Sala „Mitiță Constantinescu“ a Băncii Naționale s-au lansat volumele scrise de academician Mugur Isărescu, guvernatorul B.N.R.: Băncile Centrale și calibrarea politicii monetare, **respectiv** Central Banks and Monetary Policy Calibration. **Au același titlu, dar conținutul nu este întocmai același.**

După cum precizează Valentin Lazea, economist șef al B.N.R., într-un *Cuvânt-înainte* la volumul în limba română, sunt primele apariții în seria „Aniversar 140 de ani“, din cadrul „Colecției Biblioteca Băncii Naționale a României“. Seria a fost concepută ca o suită de zece volume care să cuprindă o selecție de lucrări și studii elaborate de specialiștii băncii și este menită să marcheze împlinirea a 140 de ani de existență a B.N.R.

Lansarea celor două volume a fost prefațată de o expunere a autorului, urmată de o dezbatere pe marginea volumelor, moderată de Valentin Lazea și la care au participat Lucian Anghel, conf.univ. dr. la Facultatea de Management, Școala Națională de Studii Politice și Administrative, Radu Crăciun, director general B.C.R. Pensii, și Florian Libocor, economist șef, B.R.D. Société Générale.

În România, nivelul educației economice nu este la un nivel foarte ridicat. Poate și din această cauză activitatea bancherilor este privită și cu oarecare suspiciune, ca a unor alchimiști din Evul Mediu, și cu foarte multă neîncredere. Rostul Băncii Centrale este puțin înțeles la nivelul publicului. Pentru omul de rând, contează doar nivelul prețurilor și creșterea ratelor la împrumuturi, care sunt puse pe seama Băncii Centrale, deși de cele mai multe ori alterările ce afectează viața de zi cu zi sunt rezultatul unor politici guvernamentale nereușite. Dar este mult mai simplu să arăți cu degetul către Banca Centrală și să îndrepți nemulțumirea populară în acea direcție, ca să acoperi ceea ce nu ai făcut cum trebuie și când trebuie.

Experiența celor 32 de ani în fruntea B.N.R. i-a permis guvernatorului acestei instituții să fie actor și martor la toate experiențele economice prin care a trecut, cu mai mult sau mai puțin succes, România în acești ani. A putut constata de multe ori că teoria economică cunoscută anterior nu oferea soluții pentru problemele unei foste țări socialiste aflate în proces de tranziție la economia de piață, dar și cu probleme structurale, pe care alte țări din fostul lagăr socialist nu le cunoscuseră. O parte a acestei experiențe a fost consemnată în cele două volume lansate. Pentru economiștii și ziariștii specializați pe domeniul economic aceste probleme concrete expuse de autor celor prezenți în sală au fost, probabil, cele mai interesante; mai ales considerațiile privind recentele implicații ale creșterii prețurilor la combustibili și energie asupra controlului inflației.

Pentru istoric însă, cea mai valoroasă mărturie rămâne una din acea categorie pe care nu o vei găsi niciodată consemnată în documentele oficiale, de arhivă, o informație din spatele ușilor închise. Domnul guvernator a povestit un episod din perioada când se discuta despre intrarea României în NATO și Uniunea Europeană. Printre problemele care erau puse de partenerii occidentali părții române se număra și cea a unei reforme economice cât mai accelerate. În aceste discuții, guvernatorul B.N.R. insista asupra faptului că problemele structurale moștenite de economia românească din perioada comunistă nu permiteau un ritm atât de rapid pe cât se cerea pentru reformă. Era o discuție mereu reluată, până când un consilier al președintelui Clinton l-a luat deoparte și i-a spus: „Domnule guvernator, înțelegeți că trebuie să faceți cât mai repede aceste lucruri. Trebuie să treceți Rubiconul. Nu se știe când Rusia o să revină în ofensivă și ar fi bine ca atunci să fiți deja pe celălalt mal!“.

Dorin MATEI

ALBUM ISTORIC

De curând, în Aula Academiei Române a fost lansat volumul I al ISTORIEI BIBLIOTECII ACADEMIEI ROMÂNE**: 1867 – 1885, lucrare publicată la inițiativa și sub coordonarea prof.ing. Nicolae Noica, membru de onoare al Academiei Române, director general al Bibliotecii Academiei Române. Impozantul op – are 694 pp. – a apărut în condiții grafice excelente la Editura Vremea.**

Cititorul află cum a luat ființă această instituție de cultură a României, cine au fost primii donatori, cei care au pus bazele colecțiilor de carte și carte rară, de manuscrise, stampe și fotografii, de monete. Sunt prezentate lăcașurile care au adăpostit la începuturile sale Biblioteca Academiei și greutățile pe care custozii colecțiilor le-au întâmpinat.

Să sperăm că nu va dura mult și vom putea consulta toate volumele acestei Istorii despre cea mai importantă bibliotecă a țării.

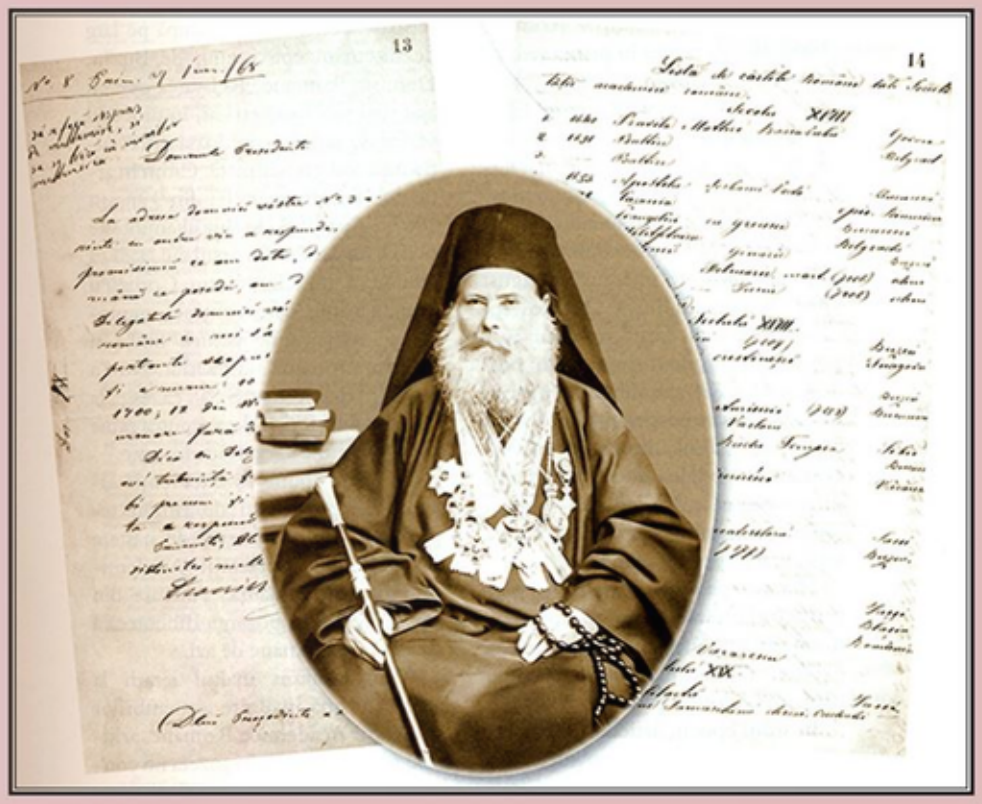

Episcopul Dionisie Romano și actul prin care donează Societății Academice Române biblioteca lui Constantin Cornescu Oltelniceanu, gest considerat actul de naștere al Bibliotecii Academiei Române de azi

Dr. Carol Davila
a fost unul dintre primii donatori
ai Bibliotecii Academiei Române,
încă de la ședința inaugurală
a acesteia
(Biblioteca Academiei Române,
Cabinetul de Stampe*)*

August Treboniu Laurian
(1810-1881)

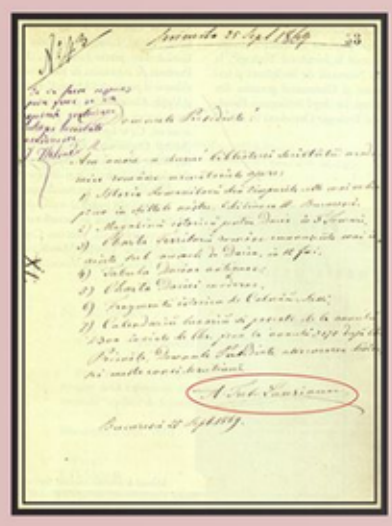

Filă cu donația lui August Treboniu Laurian
din 25 septembrie 1869
(Arhiva Academiei Române, Fond Biblioteca,
Dosar 1/1867, fila 53)

Primul sediu
al Academiei
în care a funcționat
și Biblioteca,
într-un spațiu aflat
în incinta Universității
(Biblioteca
Academiei Române,
Cabinetul de Stampe*)*

Johann Martin Will, Einnham der türckischen Festung Bukarest an der Donau in der Wallachei den 10 November 1789 (Capturarea cetății turcești București, de pe Dunăre în Valahia la 10 Noiembrie 1789) (acvaforte)
(Biblioteca Academiei Române, Cabinetul de Stampe, *inv. 1110)*

Miniatură din manuscrisul Alexie sau Căsuța din codru

D. A. Sturdza (1833-1914)

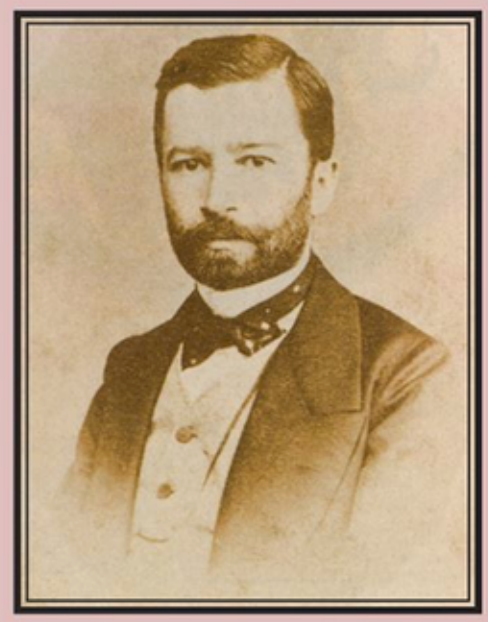

Scrisori autografe adresate de Gr. Tocilescu preşedintelui Societăţii Academiei în 23 septembrie 1878 prin care dăruieşte copii făcute de el în Rusia şi la Viena după manuscrise vechi în slavonă şi română (Arhiva Academiei Române, Fond Biblioteca, Dosar nr. 1/1878, ff. 209-213 Cabinetul de Stampe*)*

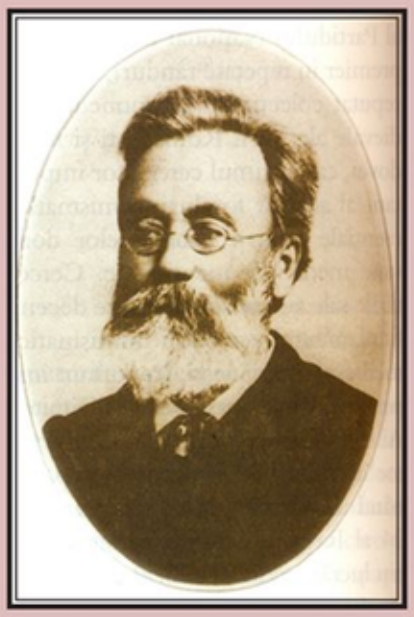

V. A. Urechia (1834-1901)

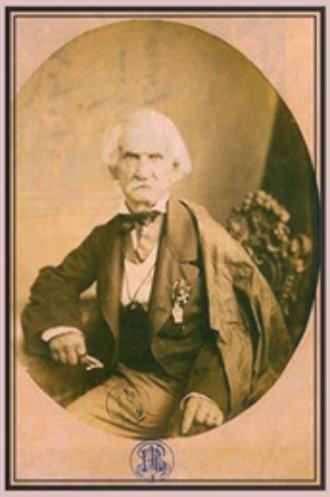

Gheorghe Asachi (fotografie) (Biblioteca Academiei Române, Cabinetul de Stampe, *inv. 4175)*

Joseph Müller, după o idee a lui Gheorghe Asachi, Testamentul politic al lui Ştefan cel Mare, *litografie (Biblioteca Academiei Române,* Cabinetul de Stampe, *inv. 7018)*

OCTOMBRIE 1922

Încheiem aici rememorarea marelui eveniment din urmă cu 100 de ani (Magazin istoric**, nr. 9 – 11/2022).**

ÎNCORONAREA REGELUI FERDINAND ȘI A REGINEI MARIA LA ALBA IULIA

IOAN SCURTU

După acest ceremonial, regele Ferdinand a citit Proclamația către popor, dar nu cea pregătită în urmă cu câteva săptămâni (Magazin istoric**, nr. 10/2022), ci una improvizată. Stelian Popescu, directorul ziarului** Universul**, avea să scrie că după ce Proclamația a fost tipărită, un reporter al ziarului său a reușit să sustragă un exemplar din biroul Ministerului de Interne. Dându-și seama de importanța acestui document, a decis să-l tipărească în ziarul său cu două zile înainte de Încoronare, fapt ce „a făcut senzație", întrucât se știa că el urma să fie citit de rege după Încoronare. Ferdinand, care obișnuia să citească** Universul**, s-a făcut „foc și pară" și a decis să nu mai citească un text deja publicat, ci a scris altul, de mână, pe care l-a scos din buzunar după Încoronare.**

Fotografiile oficiale ale suveranilor, după Încoronare

„Cu adâncă emoție primesc în chip solemn această coroană moștenită de la neuitatul și înțeleptul meu unchi ca simbol al vitejiei românești și al unirii între Domn și Țară.

Plină de strălucire, s-a așezat acum 41 de ani pe capul primului rege al României, după Războiul de Independență și proclamarea Regatului.

Atotputernicul ne-a învrednicit s-o vedem și mai strălucită astăzi, când, în urma grelelor lupte purtate de întreaga suflare românească, ea simbolizează îndeplinirea acelui mare și sfânt dor de secole: unirea tuturor țărilor locuite de români.

Dea Domnul ca această coroană, împreună cu aceea a

scumpei mele soții și vrednică tovarășă de muncă și suferință pentru binele obștesc, să încununeze din neam în neam pe iubiții noștri urmași într-o Românie pururea glorioasă și fericită.

Sus inimile! Și să glăsuim după chipul strămoșilor: «Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul să ne bucurăm și să ne veselim într-însa; și unii pre alții să ne îmbrățișăm, să zicem: fraților și celor ce ne urăsc pe noi – să iertăm toate pentru Sfânta Unire»." Așa să fie!"

Stelian Popescu avea să menționeze că la sfârșitul festivității l-a rugat pe rege să-i dea textul pentru a-l publica în *Universul*, la care acesta, „mai încruntat, mai râzând, mi-a spus: «Așa v-am păcălit, n-ai putut să o publici înainte și pe asta». Am răspuns: «Majestate, datoria unui ziarist este să fie bine informat și la timp ca să nu-i ia alții înainte»". Regele i-a dat textul scris de dânsul și mai mult, peste câtva timp i-a certificat faptul că este autentic, drept care Stelian Popescu l-a înrămat și pus în sala de onoare a Palatului „Universul".

Potrivit programului, textul tipărit al Proclamației a fost citit de patru crainici, aflați în cele patru colțuri stabilite, în fața celor circa 30.000 de români adunați pe platoul din preajma cetății Alba Iulia.

Participant la acest eveniment, Constantin Argetoianu – foarte reținut de felul său în laude la adresa altora – avea să scrie: „A fost un moment înălțător și mărturisesc că m-a emoționat. Mi-am adus aminte de toate suferințele și de toate nădejdiile de la Iași și trâmbițele soldaților mi-au răscolit adâncul sufletului".

După acest moment esențial, regele și regina s-au îndreptat spre palatul construit în incinta mănăstirii, au urcat scările și au salutat de la etaj mulțimea din pridvorul acestuia. Au fost aclamați și ovaționați. Suveranii s-au retras în apartamentele lor, unde regele a semnat Documentul Încoronării, numit și Actul Comemorativ, în care se menționa: „Spre a chema binecuvântarea lui Dumnezeu asupra acestor măreațe fapte din care a ieșit România Mare și spre a da o consfințire în fața scumpului nostru popor, ne-am adunat cu toții la Alba Iulia, străveche cetate a Daciei romane și a gloriei lui Mihai Viteazul și aici, azi, 15 octombrie 1922, de față fiind membrii familiei mele regale, reprezentanții suveranilor și țărilor aliate și amice, ai Senatului și Adunării Deputaților, căpeteniile armatei, membrii tuturor corpurilor constituite ale țării și Academiei Române și minorităților, delegațiunile comunale, urbane și rurale din întreaga țară și reprezentanții tuturor confesiunilor, ne-am încoronat, eu și scumpa mea soție, Maria, părtașa suferințelor și bucuriilor mele și ale țării; și pentru ca neuitată să fie amintirea zilei de azi, am întocmit și subscris în al nouălea an al domniei noastre acest de față document".

Regele și regina și-au scos coroanele și mantiile, având și puțin răgaz pentru odihnă. În acest timp, oaspeții s-au deplasat în Sala Unirii, unde a fost organizat banchetul. După ce și-au luat hainele cu care au coborât din tren, Ferdinand și Maria au sosit în Sala Unirii, unde erau așteptați. Lista cu meniul – încadrată de stema României și portretele regelui Ferdinand și al reginei Maria, scrisă în franceză – cuprindea 18 oferte, între care caviar, pește, carne de vită, salate, prăjituri, cafea, coniac, vinuri de Drăgășani și Dealul Mare, șampanie. În timpul mesei, regele a toastat pentru cei prezenți, pentru cei care au făcut posibil acel moment, pentru trăinicia Unirii din 1918. „A fost o masă extraordinar de bine organizată, serviciul foarte prompt și mâncarea excelentă. Nu a durat mai mult de o oră și jumătate, ceea ce este un lucru remarcabil, dacă se are în vedere că eram cam 400 de persoane" – aprecia regina Maria.

Pentru ceilalți invitați s-a organizat un banchet în sala Teatrului, iar pe platoul din fața cetății a avut loc „ospățul cel mare", la care au participat în jur de 30.000 de persoane.

După banchet, regele și regina au revenit în apartamentele lor, unde au îmbrăcat haine militare în vederea trecerii în revistă a trupelor.

Ferdinand și Maria au încălecat pe caii lor favoriți și s-au deplasat pe câmpia de lângă cetate, unde a avut loc parada militară, comandată de generalul Henri Cihoski. Suveranii au făcut turul trupelor, după care s-au oprit la tribuna ridicată în acest scop. Regele – având-o alături pe regină și fiind înconjurat de ofițeri români și ai misiunilor Aliate prezente la acest eveniment istoric – a trecut în revistă trupele. În timpul defilării, 20 de avioane au zburat deasupra mulțimii,

salutând actul Încoronării. Un moment senzațional s-a înregistrat când prin fața tribunei a trecut Regimentul 4 Roșiori, al cărui comandant onorific era regina. Spre surprinderea generală, aceasta – în uniforma roșiorilor, călare pe calul Austral, cu pelerina verde cu care intrase în București în noiembrie 1918, după refugiul de la Iași – s-a așezat în fruntea ostașilor și a defilat împreună cu ei. Gestul a fost primit cu „aplauze frenetice".

Cu această paradă militară, festivitățile Încoronării desfășurate la Alba Iulia s-au încheiat, oaspeții îndreptându-se spre trenurile care așteptau în gară. În vagon, fiecare s-a schimbat de hainele de ceremonie și s-a odihnit, pentru ca înainte de sosirea în București să se îmbrace din nou.

La 17.30 regele și regina au urcat în trenul cu care veniseră, îndreptându-se spre București. Ca și în noaptea anterioară, s-a dormit în tren până spre dimineață, când au avut loc pregătirile pentru intrarea solemnă în Capitală. Regina s-a îmbrăcat într-o rochie „de superb galben-auriu a unei țesături minunate, moale și simplă", cu mai multe șnururi aurii în jurul bustului și al șoldurilor și mâneci largi din blană maro-închis. Peste rochie și-a pus „o superbă pelerină de catifea roșie cu fire de aur și un guler mare din aceeași blană maro. Pe cap, un turban dintr-un material care părea tot montat cu rubine, o pălărie care arăta ca o diademă".

Vremea a fost proastă, toată ziua de 16 octombrie în București a plouat, fapt ce a afectat realizarea programului stabilit. Trenul a sosit în gara Mogoșoaia la ora 10.00. Deoarece ploua, s-a renunțat la deplasarea călare, iar regele și regina au urcat într-o caleașcă închisă, în urma lor formându-se, ca și la Alba Iulia, o coloană oficială.

Au trecut pe sub Arcul de Triumf, unde primarul interimar al Capitalei i-a întâmpinat cu pâine și sare. Coloana s-a oprit la Mitropolie, unde regele și regina au fost întâmpinați de Ion I.C. Brătianu și ceilalți înalți demnitari. Miron Cristea i-a invitat în biserică, unde a oficiat un Te Deum. A urmat un „prânz rece" în clădirea Adunării Deputaților, timp în care s-a discutat dacă, în condiții de ploaie, puteau continua festivitățile sau trebuia amânate pentru a doua zi. S-a ajuns la concluzia că fuseseră mobilizați mii de oameni pentru a participa la acest eveniment și s-a decis continuarea acestora.

Ca urmare, coloana s-a îndreptat spre Universitate, unde era construită o tribună în fața statuii lui Mihai Viteazul. Pe o ploaie care nu s-a oprit, regele a primit defilarea „cortegiului istoric": ostași daci și romani, militari din vremea lui Negru Vodă, Dragoș Vodă, Mircea cel Bătrân, Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare, Vlad Țepeș. La un moment dat a apărut Mihai Viteazul călare pe un cal alb, purtând steagul celor trei Țări Române unite sub sceptrul său; apoi Matei Basarab, Vasile Lupu, Dimitrie Cantemir, Constantin Brâncoveanu, Horea, Cloșca și Crișan, Tudor Vladimirescu, Avram Iancu, Alexandru Ioan Cuza, Carol I. Parada s-a încheiat cu defilarea primarilor veniți de pe întreg cuprinsul României.

La 15.30 regele, regina și ceilalți înalți demnitari au ajuns la Palatul Cotroceni uzi leoarcă. Invitaților li s-au asigurat camere de cazare, unde și-au putut schimba hainele și face o baie caldă. Apoi s-a servit un ceai.

Seara, la Cercul Militar, regele a oferit o masă la care au participat oficialități române, precum și delegațiile străine. S-au remarcat, între oaspeți, mareșalul Foch, comandantul armatei franceze în timpul Primului Război Mondial,

Regele și regina, la Alba Iulia

Vestitorii Încoronării

și generalul Berthelot, șeful Misiunii militare franceze în România (1916 – 1918).

A doua zi, 17 octombrie, nu a plouat, dar vremea era închisă. Dimineața regele și regina s-au deplasat la Palatul din Calea Victoriei unde, de la 10.30, au primit în Sala Tronului felicitările delegațiilor venite la București. Apoi și-au pus mantiile și coroanele, deplasându-se în Parcul Carol într-o mașină deschisă, fiind văzuți și aplaudați de bucureștenii aflați pe traseu. Ferdinand și Maria au fost primiți de cei 10.000 de primari cu aplauze și urale. Regina avea să scrie: „Entuziasmul era delirant, tumultuos, răsunător – o primire magnifică și emoționantă, în timp ce coruri imense cântau imnul național, care a fost în întregime acoperit de urale". Primarul interimar al Capitalei a ținut un discurs, la care a răspuns regele Ferdinand.

Apoi, suveranii s-au retras într-o încăpere a pavilionului, unde și-au scos coroanele și mantiile, după care au trecut pe la mesele oaspeților într-o „procesiune triumfală". Privirile erau atrase de regină, cu o costumație aurită, cu voal și pantofi aurii, cu o pelerină de catifea albastră. Oamenii aplaudau, le aruncau flori și ovaționau. În această atmosferă au trecut pe la mesele reprezentanților tuturor județelor României. După servirea mesei, participanții au putut lua cu ei urcioarele și farfuriile cu chipul regelui și al reginei.

Suveranii s-au întors la Cotroceni, unde de la ora 15.00 a avut loc dejunul pentru delegațiile străine participante la festivități. După această masă, regele și regina s-au deplasat la Palatul din Calea Victoriei, unde au primit delegațiile care nu apucaseră să-i felicite. A urmat un mare dineu, după care participanții au asistat la un spectacol jucat la Teatrul Național. A fost un nou prilej ca doamnele, în frunte cu regina, să-și etaleze toaletele și bijuteriile.

Festivitățile s-au încheiat miercuri, 18 octombrie, într-o atmosferă relaxată. S-a servit micul dejun la Cotroceni într-un cadru restrâns, iar la prânz a avut loc un dineu „foarte plăcut", după care delegațiile străine au început să plece.

Ziua de 19 octombrie a fost rezervată fotografiilor făcute lui Ferdinand și Mariei în ținuta de la încoronare împreună cu membrii familiei regale, locul central ocupându-l cele trei regine: Maria, Marioara și Elisabeta. Apoi au fost primite mai multe delegații de țărani, care au oferit costume populare din zonele lor, făcute special pentru regină. Un loc aparte l-a ocupat „marele ceai" de rămas bun pentru delegația franceză.

Regele Ferdinand a fost încântat de modul cum s-au desfășurat serbările Încoronării. După câteva zile l-a vizitat pe mitropolitul primat Miron Cristea la reședința sa, declarându-i: „N-am cuvinte ca să-ți mulțumesc pentru modul plin de tact și demnitate cum ai reprezentat Biserica cu prilejul Încoronării, atât înaintea țării, cât și a străinilor din toată lumea. A fost admirabil. Toți au rămas adânc impresionați și s-au ales cu simpatii față de ce au văzut". Pentru rege și regină, Încoronarea a reprezentat o răsplată pentru contribuția adusă la realizarea unității național-statale, pentru curajul dovedit în anii războiului și credința în victoria finală, încununată cu Marea Unire din 1918.

Refuzul principalilor lideri ai opoziției – Iuliu Maniu și Ion Mihalache – de a participa

Meniul banchetului de la Alba Iulia

În Parcul Carol, la București

la festivitățile Încoronării a afectat sentimentul de unitate și solidaritate al românilor. În timpul festivităților, presa Partidului Național și cea a Partidului Țărănesc au publicat articole elogioase la adresa monarhiei, a regelui și a reginei, dar care nu puteau justifica – la scara istoriei – absența de la acest eveniment.

Ziarul *Aurora* explica că țărăniștii nu au putut „lua loc în alaiul de la Alba Iulia, al Partidului Liberal, fără a se face complice" cu un regim arbitrar și la „aservirea Coroanei scopurilor unui partid". La rândul său, ziarul *Patria* susținea că Partidul Național, „cu nespusă durere sufletească", nu a putut lua parte la Încoronare, ceea ce „nu înseamnă slăbirea iubirii noastre către România Mare înfăptuită cu atâtea jertfe, nici slăbirea simțului nostru dinastic". Același ziar aprecia: „Guvernul liberal, venit la putere împotriva voinței naționale, sprijinit de Corpuri legiuitoare care au fost alese în noaptea faimoasă de 6 spre 7 martie 1922, prin furt, fraudă și violență, bruscând demnitatea poporului, a forțat ținerea serbărilor Încoronării în situația critică în care se găsește țara, îndepărtând de la această sărbătoare Ardealul, care a înfăptuit, tot la Alba Iulia, Unirea și a făcut ca regele iubit al țării să fie înconjurat de frații renegați și de actualii hoți de urne".

N. Iorga avea să scrie: „Partidul Național din Ardeal a avut față de Încoronare cea mai proastă ținută patriotică. Atunci când reprezentanții naționalităților au participat, până și ungurii iredentiști în fond, el a refuzat, în propria casă, să apară pentru a primi pe suveran și pe membrii dinastiei, cu cele două regine balcanice [Marioara și Elisabeta] venite și ele la bucuria cea mare a părinților. Niciodată o anume grobienie care deosebește școala d-lui Maniu cel dibaci și întemnițat în gulerul solemn nu s-a arătat mai urât decât cu acel prilej, ceea ce regele Ferdinand, foarte vindicativ sub înfățișarea sa timidă, nu era să ierte niciodată".

Dincolo de orice explicații și justificări, este clar că, într-un moment semnificativ din istoria românilor, liderii Partidului Național și ai Partidului Țărănesc au dovedit miopie politică, lăsându-se dominați de ura împotriva guvernului condus de Ion I.C. Brătianu. Ei nu au fost în stare să se ridice la nivelul înțelegerii că Încoronarea de la Alba Iulia era un eveniment național, care depășea orizontul contemporan. Prin gestul lor, s-au îndepărtat de rege care, conform Constituției, era cel îndreptățit să cheme un partid sau altul la putere.

Neparticiparea Partidului Național și a Partidului Țărănesc la serbările Încoronării a creat un avantaj Partidului Național Liberal, care și-a legat singur numele de acest act istoric. În același timp, Guvernul Ion I.C. Brătianu și-a putut continua activitatea de consolidare a statului național unitar român, fiind singurul guvern din anii interbelici care a dus până la capăt întregul mandat de patru ani (1922 – 1926).

Scriind despre semnificația istorică a evenimentului, N. Iorga sublinia că regelui Ferdinand „soarta îi dăduse neasemănata favoare de a culege după peste trei sute de ani moștenirea lui Mihai Viteazul" și de a pune pe capul său „coroana stropită cu mult și scump sânge" de cei care au luptat și s-au jertfit de-a lungul vremii pentru unitatea național-statală a românilor.

Dincolo de disputele politice interne, rămâne un fapt esențial: regele Ferdinand a fost singurul rege (șef de stat) care a purtat Coroana României Mari (Întregite). Nici cei care l-au precedat, nici cei care l-au urmat nu au avut șansa istorică de a-și lega numele de un asemenea eveniment și nu se știe dacă el se va mai repeta vreodată. ■

1 DECEMBRIE 1918

BIHORENI, VENIȚI CU TOȚII LA ALBA IULIA!

MARINA GHERMAN CIORDAȘ

În înlănțuirea de evenimente de la sfârșitul anului 1918, care amenință prăbușirea lumii vechi și anunță nașterea alteia noi, fruntașii români ardeleni hotărăsc convocarea urgentă a Comitetului Executiv al Partidului Național Român pentru 12 octombrie 1918, la Oradea, spre a stabili poziția P.N.R. în situația internațională nou creată (Magazin istoric**, nr. 10/2018). Declarația adoptată echivala cu o declarație de despărțire a Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului de Ungaria. La 18 octombrie, Alexandru Vaida Voevod a citit textul Declarației în Parlamentul de la Budapesta.**

În vederea aplicării prevederilor Declarației, la 30 octombrie membrii C.E. al P.N.R. s-au deplasat la Budapesta pentru a-i informa pe socialiștii români din Ungaria despre necesitatea formării unui organ de conducere. În noaptea de 31 Octombrie 1918 s-a înființat Consiliul Național Român Central (C.N.R.C.), compus din șase delegați ai P.N.R. și șase delegați ai P.S.D., organ politic care să coordoneze preluarea administrației civile și militare din comitatele transilvane.

La Beiuș întâlnim o situație particulară, căci reprezentanții Consiliului Național Român, ai Consiliului Național Maghiar și ai Consiliului Muncitoresc conlucrau, formând Comisia Executivă, al cărei președinte era dr. Ioan Ciordaș.

La 15 noiembrie, C.N.R.C. transmite Consiliilor Județene instrucțiuni precise, formulate în 12 puncte. În toate comitatele locuite de români și în fiecare cerc electoral, alegerile de delegați pentru Marea Adunare Națională trebuie să se facă în termen de 12 zile. Din fiecare cerc vor fi aleși cinci delegați, care vor fi prevăzuți cu mandate (credenționale), autentificate cu semnătura președintelui și ale notarilor adunării, precum și ale bărbaților de încredere. Se atrăgea atenția că alegerile se vor desfășura după normele sufragiului universal, că la vot nu se vor admite decât români și că la adunările electorale vor lua parte țărani, intelectuali, muncitori, meseriași, negustori, ofițeri etc. Se menționa cerința ca Adunarea Națională „să întruchipeze în mod cât se poate de demn și norocos toate straturile națiunii noastre democratice".

În circumscripția electorală Beiuș – Vașcău au

Dr. Ioan Ciordaș (1877 – 1919), delegat în Marea Adunare Națională de la Alba Iulia

Beiușul la începutul veacului al XX-lea

fost aleși: dr. Ioan Ciordaș, avocat, Ilarie Crișan, argăsitor, ambii din Beiuș, Toader Cornea, econom, din Meziad, Atanasie Toader, proprietar din Sighiștel, și Lepădatu Cioflea, din Ghighișeni.

Când zvonul despre Marea Adunare Națională a devenit realitate, autoritățile maghiare au dat ordine strașnice tuturor notarilor și jandarmilor să fie cu ochii în patru și să urmărească orice mișcare a preoților și a învățătorilor și îndeosebi a celor care puteau avea vreo legătură cu Adunarea de la Alba Iulia.

Zeci de mii de oameni au pornit spre Alba Iulia. „Drumul de la Oradea Mare prin Salonta, Csaba, Arad îl facem cu riscul vieții, cântând cântece naționale, deși în gări soldații unguri ne întâmpinau cu împușcături. Trenurile erau neîncălzite, cu geamuri sparte, am fost reținuți ceasuri întregi pe linii laterale" – își amintea un participant.

La Alba Iulia, pe lângă cei cinci delegați aleși de adunarea electorală și delegatele Reuniunii Femeilor Române, au sosit din Beiuș protopopul greco-catolic și cel ortodox, cu reprezentanții celor două biserici române, un număr considerabil de preoți, avocați, profesori, învățători, negustori, meseriași, țărani, multe doamne și tineri.

Să poposim pentru câteva momente în Alba Iulia acelui an de grație 1918, pentru a putea simți și admira abnegația, iubirea de țară a acelui popor care, în fine, se simțea liber, deși țara era încă sub ocupație străină; Clujul, de exemplu, a fost eliberat de armata română abia de Crăciun.

„Tot orașul pavoazat, am putea zice îmbrăcat în tricolor – își amintea un alt participant. Valuri de oameni frământă sub picioarele lor noroiul zăpezii topite, aclamări și ropotul goanei de automobile și trăsuri umplu văzduhul.

Intrăm pe poarta cetății pe care a intrat odinioară Mihai Viteazul, sub boltitura temniței fioroase, de unde au fost Horea și Cloșca duși la roată, iar acum stau de gardă moții cu priviri aprinse, în sumane moțești, cu pușca la umăr și căciula de miel împănată cu tricolor."

Ziua de 1 Decembrie la Alba Iulia a început cu un serviciu religios și un Te Deum celebrat de arhierei, la Biserica protopopească greco-catolică și la cea ortodoxă, între orele 07.00 – 10.00. A urmat deschiderea Adunării Constituante în sala Casinei Militare, devenită de atunci Sala Unirii.

Între reprezentanții îndreptățiți ai poporului român, aflați în sala Casinei militare, și zecile de mii de participanți la memorabilul eveniment istoric s-a stabilit o activă comunicare. „Mulțimea de oameni de pe platou și delegații oficiali din sala festivă erau într-o continuă osmoză de sentimente – își amintea Teodor Neș, comandantul Gărzii Naționale din Tinca, participant la Marea Adunare –, vehiculate prin cine știe ce mijloace tainice. Uralele și lozincile noastre băteau în geamurile sălii, înfierbântau atmosfera din lăuntru până la temperatura critică, când sala, ca un singur om, a strigat: «Vrem Unirea fără condiții». Între Beiuș și Alba Iulia se întinde nevăzută o punte [...], o punte sentimentală, reală, căci conducătorul organizației P.N.R. din Beiuș, Ioan Ciordaș, se afla atunci printre cei 1.228 de delegați, în timp ce soția sa, Viora, era una dintre personalitățile spirituale ale națiunii și animatoarea principală a pregătirii festivităților, care au început cu o Sfântă Liturghie de laudă și mulțumire către Dumnezeu, apoi, în cadrul unor vorbiri înălțătoare, s-au sfințit steagurile și, în frunte cu ele, întreg norodul a plecat la Liceul greco-catolic, unde prof.dr. Constantin Pavel, într-un discurs magistral, a arătat importanța zilei."

Pentru a explica celor peste 100.000 de participanți la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia punctele Rezoluției de la 1 Decembrie 1918 s-au organizat platforme, de pe care crainicii desemnați ai adunării le-au vorbit celor prezenți. La câteva dintre aceste puncte crainici au fost dr. Aurel Lazăr și dr. Ioan Ciordaș, lider al bihorenilor. Ambii erau membri ai Comitetului Executiv al Partidului Național Român.

Dragi cititori care omagiați Ziua Națională a României și vă duceți copiii sau nepoții să admire defilarea Armatei Române, vă rog să aprindeți o lumânare pentru cei care în veacul trecut, prin lupta lor, prin sacrificiul lor, înfruntând chiar și moartea, v-au redat o țară liberă, mare și unită. ■

1912. AERODROMUL DE LA BĂNEASA, „LOCUL DE ÎNTÂLNIRE AL ELITEI DE PE ȘOSEA“

ANA-CRISTINA IRIAN,
NICOLAE MACOVEI

La 12 ani de la intrarea pe piața mondială a aparatului foto „Kodak“, cel căruia îi datorăm democratizarea fotografiei ca practică socială, lângă București, un grup de femei și bărbați își făceau singuri fotografii pe aerodromul de la Băneasa, „devenit locul de întâlnire al elitei de pe șosea“, probabil după un zbor de agrement. Imaginile apăreau în Revista Automobilă, **octombrie 1912. În ton cu timpul și cu starea lor socială, protagoniștii evenimentului fotografiat aveau deja propriul aparat foto și libertatea de a se poza după dorință. Doar trei fotografii de grup din această, probabil, mai consistentă serie au supraviețuit, după 110 ani de la evenimentul care le-a produs, în colecția de familie Cesianu-Racovițză, deținută astăzi de Alexandru Ștefan Mihăilescu. Toate drepturile aparțin deținătorului. Imaginile sunt publicate cu acordul acestuia. Cele patru fotografii în care apar Nicolae Cesianu, Alexandrina Racovițză, Alexandru Racovițză și Palatul Cesianu-Racovițză au fost digitalizate de Cezar Mario Popescu.**

Cele trei fotografii de grup cu dimensiunea de 19,5 x 23,5 cm s-au transformat în timp, astăzi căpătând o formă cilindrică, putând fi descrise cel mai bine ca trei suluri de hârtie. Această deformare a fotografiei, cu care suntem obișnuiți în forma sa plană, ne aduce aminte de faptul că fotografia este în sine un obiect supus unor schimbări și deformări de-a lungul timpului. Fotografia este un obiect tridimensional, nu doar o imagine în două dimensiuni, și are o istorie și o traiectorie proprie.

Fotografiile au fost circulate exclusiv în mediul privat mai bine de un secol, au suferit transformări fizice din cauza condițiilor de depozitare, fiind ascunse o perioadă lungă de timp, și au fost însemnate pe spate cu creionul, pentru ca personajele să poată fi identificate de următoarele generații ale familiei.

FOTOGRAFIA CA OBIECT. DETERIORĂRI, SEMNE ȘI ÎNSCRISURI

Hârtia fotografică este o hârtie cu un strat de emulsie impregnat pe o singură parte. Emulsia absoarbe umezeala din mediul înconjurător într-un ritm diferit de hârtia pe care este impregnată. Bucla care se formează prin îndoire este cau-

zată de o cantitate excesivă de umiditate și căldură la care este expusă hârtia fotografică. În cazul hârtiei impregnate cu emulsie de gelatino-bromură de argint, așa cum este cazul celor trei fotografii de grup, materialul are tendința de a se îndoi din cauza contracției gelatinei. Fibrele de hârtie nu se pot contracta într-un ritm apropiat cu cel al gelatinei, iar în acest mod se va putea observa o hârtie curbată înspre suprafața acoperită de emulsie.

De-a lungul timpului, pe suprafața fotografiilor pot apărea o serie de semne, precum obliterări din cauza stadiului de degradare neintenționată a suprafeței fotografiei, deteriorare intenționată prin incizii, ștergeri, adăugări de straturi de culoare pentru ștergerea treptată a unei persoane/obiect, decupaje sau incizii sau colorizări intenționate ca act de înfrumusețare a unei persoane sau a unei fotografii în ansamblu. Persoanele private obișnuiau să adauge pe spate informații despre locul executării fotografiei, dată, subiecți, evenimentul surprins, iar acestea pot fi regăsite uneori direct pe suprafața fotografiei. Atelierele foto și, mai apoi, instituțiile de cultură care lucrează cu material fotografic au adăugat pe spatele fotografiilor nume de fotografi, date de indexare, ștampile, numere de inventar, ș.a.m.d. Practica a dispărut în timp, pe măsură ce interesul și înțelegerea pentru fotografie ca obiect au crescut în mediul de cercetare, dar și pe măsură ce mediul digital a luat locul celui analogic, mai ales în mediul privat.

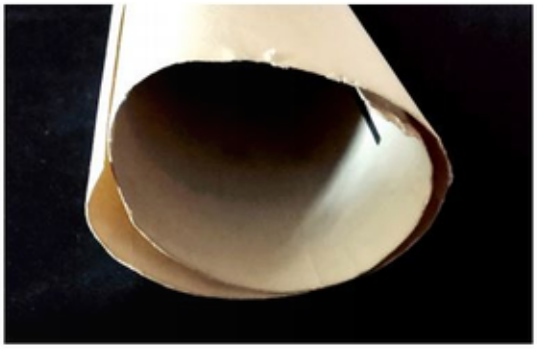

Starea în care au fost găsite fotografiile care înfățișează grupul aflat la aerodromul Băneasa

În cazul celor trei fotografii de grup, bucăți mici din obiect s-au desprins de pe margine și de pe suprafața fotografiei, pe verso acestea fiind însoțite de mici însemnări în limba franceză ale unor nume de persoane. Conform precizărilor primite de la Alexandru Ștefan

De la stânga la dreapta: persoană neidentificată, Yvonne Cămărășescu (n. Blondel), Petru (Pierre) Ghika, probabil Alexandru Racoviță (cu spatele)

Mihăilescu, notele cu creionul de pe spate aparțin cel mai probabil Elenei-Felicia Racoviță (1912 – 2005), fiică a Alexandrinei și a lui Alexandru Racoviță, sora bunicii deținătorului.

DESCRIEREA FOTOGRAFIILOR

Imaginea surprinde în dinamica lor firească personajele principale ce aparțin unei clase sociale înstărite și câteva personaje secundare în fundal. Automobilul din centrul imaginii, cu numărul „135 Bc" („Bc" desemna orașul București), a aparținut lui Alexandru Racoviță. Pe scară stă probabil Alexandrina Racoviță, soția lui Alexandru, iar lângă mașină se află Yvonne Cămărășescu. În dreapta Yvonnei este probabil Alexandru Racoviță, indiciul fiind notația „papa", făcută de fiica acestuia pe spatele fotografiei. Între Yvonne și Alexandru se află Petru Ghika (1877 – 1942), cunoscut și ca Pierre Ghika.

Mașina din dreapta imaginii, cu numărul „378 Bc", aparținea Direcției Băncilor Populare din cadrul Ministerului de Finanțe.

În a doua fotografie Yvonne Cămărășescu, cea care apare și în prima fotografie din serie, dă explicații unui grup de patru femei, căruia i s-a alăturat și Petru Ghika. Putem vedea în prim-plan un avion Blériot de antrenament, supranumit de tip „Pingouin". Intrase în dotarea Ligii Naționale Aeriene (L.N.A.) în toamna acelui an. Avea aripi mai scurte și de formă diferită în comparație cu un monoplan standard și era folosit doar la sol pentru antrenament și învățarea comenzilor. Piloții executau deplasări în linie dreaptă și chiar dacă avionul putea decola la foarte mică înălțime, scopul era doar de a deprinde comenzile, nu de a zbura propriu-zis. Probabil că Alexandrina a fost pasagerul lui Mircea Zorileanu, aviatorul indicat pe spatele fo-

Nicolae Cesianu împreună cu nepoata lui, Elena-Felicia Pantazzi (1912 – 2005), născută Racoviță, căsătorită la Budila în 1939 cu Gordon Barbu Victor Pantazzi (1912 – 1962), ofițer de marină

Yvonne Cămărășescu oferă explicații unui grup de patru femei, la care s-a alăturat și Petru Ghika. Pe reversul fotografiei apare inscripția „vol... avec l'aviateur Zorileanu"

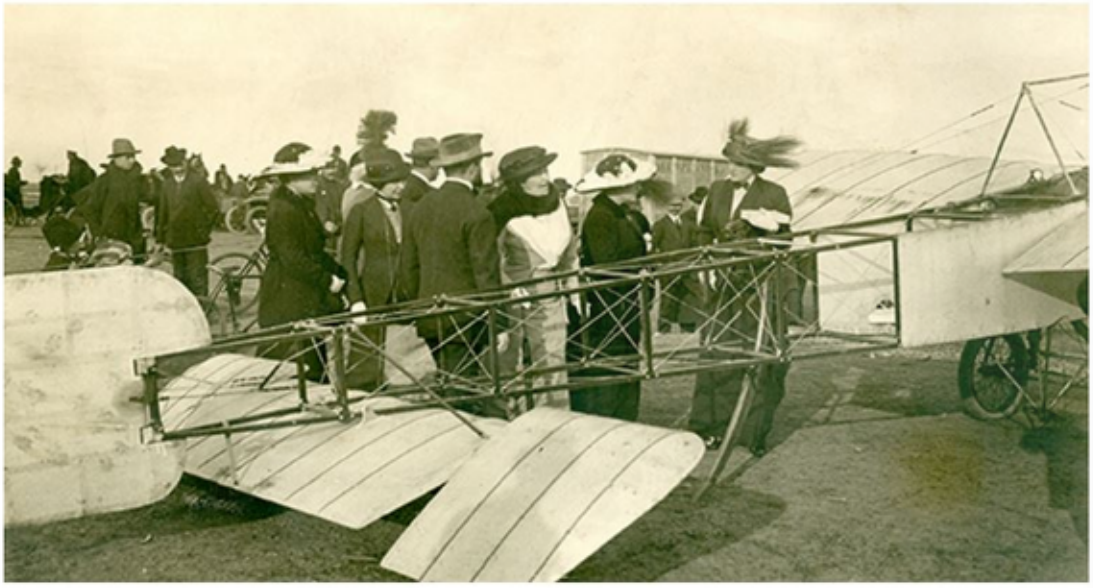

tografiei, într-un alt tip de avion, posibil chiar monoplanul Blériot 70 HP cu două locuri, pilotat de Zorileanu în timpul manevrelor militare din luna septembrie.

În a treia fotografie apar 11 persoane, dintre care 10 grupate în jurul avionului de antrenament. De la stânga la dreapta, a patra persoană pe care o putem identifica este Petru Ghika. În dreptul mesei sunt două femei. În dreapta lor se află Yvonne, care pare a turna în pahar femeii întoarse cu spatele. În partea dreaptă a fotografiei îi putem identifica pe Ion Cămărăşescu, aşa cum apare scris pe spatele fotografiei, iar ultima persoană este, probabil, Alexandrina, soţia lui Alexandru.

Fotografia prezintă o petre-

Alexandru Racovitză
într-o fotografie datată 1922,
conform timbrului aplicat

cere în aer liber a unor reprezentanţi ai unei clase sociale înstărite, organizată după un eveniment aviatic. Personajele sunt surprinse de cameră în timp ce fac gesturi firești, ceea ce indică faptul că fotograful era un cunoscut al grupului.

DATAREA ŞI PERSONAJELE PRINCIPALE

Cele trei fotografii prezintă momente ale unei vizite la aerodromul de la Băneasa din toamna anului 1912. Corelând cele trei fotografii cu informaţiile şi fotografiile publicate în *Revista Automobilă*, considerăm că imaginile au fost realizate în luna octombrie sau noiembrie a acelui an. Nu numai că *Revista Automobilă* precizează faptul că la aerodromul de la Băneasa, folosit de Şcoala de aviaţie a Ligii Naţionale Aeriene, se realizau zboruri cu pasageri,

De la stânga la dreapta, a patra persoană este Petru Ghika; în dreptul mesei sunt două femei; în dreapta lor se află Yvonne; în partea dreaptă a fotografiei, Ion Cămărăşescu şi, probabil, Alexandrina Racovitză, soţia lui Alexandru.
Pe revers: „Yvonne Cămărăşescu née Blondel/ Pierre Ghica/ Jean Cămărăşescu/ maman"

Alexandrina Racovitză, într-o fotografie realizată în studioul lui Franz Mandy. Datare 1900 – 1902; format carte de visite 7x11 cm...

dar ne prezintă și o fotografie în ediția din noiembrie 1912, în care Yvonne apare cu aceleași haine și cu aceeași pălărie ca în seria fotografică și a cărei legendă face identificarea mult mai clară: „Zborurile cu pasager se țin șir la Băneasa ori de câte ori timpul este prielnic pentru ele. Această fotografie reprezintă pe căpitanul aviator A. Sturza așezând coiful apărător pe capul doamnei Alexandru [Alexandrina – *n.n.*] Racovitză, care a zburat de mai multe ori". Așa cum se nota în *Revista Automobilă* din octombrie 1912, aerodromul de la Băneasa devenise „locul de întâlnire al elitei de pe șosea [șoseaua Kiseleff – *n.n.*], la orele când piloții încep zborul lor de antrenament". În acea perioadă, cel puțin aviatorul Poly Vacas făcea zboruri zilnice cu pasageri doritori.

Petru Ghika a fost fiul lui Alexandru Ghika (1846 – 1902), care deținuse posturi de reprezentant diplomatic în anii 1888 – 1902. Petru a fost membru A.C.R. (*Magazin istoric*, nr. 12/2014) din 1912, iar după Primul Război Mondial a reprezentat Clubul în cadrul Asociației Internaționale a Automobil Cluburilor Recunoscute.

Alexandru Racovitză (1884 – 1962) era de profesie inginer agronom. S-a înrolat voluntar în Primul Război Mondial, fiind rănit în luptele de la București și Oituz. A fost înaintat la gradul de sublocotenent în rezervă în timpul războiului și a obținut mai multe decorații. A participat la Concursurile de Turism organizate de Automobil-Clubul Regal Român în anii 1920 și de trei ori la Raliul Monte Carlo. A fost primit în A.C.R. în mai 1909, iar în 1910 a fost numit membru al Comisiei de Circulație și secretar al Comisiei Drumurilor. Ultima funcție a deținut-o și în 1912.

Alexandrina Racovitză (1884 – 1948) a fost fiica Mariei Cesianu (1865 – 1940, născută Florescu) și a lui Nicolae St. Cesianu (1856 – 1914). Alexandrina a avut o soră (Margareta Cesianu, 1886 – 1966, căsătorită Miclescu). Alexandrina s-a căsătorit la București, în 1909, cu Alexandru Racovitză, cu care a avut două fiice: Elena-Felicia Racovitză (căsătorită Pantazzi) și Alexandra Racovitză (1911 – 1996, căsătorită Zamfirescu).

Alexandrina a avut o înclinație aparte către pictură și poezie. A „moștenit" de la mama ei pasiunea de a fi soră infirmieră voluntară, pe care a transmis-o la rândul ei și fiicei sale, Alexandra (imobilele familiei au fost transformate în spitale de campanie, cel puțin în perioada

... și pe revers emblema „Franz Mandy, fotograful Curții Regale, Bucuresci, Piața Teatrului"

Primului Război Mondial, unde Alexandrina Racovitză a făcut practică ca soră infirmieră).

Ion Cămărășescu (1882 – 1953) a fost unul dintre fondatorii săi și unul dintre cei mai importanți membri ai A.C.R., fiind implicat în activitatea sa din 1904 și până în anii celui de Al Doilea Război Mondial. A înființat *Revista Automobilă*, a editat ghidul rutier *Călăuza automobilistului în România* și a fost implicat în editarea anuarelor Clubului. Pe lângă participarea la cursele auto organizate în țară în 1904, 1906, 1908 și 1910, acesta era interesat de multe alte sporturi și a susținut înființarea Federației Societăților de Sport din România (decembrie 1912). În Comitetul A.C.R. pentru anul 1912, Cămărășescu era unul dintre cei doi vice-președinți, iar Alexandru Racovitză era membru în Comisia Drumurilor.

Yvonne Blondel (1884 – 1971), fiica ministrului Legației Franceze la București din

Palatul Cesianu – Racovitză, vedere din strada C.A. Rosetti, fostă strada Clemenței; fotografie format carte poștală; inscripție pe revers: „casa noastră... [ilizibil]"

perioada 1907 – 1916, Jean Camille Blondel, a fost căsătorită cu Ion Cămărășescu între 1908 și 1922. Cei doi soți au împărtășit pasiunea pentru sport – a practicat tenisul și l-a însoțit pe Ion Cămărășescu în mașina cu care a participat la cursa de la 13/26 iunie 1910, pe traseul Bucureștii Noi – Târgoviște – Bucureștii Noi. A devenit membră a A.C.R. în 1909. Ea zburase deja cu doi ani înaintea Alexandrinei Racovitză, fiind pasagera aviatorului francez Georges Osmont la 1 mai 1910, la Cotroceni. Comitetul a hotărât, în ședința ținută la două zile distanță, instituirea unei medalii ce urma să fie acordată realizărilor dintr-una „din ramurile cari fac parte din programul Automobil-Clubului" și ca prima medalie să fie acordată Yvonnei.

AUTOMOBILISM ȘI AVIAȚIE

Toate aceste personaje se intersectau cu activitatea Automobil-Clubului Român. După înființarea sa în 1904, Clubul a căutat să contribuie la dezvoltarea diferitelor moduri de folosire a automobilului și la racordarea cu spațiul european, prin adoptarea convențiilor în materie de infrastructură și legislație auto.

În perioada de început, mulți dintre cei deja implicați în automobilism s-au interesat rapid și de domeniul aviației. Astfel se face că Louis Blériot, după ce uimise contemporanii trecând în zbor Canalul Mânecii la 25 iulie 1909 și începuse un turneu de zboruri demonstrative, a fost adus la București de conducerea A.C.R., unde a executat zboruri la 18/31 octombrie 1909, la Hipodromul de la Băneasa. A.C.R. s-a ocupat de organizarea zborului de la București prin obținerea acordului lui Blériot, expunerea preț de patru zile a avionului acestuia la garajul lui Alexandru Prager, membru A.C.R. din 1904, prin organizarea șederii aviatorului francez și a banchetului de final ținut la „Hotel Boulevard", unde Clubul încă își avea primul sediu. La scurt timp, la 28 noiembrie 1909, noul sediu a devenit pentru câțiva ani casa de pe str. C.A. Rosetti 7, construită de Nicolae Cesianu, tatăl Alexandrinei Racovitză.

Aerodromul și școala de pilotaj aferentă fuseseră inaugurate în 1912 de Liga Națională Aeriană, organizație înființată în același an pentru dezvoltarea aviației în România. Susținătorul principal și primul director a fost George Valentin Bibescu, același care închegase în jurul său grupul ce a înființat A.C.R. la 5 aprilie 1904. El obținuse brevetul de aviator la 6 ianuarie 1910 în Franța. Anterior, cursuri de pilotaj au mai fost desfășurate în țară începând din 1911, la școala aerodromului de la Chitila și la cea de la Cotroceni, aceasta din urmă condusă tot de Valentin Bibescu. Tot aici a fost brevetat în iunie 1911 și Mircea Zorileanu (1883 – 1919), care a fost numit și instructor al școlii. În 1937, Aeroclubul Regal Român i-a dedicat un monument ce se află în prezent în Piața Quito din București.

Cu un an înainte de episodul surprins în seria fotografică, Zorileanu și Bibescu au participat la manevrele militare din toamna anului 1911 și au executat împreună cu alți aviatori zboruri demonstrative pentru publicul adunat la Hipodromul de la Băneasa, la începutul lunii octombrie. În 1912, cu ocazia alergărilor de cai de la finalul lunii septembrie de la Băneasa, Zorileanu a făcut din nou parte dintr-un grup de aviatori ce a încântat publicul cu mai multe survolări. ■

LOUIS PASTEUR LA BICENTENARUL NAȘTERII SALE

SERGIU IOSIPESCU

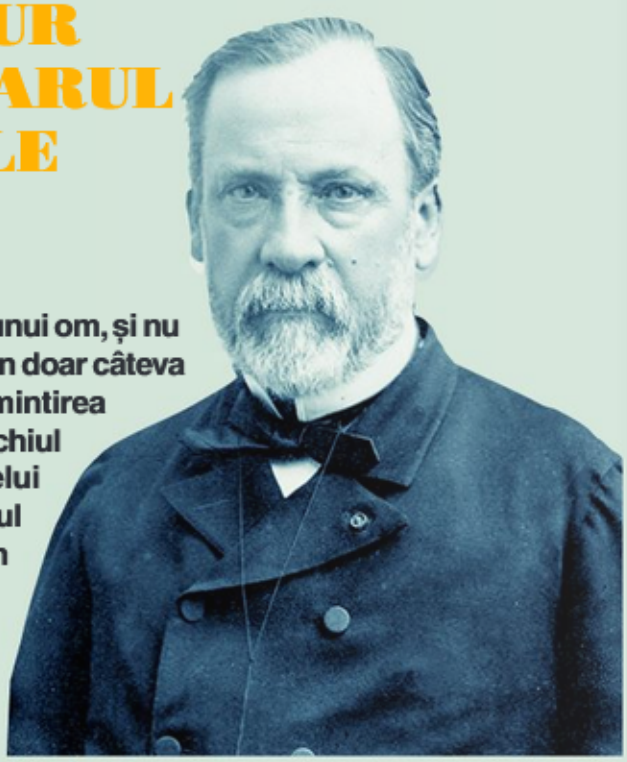

Cum poate fi cuprinsă viața unui om, și nu a unuia obișnuit, ci a lui Pasteur, în doar câteva pagini? Pornind poate de la amintirea laboratorului tatălui meu de la vechiul spital Colțea, unde cultul marelui francez era vegheat chiar de unul dintre elevii săi, doctorul Ioan Cantacuzino, aplecat asupra microscopului în fotografia cu dedicație dăruită acelui lăcaș al cercetării.

L-am întâlnit pe Pasteur în monografia elevului său René Valéry-Radot, apărută în colecția „Energia" a Fundațiilor Regale, în suita de evocări ale lui Paul de Kruyf reunită sub titlul *Microbes Hunters* (Vânătorii de Microbi), precum și în *Oameni aleși*, a lui Ion Simionescu. În preparatele anatomice mirific colorate, acum aproape trei pătrare de secol, tatăl meu mi-a arătat sub ocularul microscopului său pe unii dintre cei vânați de Pasteur.

ÎNCEPUTURILE ȘI CULTUL LUI NAPOLEON

Louis Pasteur s-a născut la 27 decembrie 1822, la Dole, în ținutul Franche-Comté din Franța Restaurației. Tatăl său fusese sergent în armata împăratului, iar în campania ultimă din Franța, în 1814, după lupta victorioasă de la Arcis-sur-Aube, Napoleon îi conferise pentru vitejie Legiunea de Onoare. Sub monarhia Bourbonilor, Pasteur tatăl devenise tăbăcar la Arbois, unde copilul a crescut în cultul muncii și al împăratului. Mai târziu avea să fie sensibil când demonstrațiile sale științifice erau caracterizate drept „napoleoniene".

Din casa părintească a plecat și cu un deosebit cult al muncii, ordonate și perseverente, un remarcabil talent de desenator, folositor în viitoarea carieră. După absolvirea liceului la Besançon, a reușit, prin stăruință și voință, să intre la prestigioasa École Normale din Paris. Încă din vremea studiilor aici, impresionat până la lacrimi de cursul și demonstrațiile profesorului și îndrumătorului său Jean-Baptiste Dumas, s-a orientat spre chimie. Totuși, din 1846 a fost atras de cristalografie și anul următor a publicat prima sa lucrare despre disimetria moleculară. În același an, 1847, la 25 de ani, și-a susținut teza de doctorat în chimie și fizică la Facultatea de Științe din Paris. Numit profesor la liceul din Dijon, nu departe de casa părintească, a ajuns în scurt timp profesor suplinitor la Universitatea din Strasbourg. Căsătoria cu fiica rectorului de aici nu a însemnat o strategie de promovare, pentru că de aici a fost numit profesor și a fost ales decan la Facultatea de Științe din Lille (1854).

DESCOPERITORUL

La solicitarea unei cunoștințe, fabricant local de bere, pentru a asigura menținerea calității acesteia, și-a început cercetările asupra fermentației, pe care a pus-o în

Gravură lui James Gillray din 1802, „The Cow-Pock, or the Wonderful Effect Of the New Inoculation" (variola sau minunatele urmări ale noii inocułări), satirizând prejudecățile populare privitoare la vaccinare: Napoleon I a dispus ca fiul său, regele Romei, să fie imediat vaccinat, în 1811

legătură și cu anterioarele sale studii de cristalografie. Numit administrator al Școlii Normale din Paris (1857) și director de studii științifice, a făcut eforturi neostoite pentru întemeierea acolo a unui laborator. Continuându-și studiile, Pasteur a marcat, de fapt, prin *Memoriul asupra fermentației laptelui* (1858), începuturile microbiologiei, ceea ce i-a adus, în 1862, alegerea ca membru al Academiei de Științe a Franței.

De la studiul fermentației vinului, berii, fructelor, Pasteur și-a îndreptat atenția asupra chestiunii „generației spontanee" – teoria conform căreia fenomenele de putrefacție ale materiilor organice s-ar datora unor cauze interne de alterare a țesuturilor. Experiențele sale au dovedit că germenii care provoacă alterarea materiilor organice sunt microorganisme provenite din aerul înconjurător, și nu o „generație spontanee", dezbaterea urmată la Sorbona aducându-i un adevărat triumf (1864).

Anul următor studiile sale au fost îndreptate asupra bolilor viermilor de mătase, ce produceau mari pagube industriei mătăsurilor franceze, și au însemnat punerea de către Pasteur a temeliei unui nou domeniu de cercetare, bacteriologia.

Totodată, distrugerea germenilor patogeni prin procedeul supunerii materiilor organice la temperaturi înalte, urmate de răcirea bruscă, a fost brevetat de Pasteur în 1865, devenind metoda pasteurizării. Aplicată de el la vinuri, combinată cu tratamente chimice, metoda va constitui din chiar anul dispariției sale (1895) baza conservării industriale a laptelui.

Numit profesor de chimie la Sorbona în 1867, Pasteur a avut în același an un atac cerebral din care și-a revenit, rămânând totuși cu dificultăți de folosire a unei mâini, ceea ce nu l-a împiedicat să-și continue prodigioasa activitate.

Afectat de căderea celui de Al Doilea Imperiu Francez (4 septembrie 1870) și intrat într-o adevărată competiție cu știința germană, Pasteur și colaboratorii săi au continuat cercetările la laboratorul din Rue d'Ulm,

Bacterie – cuvânt apărut în franceză la 1845, prin francizarea latinescului științific *bacterium* (1838), spre a desemna microorganismele unicelulare; provenit la rându-i din elinul *bakterion*, adică bastonaș, răspândirea termenului datorându-se descoperirilor lui Pasteur

Bacil – în limba franceză apare la 1838, de la latinescul științific *bacillus*, folosit în botanică și entomologie, apoi și în parazitologie

Pasteur a fost și un pictor talentat; Muzeul Institutului Pasteur din Paris păstrează și aceste două portrete, al tatălui savantului, Jean-Joseph, și pe cel al tinerei Sophie Roch

Doctorul Ioan Cantacuzino

concluziile acestora fiind expuse în 1878 la Academia de Medicină. Ele au dovedit că bolile sunt cauzate de contaminarea cu microorganisme. Anul următor cercetările sale asupra holerei găinii au arătat posibilitatea imunizării cu culturi ale microbului atenuat în laborator.

Microb – microorganism, cuvânt creat în 1878 de chirurgul francez Charles-Émile Sedillot din termenii elini *mikros* (mic) și *bios* (viață) spre a desemna germenii puși în evidență de Pasteur și echipa sa

În 1881, într-o experiență celebră la Pouilly-le-Fort, Pasteur a reușit vaccinarea mieilor contra antraxului, al cărui microb fusese descoperit de medicul german Robert Koch în 1876. În vreme ce echipa lui Pasteur se concentrase pe studiul și prepararea vaccinurilor, savanții germani se lansaseră într-o adevărată competiție pentru identificarea microbilor diferitelor maladii.

Dar pentru Pasteur momentul de apogeu al cercetărilor a venit

Joseph Meister, primul pacient salvat de pericolul turbării

în 1885, când, după ani de experiențe pentru combaterea bolilor la animale, a reușit prepararea vaccinului antirabic, cel dintâi om smuls cumplitei morți prin turbare fiind micul alsacian Joseph Meister. În ciuda temerilor colaboratorilor, între care doctorul Émile Roux, a unor dureroase eșecuri, Pasteur a îndrăznit și apoi a reușit și salvarea unor mujici ruși mușcați de animale turbate, ceea ce i-a adus o universală reputație.

Ea s-a materializat în 1887 prin organizarea unei subscripții publice pentru întemeierea la Paris a Institutului Pasteur. Între donatorii însemnați pentru crearea marii instituții de cercetare, de producere a serurilor și vaccinurilor, s-a numărat țarul Rusiei, Alexandru al III-lea, capul ortodoxiei ruse, deplin convins de procedeele lui Pasteur.

Institutul a fost inaugurat în 1888; aici Pasteur, alături de marea sa echipă, cu colaboratori veniți de pretutindeni, a continuat până la sfârșitul vieții prodigioasa sa activitate de cercetare. Printre cei ce au lucrat cu abnegație și succes, descoperitor al imunității, a fost savantul rus – român de origine, dintre cei exilați la 1711 cu Dimitrie vodă Cantemir – Ilia Mecinikov. Asistentul său la Institutul Pasteur din Paris a fost eminentul profesor Ioan Cantacuzino (1863 – 1934). Lui i se va datora peste ani întemeierea Institutului de seruri și vaccinuri de la București.

Chiar din timpul vieții ilustrului savant, treptat, în toată Europa, în Africa – în coloniile franceze –, în cele două Americi și apoi în toată lumea s-au înființat Institute Pasteur. Cel de la București era cotat printre cele mai însemnate din Europa.

La împlinirea vârstei de 70 de ani, omagierea lui Pasteur de o lume întreagă, în frunte cu președintele Republicii, Sadi Carnot, a reprezentat suprema recunoaștere a unui binefăcător al omenirii.

Înconjurat de familie și de colaboratori, Pasteur se stingea la 28 septembrie 1895, la Villeneuve-l'Etang.

Împăratul Napoleon al III-lea și soția sa Eugénie

MISTIFICĂRILE DEMITIZĂRII ȘI ADEVĂRUL EMPIRIC

Monumentul lui Louis Pasteur din Arbois

Încă de la primele sale descoperiri, Pasteur a fost confruntat cu contestația primatului acestora din partea unora dintre confrații săi, ce nu se bucuraseră de recunoaștere publică și de o vizibilitate pe măsură. Detractori din vremurile noastre au susținut primatul doctorului francez Casimir Davaine (1812 – 1882) în ce privește începuturile bacteriologiei și microbiologiei, dar corespondența acestuia cu Pasteur a dovedit relațiile cordiale dintre cei doi savanți, și nicidecum o contestare a meritului celui de-al doilea.

> Pasteurizare – termenul apare în limba franceză ca derivat din numele lui Pasteur, răspândindu-se mai ales prin aplicarea din 1895 a procedeului la conservarea industrială a laptelui

În preajma comemorării centenarului dispariției lui Pasteur, în 1993, demitizarea savantului a luat forma, mai ales în Statele Unite, a unei adevărate denigrări, contestarea primatului său în principalele sale descoperiri îngemănându-se, de la începutul secolului XXI, cu combaterea rezultatelor sale, îndeosebi a însemnătății vaccinării, a campaniilor preconizate de el chiar de la nașterea copiilor. De prisos să menționăm că promotorul acestui atac este medic veterinar și unul dintre marii pontifi ai homeopatiei.

Este semnificativ pentru spiritul lui Pasteur că procedeului de combatere a bolilor prin injectarea microbului atenuat, el i-a dat numele de vaccinare spre a omagia pe ilustrul predecesor doctorul Edward Jenner (1749 – 1823), descoperitorul vaccinului antivariolic. Și acesta, asemenea lui Pasteur în zilele noastre, fusese combătut pentru urmările „monstruoase“ ale vaccinului său, ilustrate splendid de o caricatură a vremii.

Chiar astăzi, în preajma celebrării bicentenarului lui Pasteur, s-a vorbit de punerea în scenă, de spectacolul marilor sale experiențe, de spiritul publicitar, financiar al savantului, reproșându-i-se brevetele de invenții și, nu în ultimul rând, relația cu Curtea celui de Al Doilea Imperiu Francez.

Or, Pasteur, spre a-și duce mai departe munca de cercetare, în condiții de lipsă acută de finanțare, a apelat, după preluarea conducerii Școlii Normale Superioare, la sprijinul împăratului Napoleon al III-lea. Impresionat și pasionat de cercetările lui Pasteur, pe care le-a studiat cu obișnuita lui seriozitate, împăratul a ținut să-l cunoască pe savant. Invitat „cu microscopul său“ la palatul de la Compiègne, Pasteur a câștigat amiciția lui Napoleon și a împărătesei Eugenia.

Convinși de geniul lui Pasteur, atenți la succesele și greutățile economiei franceze și la soarta oamenilor țării, împăratul și împărăteasa i-au cerut să se ocupe de bolile vinurilor (1863) și ale viermilor de mătase (1865). Spre a spori resursele financiare ale cercetărilor lui Pasteur, Napoleon al III-lea a fost cel ce i-a sugerat să-și breveteze procedeele de combatere a germenilor patogeni. Așadar nu poate fi vorba despre un spirit antreprenorial, comercial al lui Pasteur, ci de o nevoie absolută de a afla și alte resurse pentru continuarea cercetărilor. După atacul cerebral ce-l lovise pe Pasteur, spre a-i dovedi atașamentul, împăratul i-a conferit Legiunea de Onoare în rang de comandor (1868).

Apoi, în preajma plecării sale în tragicul război cu Prusia și Confederația germană, în vara anului 1870, împăratul l-a numit pe Pasteur senator pe viață. Este cu totul semnificativ că tot printre aceste ultime acte ale celui de Al Doilea Imperiu s-a numărat conferirea Legiunii de Onoare lui Jules Verne, dovada nestrămutatei încrederi a celor de atunci în știință și previziune, în progres și binefacerea acestuia pentru omenire.

Și, în sfârșit, spre a șterge această relație – astăzi dăunând corectitudinii politice –, o recentă publicație comemorativă trecea anii de viață ai savantului, 1822 – 1895, sub titlul *Un savant dans la République*, deși două treimi ale biografiei acestuia, jumătate de secol, se desfășuraseră sub regimuri monarhice.

(Continuare în p. 81)

EXCLUSIVITATE

ROMÂNII DIN ARMATA REGELUI SUEDEZ CAROL AL XII-LEA

ROBERT DENNDORF
(Germania)

Marele Război Nordic (1700 – 1721) a reprezentat încercarea coaliției Rusiei, Uniunii Polono-Lituaniene și Regatului Dano-Norvegian să zdrobească Imperiul Suedez, odată cu întronarea unui rege de doar 18 ani, Carol al XII-lea (Magazin istoric**, nr. 12/1969, 9/1983, 2/2001). Tânărul monarh însă, abil militar, a dus mai multe campanii strălucite, învingându-i în repetate rânduri pe agresori. Luptele l-au adus și în apropierea spațiului românesc (**Magazin istoric**, nr. 7/1970, 7/2003, 5 – 6/2020), de unde a recrutat și contingente de români.**

Majoritatea românilor care serveau în armata regelui Carol al XII-lea erau moldoveni. Iorga îi numea „moldoveni din serviciul regal", iar Neculce arăta că „moldovenii, mulți și feciori de boieri, de mazili, se ducea la lefe, unii la moscali, unii la Leși, unii la Racoții în Țara Ungurescă, iar unii la șved se ducea pentru agonisită". Tot Iorga scria că printre ostașii lui Carol și ai lui Petru I al Rusiei (Magazin istoric**, nr. 5/1972) se aflau și români, care „găseau într-o mare luptă europeană putința de a-și cheltui o energie vitează, de care țara lor n-avea nevoie". Izvoarele scandinave îi numesc pe aceștia „valahi suedezi", probabil pentru a-i deosebi de românii aflați în solda țarului sau a regelui polon Augustus.**

Prezența „valahilor suedezi" în solda regelui Carol al XII-lea nu a fost un caz izolat, ci o constantă confirmată de documente. Dacă între anii 1700 – 1703 relatările sunt rare, începând cu anul 1704, pe măsură ce armata suedeză se apropia de meleagurile românești, acestea se înmulțesc, ca să atingă apogeul în anul 1708, în pragul bătăliei de la Poltava din Ucraina. Din anul 1709, știrile despre români se răresc, pentru ca după moartea regelui în anul 1718 să înceteze complet. Despre acțiunile lor există relatări scurte, lucru explicabil prin numărul lor relativ redus, împrăștierea pe un spațiu care se întindea din Scandinavia până în Imperiul Otoman, dar și prin faptul că purtau adesea uniforme suedeze și nu au fost deosebiți de camarazii lor.

Armata suedeză era în mare parte formată din mercenari străini – atrași de solda generoasă și de alocația bogată de alimente –, iar în cadrul acesteia, cavaleria ușoară era formată din polonezi și români. Rația oficială zilnică de alimente a unui soldat consta din: 500 g pesmeți, 50 g orez, 300 g carne de vită proaspătă, 140 g slănină, 100 g brânză dulce, 500 g cartofi, 15 g cafea, 40 g zahăr și 20 g sare.

Noii recruți nu erau aruncați

Carol al XII-lea conducându-și trupele în timpul trecerii râului Düna (astăzi în Letonia), în 1701; pictură de Johann Heinrich Wedekind, în 1715

imediat în luptă, ci, după ce depuneau jurământul de credință, erau instruiți în tabere, integrați în formidabila mașinărie de război a armatei suedeze, învățau semnalele tobelor și folosirea armelor. Rezistența fizică ieșită din comun a românilor era bine cunoscută, ei putând executa marșuri de 40 – 50 km fără nicio dificultate. Generalul Langeron scria despre însușirile militare ale românilor: „Muntenii și moldovenii sunt tari și sprinteni; i-am văzut suindu-se cu o iuțeală extraordinară pe niște stânci foarte prăpăstioase și inaccesibile. Cavaleria lor e și mai de temut; lovitura ei este puternică și vijelioasă din cauza iuțelii cailor. Agilitatea și iuțeala cailor lor sunt aproape de necrezut. Românii tăiau nările la cai ca să le înlesnească respirațiunea. Nu e rău care să-i oprească; sunt obicinuiți a trece înot pe cele mai adânci și mai repezi".

VÂRFUL DE LANCE AL AVANGARDEI

Germanul Bardili scria de 1.500 de români, care erau organizați în cinci companii a câte 300 de oameni. Un regiment de cavalerie suedez era constituit din două escadroane a câte patru companii, în total cam 1.000 de luptători. Cum izvoarele vorbesc de unu – două regimente valahe, numărul românilor din solda regelui suedez nu putea depăși nici la vârf mult peste 2.000 de oameni.

Ei făceau parte din cavaleria polonă a regelui și erau mai pricepuți în războaie decât în alte activități. Carol al XII-lea a făcut deosebire între cavaleria mai numeroasă a polonezilor (*Polacken*) și cea mai modestă a românilor (*Volocher*). Într-o scrisoare din 21 mai 1732, regele polon Augustus elogia rezultatele excepționale obținute de cavaleria ușoară română, care era mai bună decât husarii polonezi (*Magazin istoric*, nr. 3/2012), dezerta mai rar și a fost lăudată inclusiv de Carol al XII-lea. Regele Poloniei Augustus s-a mirat de reținerea generalilor saxoni de a recruta valahi și își explica asta prin asemănarea dintre cavaleria ușoară română și cea polonă, față de care aveau resentimente. Istoricul Otto Haintz a remarcat că numărul românilor nu acoperea nici pe departe nevoile armatei, evidențiind prețuirea de care se bucurau. Istoricul Hornung arăta că, așa cum Franța sub Henric al IV-lea s-a decis pentru albanezi, iar Prusia pentru unguri, tot așa Suedia s-a decis pentru români.

Misiunile de luptă ale românilor priveau mai ales: protejarea armatei, lupte de uzură și diversiune, raiduri, întreruperea căilor de comunicație, misiuni de recunoaștere, obținerea de informații, pază și protecție, înlăturarea obstacolelor, procurarea hranei, încasarea contribuțiilor de război, curierat. Pentru aceste acțiuni, rușii îi foloseau pe cazaci, otomanii pe tătari, iar suedezii pe poloni și pe români.

Valahii operau în grupuri mici numai călare și constituiau, spun izvoarele scandinave, „vârful de lance al avangardei armatei suedeze". Armele de foc erau mai rar folosite, preferau arcul și sulița, erau renumiți pentru curajul și iuțeala în acțiune. Românii trebuia să dea socoteală numai în fața colonelului lor, singurul care hotăra asupra pedepselor, iar dacă acesta era absent, cel învinuit era reținut până la reîntoarcere. Colonelul era singurul care primea ordinele și tot el răspundea în fața superiorilor de executarea lor. Preotul militar Nordberg a formulat

Soldați suedezi din vremea conflictului; în dreapta este un cavalerist dragon; ilustrație de Richard Knötel

explicit drepturile valahilor: „În cazul în care unul dintre ei a făcut vreo boacănă, vinovatul nu era dus în fața curții marțiale suedeze, ci cazul era judecat de colonelul Sandul, un om înțelept și inimos, întrucât regele avea o înțelegere numai cu el, și cu nimeni altul".

Impresionați de personalitatea și generozitatea regelui, românii îl ascultau orbește. Carol comanda nu numai prin majestate, ci și prin exemplu. Ofițerii și soldații vedeau disciplina lui, curajul, voința de a împărți totul cu ei și de a face chiar mai mult decât ei. Toți îl respectau nu numai ca rege, dar îl admirau ca bărbat și soldat. La rândul lui, regele a avut încredere în ei și a întreprins anumite misiuni însoțit numai de români, chiar fără garda suedeză. Au fost situații când regele le-a acordat, pentru scurt timp, privilegii chiar mai mari decât soldaților conaționali.

Cavaleria suedeză era mult prea greoaie pentru a putea intercepta atacurile de ambuscadă ale bandelor căzăcești (*Magazin istoric*, nr. 6/1993), bașchire și calmuce, care au produs pierderi grele oastei și i-au frânat ofensiva. Prin înființarea și întărirea permanentă a regimentului valah, armata suedeză a căpătat mobilitate și adaptabilitate, ceea ce a permis continuarea fără întrerupere a campaniei în Rusia. Deși puțini la număr, valahii au dus la bun sfârșit ordinele de intimidare a adversarului și de a-l ține la o distanță respectabilă. Ei au fost repartizați pe tot frontul de înaintare a armatei, au format un sistem de avanposturi de mare eficiență, iar acțiunile lor au redus atacurile prin surpriză ale inamicului.

CHIOTELE ȘI TĂRĂBOIUL OBIȘNUITE ROMÂNILOR

Prima știre despre români provine de la istoricul militar Nordensvan, care scria că, în anul 1700, în slujba regelui se aflau mercenari valahi și cazaci. În septembrie 1702, generalul suedez Stenbock a rânduit la Cracovia o unitate de cavalerie ușoară după model românesc, pe care a numit-o „escadronul valah". Haintz scria despre „husarii valahi" care au fost folosiți pentru servicii de pază și cercetășie în avangardă și ariergardă.

În 1702, la rugămintea generalului suedez Stenbock, care se afla în satul Olesnice, la granița Cehiei de azi cu Polonia, de a primi întăriri și, dacă era posibil, români să fie, regele i-a răspuns că aceștia se află deja în drum spre el. Cum Carol aprecia atât competența de comandant a lui Stenbock, cât și însușirile valahilor, s-a gândit să le combine calitățile pentru o misiune neobișnuită: simularea unui atac asupra propriului cartier general aflat la Cracovia. Regele dorea să verifice pregătirea și reacția armatei în cazul unui atac prin surprindere al inamicului. Se pare că nici regele nu știa exact ziua când va avea loc.

Manevra din 19 septembrie a fost comentată de mai multe izvoare. Bengtsson scria că valahii s-au năpustit pe neașteptate pe strada principală a taberei, cum le era obiceiul,

Căderea de pe cal a regelui

Adam Ludwig Lewenhaupt, portret de David von Krafft (1655 – 1724)

cu chiote și cu un tărăboi infernal. Auzind hărmălaia, regele, care tocmai lua masa, s-a suit în grabă pe un cal și a pornit în galop ca să vadă ce sunt în stare să facă. În viteză, calul s-a împiedicat de frânghia unui cort și s-a dat peste cap. Carol a rămas un timp nemișcat și toți au crezut că s-a sfârșit.

Examinat de medicul Neumann, regele i-a zis zâmbind că nu ar avea mai nimic și că numai un picior nu ar prea fi în regulă. Medicul a constatat că regele își rupsese piciorul stâng la două lățimi de palmă deasupra genunchiului, o situație periculoasă care ar fi putut duce repede la complicații. Neumann a pus cap la cap părțile rupte, a fixat după toate regulile lui Hipocrat locul cu un bandaj și, în ciuda împotrivirii regelui, l-a obligat să stea culcat. Carol a fost purtat apoi în oraș, unde erau condiții mai bune de îngrijire decât în tabără.

Nerăbdător, regele a cerut a doua zi să fie dus înapoi la soldații lui, unde a început să se deplaseze cu cârje. Rezultatul a fost că locurile rupte s-au depărtat, iar osul s-a refăcut într-o poziție greșită, ceea ce a avut ca urmare o ușoară scurtare a piciorului. Cu toate acestea, martorii oculari au negat că ar fi observat un mers șchiopătat la rege.

Filosoful Leibniz s-a referit la peripeția regelui într-o scrisoare adresată prințesei Sophie de Hanovra, amănunte pe care le aflase de la generalul saxon Schulenburg, mâna dreaptă a regelui Augustus. Leibniz era convins că însuși regele a condus atacul și că accidentul s-a produs atunci când Carol a întors pentru o clipă capul spre valahii care-l urmau. Publicația *Theatrum Europaeum* informa că, pentru a urmări nestânjenit manevrele valahilor, regele s-ar fi îmbrăcat în uniforma unui soldat de rând și că a fost rănit atât de calul său, care s-a dat peste cap, cât și de caii atacatorilor și apărătorilor. Accidentul a întârziat cu șase săptămâni ofensiva suedeză din Polonia.

În anul 1703, valahii suedezi au fost încartiruiți la granița Poloniei cu Moldova, ceea ce a dus la creșterea recrutărilor de români. La 22 martie 1704, generalul suedez Rehnskiöld a plecat împreună cu câțiva ofițeri și cu românii într-o misiune de cercetare în apropierea satului polon Holecz. La râul Vabici, valahii au luat mai mulți prizonieri, între care și un paj al regelui Augustus aflat la o vânătoare împreună cu mareșalul Danhof. Pajul a confirmat la interogatoriu că românii au fost la un pas să-l captureze pe regele Poloniei.

SPAIMA DE A FI PĂZIȚI DE VALAHI

Din același an, este cunoscută o scrisoare a lui Carol, aflat la Nowe Miasto, în Polonia, trimisă la 13 iulie lui Rehnskiöld, din care reiese că românii au fost folosiți pentru servicii de curierat la cele mai înalte eșaloane ale armatei: „Locotenentul valahilor mi-a adus alaltăieri scrisoarea domnului general din care reiese că inamicul se retrage".

La începutul lunii august, români aflați sub comanda generalului-aghiotant Kanifer au luat parte la luptele pentru cucerirea cetății Lvov, unde au luat prizonieri 16 saxoni, între care trei căpitani, doi locotenenți-majori

Carl Gustaf Rehnskiöld, pictură anonimă

Regele Augustus al II-lea, pictat de Louis de Silvestre (1675 – 1760)

și doi locotenenți. La întoarcere, ei au raportat că au capturat 1.500 de boi și au adus informația prețioasă că regele Augustus se afla împreună cu hatmanul ucrainean Mazepa la Mănăstirea Gokal, pe râul Bug.

În luptele de la Zamość, deși Augustus se străduia din răsputeri să țină secret acțiunile sale, valahii reușeau mereu să dea de el. În luna august, români comandați de starostele Grudzinski se aflau în drum spre orașul Leicziska, pe râul San, la granița Poloniei cu Ucraina. Ei au interceptat o unitate saxonă care transporta armament greu și au pus-o pe fugă. Românii i-au adus generalului Rehnskiöld materialul și alimentele capturate, precum și informații despre poziția inamicului. Regele a fost foarte mulțumit de performanța lor și le-a lăsat banii, vinul, caii, precum și altele, ca să și le împartă între ei.

Generalul suedez Lewenhaupt a descris în jurnalul său un eveniment petrecut în februarie 1705 în orașul Plongiani din Letonia. Maiorul Dankwardt, care se afla detașat acolo cu 400 de cavaleriști, nu a observat că o unitate de 2.000 de ruși s-a apropiat până la o milă de ei. Spre norocul lui, un steag de români s-a năpustit în tabără cu știrea despre primejdia care îi așteaptă și astfel le-a rămas timp să-și pregătească apărarea. Suedezii și românii au rezistat atacului până când au sosit întăririle trimise de Lewenhaupt.

Dintr-o știre din Lakowiecz, în Polonia, reiese că valahii au fost folosiți și pentru servicii de pază. Maiorul Duderberg a trimis 200 de cazaci prizonieri în tabăra valahilor, care i-au păzit cu puștile și săbiile așa de strașnic, că aceștia „au început de spaimă să strige amarnic, s-au îmbrățișat de rămas-bun, întrucât erau siguri că vor fi tăiați cu toții".

Infanterist moldovean

Românii au fost folosiți și în misiuni de diversiune. Căpitanul de cavalerie Bråkenhielm a primit ordin să se deplaseze cu valahii – „aflați ca întotdeauna în avangardă" – până la Kiev, unde au dus lupte de hărțuială. Întrucât regele nu a intenționat în acel moment să-și trimită armata principală acolo, misiunea a avut scopul să blocheze cât mai multe forțe inamice în zonă.

La 16 iulie 1705, 300 de soldați din regimentul valah (*Vallackregementet*) au luat parte la bătălia de la Gemauerthof, astăzi în Letonia, unde Lewenhaupt a învins o armată comandată de generalul rus Șeremetiev. O altă știre o dă gazeta *Post-tägliche Mercurius*, care relata la 25 iulie că, în urma poruncii lui Augustus, comandantul polon Șmigielski a plecat în misiune la Varșovia. Pe drum, garda acestuia s-a ciocnit în suburbia Praag a orașului cu 30 de valahi, pe care i-a zdrobit. Când Carol a aflat despre asta, a trimis 400 de suedezi și două companii române, care l-au pândit și atacat pe Șmigielski pe drumul de întoarcere.

O lună mai târziu, la 26 august, Carol îi scria lui Rehnskiöld că, în sfârșit, compania sa de români s-a întărit cu nou-veniți și că se poate dispensa de doi sau trei dintre ei, ca să lupte în cele trei companii valahe ale generalului. În post-scriptumul la o scrisoare din decembrie, regele îl felicita pe general pentru reușita de a recruta luptători români și îi transmitea că a primit și el o nouă companie de valahi. ■

AMINTIRILE UNUI FOST PILOT AMERICAN

„Asociația Americană a Foștilor Prizonieri de Război în România", care a împlinit 75 de ani de la înființare, reunește cetățeni americani, participanți la Al Doilea Război Mondial, care au fost prizonieri în țara noastră.

În timpul conflagrației, membrii Asociației au participat la bombardarea instalațiilor militare germane din România și a rafinăriilor din regiunea Ploiești, ce alimentau mașina de război nazistă. Grație intervenției directe a prințesei Ecaterina Caradja (Magazin istoric**, nr. 11/1992), prizonierii americani s-au bucurat de un tratament uman, reușind să supraviețuiască războiului. În amintirea prizonieratului din România și a prințesei Caradja, care a contribuit și la înființarea Asociației, această organizație comemorează personalitatea prințesei în cadrul unei ceremonii anuale.**

La o astfel de ceremonie a fost prezent la Ploiești William Fili, inginer de bord pe un bombardier american în timpul raidurilor din 1944 asupra rafinăriilor Româno-Americană, adică Teleajen, și Creditul minier, adică Vega. Domnia sa a avut amabilitatea să îmi acorde un interviu.

– Vă rog să-mi povestiți despre misiunea din 5 aprilie 1944.

– Misiunea noastră era să lovim doar rafinăriile…

– Dar ați distrus și casa străbunicilor mei, deși nu era lângă rafinării... Victime colaterale, parcă așa se spune...

– (Zâmbește și explică). Noi trebuia să lovim rafinăriile pentru a-i stopa pe nemți să ia țițeiul, benzina, motorina. Trebuie să vă spun că, în acel moment al războiului, Ploieștiul era singurul loc de unde puteau să se aprovizioneze cu benzină pentru avioane. Pentru a opri războiul cât mai repede trebuia să-i stopăm și în acest mod. Fără benzina aceea, avioanele lor nu mai puteau zbura. Noi decolam din Italia, de pe aeroportul din Mandoria. Singurul obstacol întâlnit consta în focul bateriilor antiaeriene. Treceam peste Iugoslavia și ajungeam la Ploiești.

– Deasupra României vă vânau avioanele germane?

– Nu, până aproape de Ploiești nu întâlneam vreunul.

– Avioanele și piloții români cum se prezentau?

– Și piloții și avioanele dumneavoastră erau foarte buni!

– Cu câte avioane veneați într-un raid?

– De obicei peste 300 de avioane. Nu eram însoțiți de avioane de vânătoare americane, nu aveam escortă.

Bombardier american deasupra Ploieștiului

– Și câte avioane americane au fost doborâte în raidul din 5 aprilie 1944 de apărarea antiaeriană?

– Din 300 de avioane, 90 au fost doborâte!

– Cum s-au purtat românii cu aviatorii americani doborâți?

– Nu am avut probleme, oamenii au făcut tot ce puteau ca să ne ajute. Românii știau ce au de făcut, știau că am venit să bombardăm rafinăriile, că am venit după petrol, nu ca să-i rănim sau să-i omorâm pe ei. Victimele din rândul populației civile s-au produs din cauze tehnice. După 5 aprilie 1944, nemții au creat o perdea de fum care a acoperit tot orașul, nu doar rafinăriile. Nu am putut ataca doar rafinăriile, pentru că nu le vedeam. Noi, pentru a detecta ținta, foloseam metoda triangulației. Prin această metodă încercam „să vedem" ținta, dar când ești la 4 mile deasupra pământului e foarte dificil să fii precis. De multe ori „am ghicit" greșit unde era ținta militară.

Fișa unui imobil bombardat

FIȘA IMOBILULUI (PROPRIETĂȚI) BOMBARDAT

Eu am fost doborât într-o misiune, la 24 aprilie. Niciodată în istoria aviației nu a existat un mai mare respect între oamenii care zburau așa cum a fost între germani, pe de o parte, și americani și englezi, pe de altă parte. Se spune, destul de des, că germanii trăgeau în piloții care se salvau cu parașuta. Așa ceva e o minciună. La fel și în cazul americanilor. Niciodată nu s-a întâmplat asta. Poate să fi fost unu – două cazuri de ambele părți, niște nebuni. Dar niciodată nu a existat lipsă de respect. Și vă dau un alt exemplu despre piloții germani. În ziua în care am fost doborât, la nordul Ploieștiului, m-am întâlnit cu un alt echipaj, patru americani. Pe ei i-au dus la o închisoare. A doua zi a venit la ei un pilot german. A spus: „Vreau să știu cine se afla la mitralieră". Nimeni nu i-a răspuns. Atunci și-a scos pistolul Luger și a zis: „Dacă nu îmi spuneți, vă împușc pe toți". Bill Lanfill, îl știam, el era mitraliorul, a răspuns: „Eu am fost". Neamțul și-a pus pistolul înapoi în toc și i-a zis: „Felicitări. Tu m-ai doborât ieri"... Și a plecat.

Vă mai povestesc un caz, pentru că nu e corect să continue minciunile despre nemți. Noi aveam un avion care era avariat, un motor distrus, dar mai zbura și se întorcea către Italia. Omul de la mitralieră nu mai avea muniție când, brusc, a apărut un avion de vânătoare german. Neamțul nu avea de unde ști că americanul nu mai avea muniție și s-a apropiat foarte mult ca să doboare avionul nostru. Mitraliorul american îl vedea foarte bine pe german, dar și invers. Erau foarte tineri amândoi! Când erau foarte aproape și neamțul se pregătea să tragă, americanul a ridicat mâinile, semn că se predă, și i-a făcut semn neamțului că nu mai are gloanțe, deci nu se poate apăra. Imediat neamțul l-a salutat, a scos un carnețel și un pix pe care a notat numărul de înregistrare al avionului nostru. Peste 25 de ani germanul, care a supraviețuit și el războiului, l-a căutat pe american. S-au întâlnit! și sunt buni amici.

A consemnat
Daniel MIHU

CLIO ANUNȚĂ

PREZENȚE ROMÂNEȘTI LA DOUĂ CONGRESE DE ISTORIE

Anul acesta s-au desfășurat două importante reuniuni științifice în Polonia: Al XXIII-lea Congres de Științe Istorice, la Poznan (21 – 27 august), respectiv al XLVII-lea Congres Internațional de Istorie Militară, la Wroclaw (28 august – 2 septembrie). Amândouă cu o prezență activă și bine remarcată a istoricilor din țara noastră.

La prima manifestare științifică, prof.univ.dr. Ioan Bolovan, membru corespondent al Academiei Române, a organizat și moderat masa rotundă cu tema: „Loialități dinastice, loialități multinaționale și loialități naționale în armatele imperiale (secolele XVIII – XXI), la care au prezentat comunicări și istoricii români.

În cadrul Sesiunilor comune (*Joint Sessions*), în organizarea și sub conducerea tot a prof.univ.dr. Ioan Bolovan, alături de Ana Victoria Sima (Universitatea „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca), s-a desfășurat reuniunea cu tema „Civili în timp de război. Femei, copii, refugiați și prizonieri de război pe Frontul de Est în Primul Război Mondial". Contribuții valoroase au prezentat colegii din Iași: dr. Adrian-Bogdan Ceobanu și dr. Adrian Vițalaru.

Dr. Alexandru Simon (Centrul de Studii Transilvane din Cluj-Napoca) a organizat și moderat masa rotundă cu tema: „Istorie medievală și Marele Război. Istoriografie și Politică".

Prof.univ.dr. Nicolae Păun (UBB, Cluj-Napoca) a participat la sesiunea cu tema: „Europa asimetrică de la Versailles (1919) la Uniunea Europeană de astăzi", organizată de Asociația Internațională de Istorie Contemporană a Europei, intervenția sa intitulându-se „Discursul asupra Europei Occidentale în România în momentul negocierii adeziunii sale".

Dumitru Preda și istoricul francez Robert Frank (dreapta)

Comité International des Sciences Historiques — CISH ICHS — International Committee of Historical Sciences

În cadrul sesiunii Asociației Internaționale de Studii Sud-Est Europene (AIESEE) cu tema: „Marea Baltică, Marea Neagră, Dunărea și Mediterana. Relații istorice de-a lungul timpului", acad. Răzvan Theodorescu, secretar general al AIESEE, a trimis un interesant studiu privind „Broderia moldavă postbizantină între «sarmatismul» polonez și «turcismele» din Stambul".

Remarc în mod deosebit prezența și activitatea colegilor noștri în cadrul Comisiei Internaționale de Demografie Istorică, al cărei președinte a fost, între 2015 – 2022, prof. univ.dr. Ioan Bolovan. Colegul dr. Marius Eppel, de la Universitatea „Babeș-Bolyai", a fost ales în funcția de secretar general al acestei comisii pentru următorii cinci ani.

Pentru prima dată la un astfel de congres mondial, în cadrul Comisiei Internaționale de Istorie a Relațiilor Internaționale cu tema: „Tranziții, schimbări politice și relații internaționale după 1945", s-a organizat un panel cu comunicări susținute exclusiv de autori români. S-au lansat și cele două volume: *Acta Jinan 2015* și *Acta Poznan* (14 studii ale istoricilor români, în engleză și franceză). În cadrul reuniunii s-au organizat și alegeri pentru Biroul de conducere al Comisiei, din care am onoarea să fac parte.

La cea de a doua reuniune, de la Wroclaw, am participat la reuniunea anuală a Comitetului de Bibliografie (al cărei membru sunt din 1990). România a fost o prezență dinamică, prin comunicări susținute de dr. George Daniel Ungureanu, Arhivele Militare, Vlad Cristian Gheorghiță, Institutul de Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, și dr. Manuel Stănescu, director adjunct al I.S.P.A.I.M.

Participarea istoricilor români la aceste ample și importante reuniuni științifice internaționale, cu o însemnată semnificație politico-diplomatică, va trebui reconsiderată la nivelul conducerii Guvernului, al ministerelor de resort, al celorlalte instituții centrale, astfel ca prezența specialiștilor noștri să fie susținută corespunzător. Reamintim că la Congresul din 1990, la Madrid, au putut participa cu sprijinul Ministerului Educației zece studenți, la ediția din 1995, la Montréal, șase studenți, în 2000, la Oslo doar trei, după care, din păcate, a încetat acest sprijin.

Prof. univ. dr. Dumitru PREDA

INEDIT

Începută în nr. 9/2022, prezentarea însemnărilor despre mișcarea socialistă ale lui Theodor Pâslaru se încheie cu episodul de față.

THEODOR PÂSLARU. AMINTIRILE UNUI PARTICIPANT LA „TRĂDAREA GENEROȘILOR“

TRAIAN D. LAZĂR

Aflat, în 1924, la tratament balnear în Techirghiol, Theodor Pâslaru a cunoscut pe socialistul Clement Popescu. La un sfert de secol de la desfășurarea episodului „trădării generoșilor“ (1899 – 1900), un participant la acțiune (Clement Popescu) îi povestește unui individ (Theodor Pâslaru) având aceeași orientare ideologică (ambii sunt socialiști), dar cu o pregătire intelectuală cu puțin peste nivelul primar (Th. Pâslaru absolvise școala primară și urmase un an seminarul de la Huși), desfășurarea evenimentelor. Peste aproape jumătate de secol (în 1964), Pâslaru își redactează memoriile și consemnează ceea ce își amintește din spusele tovarășului său.

Suntem în fața unei variante clasice de istorie orală. Putem să-i stabilim valoarea, plusurile și minusurile, comparând, în cazul nostru, relatarea martorului și transmițătorului cu faptele stabilite de cercetarea istorică bazată pe surse scrise.

Pentru receptarea corectă a textului pe care ni-l transmite Th Pâslaru, redăm succint informațiile izvoarelor istorice scrise.

La Congresul al VI-lea al P.S.D.M.R. (20 aprilie/2 mai – 22 aprilie/4 mai 1899), așa-numiții „generoși“ (Ioan Nădejde, Vasile G. Morțun, George Diamandi, Alexandru Radovici etc.), persoane de origine socială și profesie neproletară, cu studii superioare în străinătate, ce se încadraseră în mișcarea socialistă dintr-un sentiment de generozitate și solidaritate cu categoriile sociale defavorizate, aflați în relații și sub influența „tinerilor liberali“ (Ion I.C. Brătianu etc.), s-au pronunțat pentru trecerea în P.N.L.

Chiar I.I.C. Brătianu le-a justificat astfel trecerea: „Ei [socialiștii „generoși“ – n.n.] constataseră, după câtăva vreme de viață practică în țara noastră, că o mare parte din programul către care îi atrăsese aspirațiuni generoase nu era compatibilă cu situațiunea noastră politică și cu interesele reale și actuale ale poporului nostru; și, renunțând la acel program, au venit și au căutat să se facă utili țării acesteia, conlucrând la

realizarea programului Partidului Național Liberal".

Li se deschidea astfel accesul către funcții înalte și poziții economice avantajoase, ceea ce corespundea pregătirii intelectuale pe care o aveau și năzuințelor personale. La 9/21 februarie 1900, „tinerii liberali" și „generoșii" au organizat un banchet în cinstea șefului P.N.L., D.A. Sturdza. Acest moment marchează oficial trecerea „generoșilor" în P.N.L.

Eu [Clement Popescu – *n.n.*] sunt din fosta mișcare [socialistă – *n.n.*] veche cu Morțun, Radovici, Dobrogeanu-Gherea, Stere, Cristescu și Banghereanu, cei doi din urmă, din Ploiești. Și eu, Clement Popescu, și alții. Noi acum 30 de ani [dacă scădem din 1924 30 de ani, rezultă 1894; o eroare cronologică față de 1899 – *n.n.*] ne-am avântat de a face ceva. Era și fiul lui Ion Brătianu, Ionel [născut în 1864 – *n.n.*]. Atunci venise din studii, de la Paris [a revenit în 1889 – *n.n*] și cu alții, cu idei republicane, socialiste. Atunci Ion Brătianu bătrânul [mort din 1891 – *n.n.*], ce era la guvern, ne-a adunat pe toți din țară. El era prim-ministru. Ne-a dat sala Opler [Oppler – *n.n.*], ce ne-a fost pusă la dispoziție, ca să ne consfătuim în acel congres în timp de trei zile de dezbateri, gândindu-vă bine ce vreți a face cu acest popor înapoiat și neștiutor de carte. [Când a avut loc congresul al VI-lea al P.S.D.M.R. era la guvern conservatorul Gh.Gr. Cantacuzino, până la 7/19 iulie 1900 – *n.n.*].

Era și fiul său, Ionel Brătianu, cu congresiștii și cu tinerii, ce venise cu el din studii de la Paris. Ei,

Doi „generoși": Alex. G. Radovici (1860 – 1918)...

... și Ioan Nădejde (1854 – 1928), care au trecut de la P.S.D.M.R. la P.N.L.

în cele trei zile, au propus în congres și au dezbătut pe larg diferite principii mărețe și frumoase de a se înfăptui în Țara Românească. A treia zi, vine Ion Brătianu pe seară, dimpreună cu alți miniștri din guvernul său. Au ascultat cu toții, mai bine de un ceas, ce se discuta. Apoi cere cuvântul. Sala de la Opler, din București, era arhiplină. Toți grangurii țării din diferite partide și nuanțe au venit să asculte și ei, poftiți sau nepoftiți.

Începe a vorbi: „Domnilor, eu înțeleg ideile dumneavoastră [socialiste – *n.n.*] ce aveți, a acelora din țară ca și acelora ce ați venit de la Paris, din Franța, cu ele, ca și fiul meu Ionel. Acolo mai merge, că e un popor mai luminat puțin. Dar și acolo nu va face nimic. Grâul e în pârg la ei, până se va coace, mai trebuie timp. Așa văd eu lucrurile. Așa că dumneavoastră înțelegeți! Eu v-aș lăsa pe dumneavoastră să vedem ce faceți. Eu am bogăție destulă, nu-mi trebuie guvernare. Dar îmi trebuie liniște și pace în popor, nu răsmerițe și tulburare, ci dați-mi ajutor cu toții ce sunteți români și simțiți românește, căci vreau să creez multe școli cu învățătura obligatorie pentru toți. Am pe Spiru Haret, om de nădejde. Lui i-am dat obligația învățământului (să-l reformeze)

Participanți la Congresul al II-lea al P.S.D.M.R de la București (20 aprilie/2 mai – 22 aprilie/4 mai 1894)

cât de repede și cu mijloacele ce avem. Sunt multe de făcut, în toată țara, căci cei care au domnit au jefuit! Gândiți-vă, suntem înapoiați din toate punctele de vedere și săraci, cu toate că această scumpă țară e bogată. De abia am terminat cu Războiul Independenței din 77. Am făcut și noi ce-am putut de atunci. Numai podul de la Cernavodă ne-a costat numai aur, apoi liniile [ferate – *n.n.*] făcute în diferite părți ale țării și unele șosele. Totul deodată nu se poate face, oricât aur am avea. Trebuie timp și oameni capabili, cum avem pe ing[inerul] A. Saligny, fiu de țăran din Covurlui, ce cu priceperea lui am făcut Podul de i-a uimit pe mulți ingineri străini cu priceperea sa. [A. Saligny, 1854 – 1925, n. sat Șerbănești, jud. Galați; podul de la Cernavodă 1890 – 1895 – *n.n.*].

Domnilor, înțeleg totul! Făina ați făcut-o aluat! Plămădeala e așa cum se vede! Cuptorul arde! Dar acum nu-i momentul de a băga pâinile în cuptor! Ori le ardeți, ori le scoateți prea crude! Înțelegeți ce spun? Aveți răbdare, toate se fac la timpul lor! Ca și fructele din pomi. Timpul va veni! Totul se va schimba înspre bine, dar noi cu toții, ce suntem aici, nu vom mai fi, ne va înghiți pământul! De aceea vă rog să înțelegeți timpul de acum. Eu vă dau concursul la toți, ca și dumneavoastră să-mi dați, să luminăm poporul, și vă voi ajuta să vă creez o îndeletnicire la toți, în raport cu cunoștințele dumneavoastră. [Seamănă cu o ipotetică cuvântare a lui Ionel Brătianu la banchetul din 1900, nu la Congresul P.S.D.M.R. din 1899 – *n.n.*]

Dramaturgul și arheologul George Diamandi (1867 – 1917) s-a alăturat și el mișcării socialiste, dar a părăsit-o, dezamăgit (foto din arhiva M.N.I.R.)

Eu mai știu, din cele citite, și prevăd că muncitorimea conștientă și organizată va fi groparul societății capitaliste și moșierimii feudale de azi, când va veni victoria socialismului. Dar legile de dezvoltare ale societății omenești de azi nu pot fi clintite. Burghezia nu-și poate distruge groparul ei. Ea este legată de el. Ea nu poate exista fără muncitorime. Dar muncitorimea trebuie organizată, să știe ce vrea și ce face. Or, la noi în țară nu avem o muncitorime organizată sau educată în sensul acesta. Dumneavoastră gândiți-vă și rumegați bine lucrurile și ce vreți a face. Când acestea toate vor fi înțelese, atunci poporul facă ce o vrea!" Apoi Ion Brătianu și-a luat pălăria de pe pupitru și a plecat dimpreună cu ceilalți [miniștri – *n.n.*].

Fotografie din 1893 (anul constituirii P.S.D.M.R.) a liderilor socialiști (de la stânga la dreapta): tipograful Alexandru Ionescu, publiciștii Vasile G. Morțun și Ioan Nădejde

Congresiștii, toți, au mai rămas în dezbateri, după o mică pauză. Așa ne-a istorisit nouă tovarășul Clement Popescu. Ca după aceasta [pauză de la congresul P.S.D.M.R. – *n.n.*], să se ia în discuție unele puncte și apoi vorbele expuse de Ion Brătianu, convingându-ne cu toții că are dreptate. Ca să

clădești o cetate, o cetate nouă, îți trebuie bani, oameni pricepuți, materiale și timp, or nouă ne lipseau multe. Am cedat părerilor sale, fiind toți de acord, dintr-un punct de vedere, văzând că are dreptate: poporul înapoiat, muncitorii, din puținele industrii, neorganizați și neștiutori de carte și nevoiași cu toții. Ne-am convins și am rămas în suspensie pentru mai târziu a hotărî ceva solid.

Am fost chemați, cei ce am semnat chemarea manifestului către popor la congres, la președinție [a Consiliului de Miniștri, se înțelege, dar ar putea fi și a Partidului Liberal – *n.n.*]. El [se înțelege Ion Brătianu, dar ar putea fi Ionel Brătianu sau D.A. Sturdza – *n.n.*] ne spune: „Vreți să munciți cinstit, puneți umărul cu mine, să luminăm întâi poporul, să facem treabă bună". El ne cunoștea pe toți. „Dumitale, domnule Gherea, îți las mână liberă de a scrie cărți și broșuri cu concepții umanitare. Eu te ajut, dar ca să ai cu ce te întreține îți dau [concesionez – *n.n.*] restaurantul din stația C.F.R. de la Ploiești să-l administrezi și să-l conduci dumneata în stil socialist. Dumneata, domnule Clement Popescu, ești meseriaș, plăpumar, cojocar și tapițer. Îți dau garnizoana Iași, ai să-mi faci și procuri pentru regimentul de acolo: saltele, paturi de fier, pături, cearșafuri, cămăși, izmene și tot ce trebuie pentru ostași, cizme, căciuli, cojoace și altele. Pe Radovici și pe Morțun îi bag în guvern [V.G. Morțun, ministru al Lucrărilor Publice din martie 1904; I.G. Radovici a ocupat funcții însemnate în Parlament, iar Al.G. Radovici în partid și Parlament – *n.n.*]; Banghereanu și Cristescu [vor primi – *n.n.*] lucrări de stat." La fiecare le-a dat câte o ocupație. „Acum munciți cu toți să vă văd roadele!"

În sala congresului, în fund, la Opler, au fost și fiii foștilor domnitori, prinții Știrbei, Mavrocordat, Ghica, Moruzi și Ipsilanti. [Asta ar fi fost posibil doar la banchetul pentru D.A. Sturdza – *n.n.*]. Ascultau și s-au adunat ca ciorile la hoit, să vadă ce vorbește liderul Brătianu. Dar acesta a vorbit deschis spuind, între altele, și despre detronarea lui Cuza [pe]

Vasile G. Morțun, pe când era ministru al Lucrărilor Publice (1907 – 1910); caricatură de Nicolae S. Petrescu-Găină

care [el] nu a știut-o decât a doua zi, fiind uneltirile acelor prinți [nu ale liberalilor – *n.n.*], zicând: dacă aș fi știut, aș fi împiedicat detronarea cu orice preț. Nu degeaba am 300 de arnăuți, turci și tătari, cu cai iuți de la Căiuți și arăbești, care mă apără și îi țin la moșii. Dar ca să le astâmpăr pofta de domnie a acestora, am adus pe Carol [de Hohenzollern – *n.n.*], străin. Eu sunt român și așa vreau să mor, ca Brâncoveanu! Acum plecați cu toți la locurile dumneavoastră! Și la treabă cinstită, vă cer!"

Alți socialiști au trecut la Partidul Conservator, de exemplu dr. C.I. Istrati, care a devenit ministru al Lucrărilor Publice în guvernul Gh.Gr. Cantacuzino, în aprilie 1899. Din această perspectivă, „trădarea generoșilor" pare mai degrabă o manifestare a „fripturismului" politic. Fripturismul politic s-a manifestat, la 1899 – 1900, ca fenomen de masă/grup. A impresionat tocmai prin aceasta, deși a fost practicat și înainte, dar și după, ca acțiune individuală. Caracterul de masă a fost generat de necesitatea partidelor istorice, liberal și conservator, de a-și reînnoi garniturile de conducere ajunse la senectute și de a-și împrospăta doctrina. ■

Radio
România
București fm [98,3 FM]

DEPORTĂRILE DIN PERIOADA COMUNISTĂ

CLAUDIA-FLORENTINA DOBRE

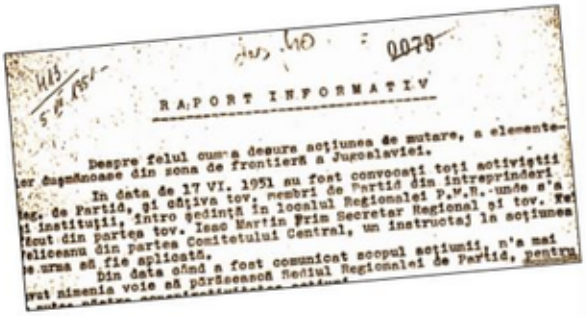

RAPORT INFORMATIV

Despre felul cum a decurs acțiunea de mutare, a elemente-
lor dușmănoase din zona de frontieră a Iugoslaviei.

In data de 17 VI. 1951 au fost convocați toți activiștii
ing. de Partid, și câțiva tov. membri de Partid din întreprinderi
și instituții, într-o ședință în localul Regionalei P.M.R. unde s'a
făcut din partea tov. Isac Martin Prim Secretar Regional și tov. Fe
liceanu din partea Comitetului Central, un instructaj la acțiunea
se urma să fie aplicată.

Din data când a fost comunicat scopul acțiunii, n'a mai
avut nimenia voie să părăsească Sediul Regionalei de Partid, pentru

Raport informativ despre deportarea locuitorilor de la granița cu Iugoslavia

Deportările și dislocările de persoane au reprezentat o practică recurentă în primele decenii comuniste. Primii deportați au fost cetățenii de etnie germană, trimiși în Uniunea Sovietică (Magazin istoric, nr. 9/1994; 8/1997; 6 – 7, 12/1999; 11 – 12/2019; 1 – 4/2020), ca urmare a ordinului de deportare emis la 6 ianuarie 1945 de Comisia Aliată de Control, dominată de sovietici. Femei și bărbați tineri au fost duși la muncă forțată ca pedeapsă pentru că erau de origine germană. Deși unii germani au colaborat cu naziștii, mulți dintre cei deportați nu au avut nicio legătură, nici cu SS-ul și nici cu armata germană. Erau țărani din Transilvania, Banat și din zona de nord a României.

Ca urmare a acestui ordin de deportare, începând cu luna ianuarie 1945, aproximativ 30.000 de sași și 38.000 de șvabi au fost trimiși în coloniile de muncă din Ural și Ucraina sovietică. Unii dintre aceștia au pierit în lagărele de deportare, alții au fost eliberați și trimiși în Germania de Est în 1949 – 1950, în timp ce o parte dintre cei deportați au revenit la locurile lor de baștină.

În 1949 – 1950, când numeroși germani se întorceau în România, au urmat alte categorii de cetățeni. Astfel, numeroși țărani din Bihor, Arad, Teleorman au fost și ei trimiși în „lagăre de muncă“ în Bărăgan (*Magazin istoric*, nr. 5/2003), drept pedeapsă pentru răzvrătirea lor odată cu începutul procesului de colectivizare a agriculturii. Ei se aflau încă în locurile de deportare în 1954, când sunt menționați într-un raport al „Comisiei Speciale de Verificare a elementelor dislocate în comunele noi“. Numărul familiilor dislocate ar fi fost de 443, cele mai multe (336) provenind din regiunea Oradea.

Tot în 1949, ca urmare a Decretului-Lege nr. 83/1949, multe dintre familiile marilor proprietari de teren au fost și ele strămutate. Au fost deportate 3.000 de persoane ca urmare a acestui decret. În anul 1952, au fost dislocate din orașe precum București, Galați, Constanța alte 6.000 de familii de foști bancheri, comercianți, industriași, dar și familii ale „dușmanilor poporului“, „elemente contrarevoluționare“, cum erau considerați de comuniști.

Episod din timpul „Rusaliilor negre“, 19 – 22 iunie 1951, când au fost strămutate aproape 34.000 de persoane

Deportați în familie...

... și la muncă forțată

În iunie 1951, are loc amplul fenomen al deportării în Bărăgan. Unui număr de aproximativ 44.000 de persoane din zona Banatului, Olteniei și din vestul Munteniei i s-a stabilit domiciliul obligatoriu (DO) în regiunea Bărăganului. Acolo au fost nevoite să rămână timp de cinci ani, până în toamna anului 1955, când au fost eliberate. Au fost construite de la zero 18 sate, printre ciulinii Bărăganului. Locuitorii lor au fost duși la muncă prost plătită, copiii obligați să învețe în școli improvizate, în timp ce le era interzis tuturor să părăsească satul alocat prin decizia administrativă a autorităților comuniste.

Deoarece în procesul de deportare s-au făcut multe abuzuri și au fost dislocate persoane care nu ar fi trebuit dislocate, de cele mai multe ori țărani săraci sau comuniști cunoscuți, precum și în urma morții lui Stalin din martie 1953 (*Magazin istoric*, nr. 7/1991) unii deportați au fost eliberați. În casele lăsate goale de aceștia au fost stabiliți noi chiriași, foști deținuți politici, eliberați din închisori, dar care nu se puteau deplasa liberi prin marea închisoare care devenise România comunistă.

... la școală...

Decizia Consiliului de Miniștri nr. 337 din 11 martie 1954 impunea domiciliul obligatoriu pentru „elementele contrarevoluționare", care nu se reeducaseră, sau pentru cei care erau considerați „periculoși pentru securitatea statului". Stabilirea unui domiciliu obligatoriu pentru foștii deținuți politici era considerată o „pedeapsă administrativă" cu o durată între șase și 60 de luni, care putea fi prelungită la nesfârșit. Ca urmare a acestei hotărâri, s-a impus domiciliu obligatoriu unui număr de 1.997 de persoane eliberate din detenție în acea perioadă.

Între 1950 și 1954 au fost deportate 22.077 de persoane dintre „cei condamnați pentru infracțiuni împotriva securității statului care la expirarea executării pedepsei nu dovedesc a fi reeducați", cei care „lansează sau răspândesc zvonuri alarmiste [...], difuzează propaganda deșănțată a posturilor de radio imperialiste", precum și cei care „aduc injurii P.C.R. și conducătorilor săi".

Tot în aceeași perioadă, alte 13.052 de persoane au fost deportate conform diverselor decizii ale Ministerului Afacerilor Interne. Au fost deportați 244 de indivizi deoarece „au favorizat sau ajutat pe membrii unor organizații subversive".

Prin urmare, dacă reunim toate aceste cifre, în perioada 1945 – 1965, aproximativ 155.000 de persoane au fost dislocate sau le-a fost stabilit DO în altă localitate decât cea de domiciliu. În anul 1967, deportarea a fost declarată ilegală. Toți cei care purtau în buletinul de identitate marca stigmatului deportării au avut dreptul la reabilitare. Totuși, deși declarată ilegală, practica aceasta a continuat sporadic și mai târziu. Astfel, după greva din Valea Jiului din 1977, 300 de mineri au fost deportați în diverse colțuri ale țării. Revolta muncitorilor de la Brașov din noiembrie 1987 a înregistrat, după anchete brutale, încă 67 de deportați dintre cei mai vocali revoltați. ■

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **ÎNCORONAREA REGELUI FERDINAND ȘI A REGINEI MARIA, 15 – 17 OCTOMBRIE 1922** (ed.: **Mirela Tîrnă, Florica Bucur**)
Arhivele Naționale ale României, București, 2022, 163 pp.

● **Nicolae Mareș – NICOLAE TITULESCU: 140 ANI DE LA NAȘTERE**
Editura ePublishers, București, 2022, 271 pp.

● **Vasile Buga – PE MUCHIE DE CUȚIT: RELAȚIILE ROMÂNO-SOVIETICE 1965 – 1989. EDIȚIA A II-A REVĂZUTĂ ȘI ADĂUGITĂ**
Editura Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2022, 538 pp.

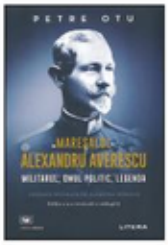

● **Petre Otu – MAREȘALUL ALEXANDRU AVERESCU: MILITARUL, OMUL POLITIC, LEGENDA. EDIȚIA A 3-A REVĂZUTĂ ȘI ADĂUGITĂ**
Editura Militară, Editura Litera, București, 2022, 527 pp.

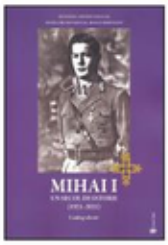

● **EXPOZIȚIA MIHAI I: UN SECOL DE ISTORIE (1921 – 2021), CATALOG SELECTIV – THE EXHIBITION MIHAI IST A CENTURY OF HISTORY (1921 – 2021), SELECTIVE CATALOG** (Autori: muzeograf **Luminița-Nicoleta Iordache**, muzeograf **Raluca-Anca Ionescu**)
Editura UNIVERS, București, 2022, 100 pp.

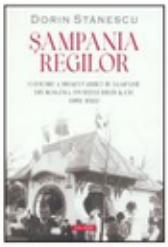

● **Dorin Stănescu – ȘAMPANIA REGILOR. O ISTORIE A PRIMEI FABRICI DE ȘAMPANIE DIN ROMÂNIA. PIVNIȚELE RHEIN & CIE (1892 – 2022)**
Editura Polirom, Iași, 2022, 293 pp.

● **Simona Preda** în dialog cu **acad. Georgeta Filitti – ROMÂNIA DE TOTDEAUNA**
Editura Corint, București, 2022, 253 pp.

● **Ileana Mateescu, Marcel Mateescu – AMINTIRI DIN DEPORTAREA ÎN CÂMPIA BĂRĂGANULUI** (editor, prefață și studiu introductiv: **Ilie Popa**)
Editura Fundației Culturale MEMORIA, București, 2022, 454 pp.

● **Ion Alexandru Mizgan – AVRAM IANCU – 150. OGLINDA SINCERĂ A VIEȚII NOASTRE NAȚIONALE**
Editura Theosis, Oradea, 2022, 90 pp.

● **Cătălin D. Constantin – VIAȚA DE ZI CU ZI ÎN DOCUMENTE VECHI DE FAMILIE** (prefață de **Doina Ruști**)
Editura Corint, București, 2022, 159 pp.

● **Radu-Ștefan Vergatti, Teodor Șerban, Mihail Muscariu – CÂTE CEVA DESPRE CLERICI ȘI DRUMURI DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ**
Editura Semne, București, 2022, 136 pp.

● **ROMÂNIA EROICĂ** (Revista **Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria"**. Revistă de cultură și educație patriotică, de cinstire a eroilor neamului)
Nr. 2 (66), Anul XXV – 2022, 64 pp.

O ISTORIE PE LUNĂ

DOI AMERICANI SE CĂSĂTORESC LA LONDRA

2 decembrie 1886: O ceață densă acoperea Londra: era o zi de decembrie friguroasă și umedă. Aproape nimeni nu dorea să rămână prea mult departe de casă. În fața bisericii anglicane St. George, din piața Hanover, în chiar inima capitalei britanice, câteva perechi se grăbeau să intre.

Doi tineri erau în centrul atenției: o femeie zveltă, cu o privire pătrunzătoare, îl ținea strâns de braț pe un bărbat chipeș, blonduț, cu o mustață subțire. Fericirea le radia pe chipuri. Era, fără îndoială, una dintre cele mai importante zile din viețile lor. Theodore Roosevelt o ducea în fața altarului pe Edith Kermit Carrow, iubita sa din adolescență.

Edith și Theodore Roosevelt

Viitorul președinte american, Theodore „Teddy" Roosevelt (1858 – 1919), și Edith Carrow (1861 – 1948) copilăriseră împreună, în ciuda celor trei ani diferență de vârstă. Îi uniseră atât faptul că locuiseră o bună bucată de vreme unul în apropierea celuilalt, dar și pasiunea pentru cărți. Bună prietenă cu sora mai mică a lui Teddy, Corrine (1861 – 1933), Edith găsea mereu o ușă deschisă la clanul Roosevelt. Și, mai ales, un umăr pe care să plângă. Căci, cu toate că provenea dintr-o familie înstărită, copilăria și adolescența i-au fost marcate de problemele cu alcoolul și jocurile de noroc ale tatălui, care, până la urmă, l-au adus la sapă de lemn.

Din nefericire, plecarea la Harvard a tânărului Roosevelt a adus nu numai distanță fizică între cei doi, ci, într-un final, ruptura relației. La colegiu, Teddy avea să se îndrăgostească nebunește de Alice Hathaway Lee, o tânără de o frumusețe răpitoare, cu bucle lungi de aur și ochi albaștri verzi, care parcă hipnotizau. „Raza de soare" a familiei, așa o botezaseră toate rudele și așa avea să intre și în viața lui Teddy. Doar după câteva luni de curte intensă, cei doi și-au anunțat logodna și, apoi, nunta. Ea a avut loc la 27 octombrie 1880, fiind oficiată într-o biserică unitariană din Brookline, Massachusetts. La fericitul eveniment a participat și Edith, invitația venind atât din partea mirelui, cât și a surorii, Corinne.

Alice Hathaway Lee (prima din stânga) și Theodore Roosevelt; între ei, o verișoară a lui Alice

Trecuseră patru ani de la căsătorie, iar tânărul cuplu părea să aibă tot viitorul înainte: Alice era însărcinată, bucuroasă să-i aducă pe lume lui Teddy primul copil. Soarta însă a decis altfel: la doar două zile de la nașterea micuței Alice (1884 – 1980), Theodore și-a văzut iubita murind.

A fugit departe de zgomotul New Yorkului și s-a retras la o fermă din Dakota de Sud. Familia și prietenii și-au dat silința să îl mențină pe linia de plutire. Dintre toți, Edith știa parcă cel mai bine să asculte; îi înțelegea suferința. De astă dată el plângea pe umărul prietenei. Și, încetul cu încetul, vechea iubire s-a reînfiripat.

Iată-i, după șase ani, în fața altarului, jurându-și iubire pe viață. Ceremonia a rămas unică în istorie: Theodore Roosevelt a devenit primul și singurul președinte american (cu mandate între 1901 și 1909) care s-a căsătorit în afara țării.

T. S.-S.

Încheiem în acest număr al revistei saga relațiilor milenare dintre ruși și ucraineni – începută în nr. 5/2022 –, două popoare cu identitate proprie, pe care istoria le-a asimilat adesea otova, ca slavi de răsărit, ignorându-le particularitățile definitorii.

RUȘII ȘI UCRAINENII – UN SINGUR POPOR? ISTORIE, LEGENDĂ, POLITICĂ

ION BISTREANU

Una dintre figurile controversate ale istoriei Ucrainei este hatmanul Ivan Mazepa (1639 – 1709). Adept, în tinerețe, al alianței cu Rusia țaristă, a ajuns în grațiile țarului Petru cel Mare și hatman al cazacilor zaporojeni. Dar în 1709, în timpul războiului ruso-suedez, trădează, trecând de partea regelui Suediei, Carol al XII-lea, în schimbul promisiunii că va fi sprijinit să obțină independența Hetmanatului cătăcesc. În urma înfrângerii suedezilor în bătălia de la Poltava (1709), Mazepa este nevoit să fugă. Mitropolitul Josaf (Krokovsky) al Kievului, în prezența lui Petru I, „a dat pe Mazepa și pe urmașii săi osândei veșnice", anatemă repetată timp de 200 de ani în bisericile din Imperiul Rus. În numele țarului, a fost confecționat un „Ordin al lui Iuda" din cinci kilograme de argint pur, Petru I sperând că Mazepa va fi capturat și va fi „decorat" cu acest ordin. Anatema a fost ridicată de Biserica Ortodoxă Ucraineană în 1994, iar în 2019 de Patriarhia de la Constantinopol.

În România, unde a murit la Tighina, Mazepa a fost de șase ori înmormântat și reînmormântat (ultima oară în biserica Sf. Gheorghe din Galați, demolată în 1962); un cartier de locuințe din oraș îi poartă neoficial numele și un bust a fost dezvelit de ucraineni în anul 2009.

Polemica dintre istoricii – și uneori chiar și politicienii – ruși și ucraineni continuă în jurul lui Mazepa, în prezent evocat în Ucraina ca un simbol al luptei pentru independență, iar în Rusia, ca simbol al trădării. În urmă cu câteva luni, după invadarea Ucrainei, S. Narîșkin, șeful FSB din Rusia, scria: „Cei care, în aceste zile fatidice, au preferat să devină așa-ziși cetățeni ai lumii, care au întors spatele patriei, se vor confrunta cu soarta trădătorului Mazepa, despre care Pușkin a scris că «nu îi place nimic, este gata să verse sânge precum apa, disprețuiește libertatea, căci pentru el nu există Patrie»".

În schimb, pentru un fost președinte ucrainean: „Ivan Mazepa nu este un trădător, este apărătorul pământului natal. S-a răzvrătit pentru Ucraina, statul său natal. A inspirat patrioți să lupte pentru independența Ucrainei. De aceea Imperiul îl ura și se temea de Ivan Mazepa chiar și la secole de la moartea sa […] Mazepa a procedat la fel ca George Washington, Simon Bolivar sau Mahatma Gandhi. Pentru imperiile care le supuneau popoarele,

Ivan Mazepa (care a trăit 70 de ani), hatmanul Hetmanatului căzăcesc între 1687 și 1709

toți aceștia erau trădători. Pentru popoarele lor, ei sunt eroi; politicienii trebuie să țină cont de lecțiile istoriei". Iar un politician de la Kiev afirma că dacă hatmanul Mazepa ar fi câștigat bătălia de la Poltava, Ucraina ar fi făcut parte din „vechea Europă" de câteva secole. „Atunci, ca și Elveția, am putea să nu ne alăturăm NATO, dar pentru aceasta era necesar să câștigăm Bătălia de la Poltava".

DE CÂND I SE SPUNE UCRAINA?

În secolul al XVII-lea, în Hetmanatul căzăcesc a început să fie uzitat și termenul „malorus", derivat de la *Mala Rus' (Rus' Minor)* – denumire folosită de patriarhul Constantinopolului în anul 1303, când a înființat Mitropolia Halițiului, și reluată de clericii ortodocși în secolul al XVII-lea. În principatul Galiția-Volînia exonimul *Malorossia (Rusia Mică)* a fost semnalat, în traducere latină, în decretele fostului prinț al Ruteniei și Galiției-Volînia, Iuri al II-lea Boleslav, care în 1335 își semna decretele cu titlul de *Dux totius Russiae Minoris*. Termenii *Malorossia* și *maloruși* (pentru populație) vor intra ulterior în limbajul oficial din Imperiul Rus.

Odată cu alianța Hetmanatului căzăcesc cu Moscova, exonimul *Malaya Rus'* este repus în circulație, pentru o identificare separată de Moscovia (*Velikorossia*). Când, în 1656, țarul Moscovei și-a adăugat la titlul princiar și *Belaya Rus'* („Rusia Albă" – Belarus), aceasta a constituit o surpriză neplăcută pentru Hmelnițki, în înțelegerea căruia *Belaya Rus'* era parte integrantă a *Malaya Rus'* – ca spațiu unic subordonat Mitropolitului de Kiev.

La sfârșitul secolului al XVIII-lea, denumirea oficială rusă *Malorossia* s-a extins asupra noilor teritorii din dreapta Niprului, anexate Rusiei după dezmembrarea statului polono-lituanian, în 1772, 1793 și 1795. Galiția a trecut sub administrația Austro-Ungariei.

Pentru a evita termenul *Malorossia*, devenit pentru colonizatorii țariști unul dintre instrumentele de asimilare, elita culturală ucraineană a început să folosească în secolul al XIX-lea sintagma *Sudul Rus'* (P. Kuliș, T. Sevcenko etc.). Denumirea colonială *Malorossia* împreună cu etnonimul *maloruși* devin treptat apelative ofensatoare pentru ucraineni. În contextul revoluțiilor care au cuprins Europa la jumătatea secolului al XIX-lea, au început să circule etnonimul *ucrainean* și toponimul *Ucraina*.

Unii cercetători istorici ucraineni consideră că toponimul Ucraina a apărut încă la sfârșitul secolului al XII-lea, argumentând cu un înscris din așa-numita *Cronică Ipatiev*, scrisă în 1187, redescoperită cinci secole mai târziu; cronicarul evocă moartea prințului de Pereiaslav, Vladimir Glebovici, după care „a plâns tot Pereiaslavul" și „oukraina are multe de spus despre el" („v nyom je oukraina mnogo posten"), cuvântul „oukraina" fiind considerat a defini „pământ natal, țară". Însă nu există unanimitate între cercetători în interpretarea termenului. Conform versiunii larg răspândite în istoriografia sovietică/rusă și ucraineană (inclusiv „părintele" istoriei, M. Hrușevski) „oukraina" din textul cronicii înseamnă, în limba

Miniatură reprezentând moartea prințului de Pereiaslav, Vladimir Glebovici („Cronica Radziwill")

Istoricul Mihail Hrușevski (1866 – 1934), considerat „părintele naționalismului ucrainean"

slavă veche, „la margine/ținut de graniță", deci un termen geografic, și nu un toponim, mai ales că este scris ca un substantiv comun, cu literă mică. Argumentul că în acea vreme în textele cronicilor nu se folosea majuscula este neconvingător. Susținătorii teoriei privind vechimea toponimului *Ucraina* folosesc ca argument chiar și sintagme care exprimă, în fapt, tot termeni geografici. De exemplu, o scrisoare a marelui Duce al Lituaniei, adresată hanului Crimeei, în 1500, numește ținuturile Kiev, Volîn, Podolsk „Ucrainele noastre", or, în interpretarea altor cercetători, „ucrainele" semnifică regiunile de margine/de frontieră ale ținuturilor amintite și nu au sensul de țară.

MIHAIL HRUȘEVSKI SE IMPUNE

După 1569, o parte a regiunilor de frontieră ale statului polonez (de la Podolia în vest până la gura Niprului („câmpia Oceakov") în sud au fost denumite neoficial „Ucraina", tocmai datorită situării la frontieră a acestor teritorii. În secolele XVI – XVIII numele „Ucraina" este atribuit Niprului Mijlociu, teritoriu populat de cazaci. Locuitorii acestui teritoriu au început să fie numiți *ucraineni*, într-un context geografic, și nu în sens etnic, concept atestat de faptul că și nobilii polonezi aflați în aceste teritorii se numeau și *ucraineni*. și B. Hmelnițki a folosit neoficial termenul, însă statul său căzăcesc se numea *rutean*. După Armistițiul ruso-polonez de la Andrusovo (1667), care a împărțit Hetmanatul căzăcesc, au intrat în uz denumirile „segogoșnaya Ukraina" (Ucraina actuală), „togogoșnaya Ukraina" (Ucraina de atunci) și „Ukraina Malorusă".

Până în secolul al XVIII-lea, în izvoarele scrise, cuvântul *Ucraina* a fost folosit în sensul de „ținuturi de graniță", fără referire la o regiune cu frontiere bine precizate. (de exemplu, „Ucraina Podolskului", „Ucraina Brațlavului", chiar și pentru ținuturile de graniță ale Rusiei – „Ukraina Riazanului", „Ucraina lituaniană").

Folosit în sens geografic alături de *Malorossia*, pe măsura creșterii conștiinței naționale, termenul *Ucraina* a început, în secolul al XIX-lea, să capete și sensul de spațiu etnic. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea este meritul unui polonez ucrainofil, Paulin Święcicki, de a fi popularizat într-o revistă sintagma *Ucraina-Rus'*, într-o încercare de a susține unele teze ale vremii, conform cărora Rusia nu ar fi avut nicio legătură cu moștenirea *Rus'* și, în același timp, de a releva „primatul ucrainean" în moștenirea Statului Kievean Rus'.

În context, trebuie amintit că încă la începutul secolului al XV-lea în Polonia erau vehiculate concepte conform cărora adevărații slavi erau doar polonezii, cehii și ucrainenii din sud-vest și din Lviv (capitală a voievodatului rusin/rutean), în timp ce ținuturile din nord-est, denumite *Moscovia*, erau locuite de descendenți finici și mongoli, guvernați de dinastia rurikidă.

După 1840, naționaliștii ucraineni au încurajat populația să renunțe la numele de „maloruși" în favoarea numelui de „ucraineni". Pentru a se disocia de vecinul lor din nord și de apelativul „maloruși", considerat umilitor, autonumele istoric „rusini" a pierdut treptat teren în fața etnonimului *ucraineni*. Dar pentru a-și susține continuitatea din statul medieval *Rus'*, în cercurile intelectuale a început să fie folosit numele *Ucraina-Rus'*, însă numai pe cale orală, nu și în

Lvov, 1914. Orașul îl omagiază pe poetul național al Ucrainei, Taras Șevcenko, la centenarul nașterii

Placa de pe clădirea din Bad Ems unde țarul Alexandru al II-lea a promulgat, în 1876, ukazul ce interzicea folosirea limbii ucrainene în lucrările tipărite

tipărituri. Viitorul poet național Taras Sevcenko va deveni unul dintre liderii mișcării naționaliste ucrainene.

În urma revoltelor poloneze (1863) și în condițiile creșterii tensiunilor în jurul separatismului etnic, în general, prin Circulara ministrului imperial de Interne Valuev, s-a interzis publicarea de cărți laice și religioase în limba „malorusă" (ucraineană): „majoritatea maloruților dovedesc destul de temeinic că nu a existat, nu există și nu poate exista nicio limbă malorusă specială și că dialectul lor, folosit de oamenii de rând, este aceeași limbă rusă, stricată de influența Poloniei", se sublinia în Circulară. Prin faimosul *Ukaz de la Ems* al țarului Alexandru al II-lea, 13 ani mai târziu, interdicția a fost extinsă la toate publicațiile în „dialectul malorus" (ulterior, gradual, interdicțiile au fost ridicate, fiind eliminate complet după Revoluția rusă din 1905).

La sfârșitul secolului al XIX-lea, termenul *Ucraina-Rus'* a fost introdus într-o circulație mai largă de istoricul Mihail Hrușevski (considerat „părinte al naționalismului ucrainean"; *Magazin istoric*, nr. 11/2008), care l-a transformat în titlu al lucrării sale fundamentale *Istoria Ucrainei-Rus'* (primul dintre cele zece volume a apărut în 1898), moment ce a reprezentat apogeul naționalizării istoriei Ucrainei, devenită carte de căpătâi a istoriografiei ucrainene contemporane. Scopul acestui termen a fost de a sublinia continuitatea noului etno-toponim *Ucraina*, răspândit de adepții ucrainismului, derivat din denumirea istoric-tradițională *Rus'*.

REUCRAINIZAREA

Numele „Rutenia", ca denumire pentru vestul Ucrainei, a supraviețuit în Austro-Ungaria, după ce aceasta a preluat în 1772 controlul asupra provinciei Galiția (formată din regiunile moderne Lvov, Ternopil și Ivano-Frankivsk). Oficialii austrieci au adoptat denumirea *Ruthenen* (ruteni) pentru populație și au continuat să o folosească până la căderea imperiului în 1918, după care această denumire a fost folosită în Transcarpatia până în 1930 și în Prešov (Slovacia), până la sfârșitul anilor '40.

Legitimarea oficială a numelui „Ucraina" a avut loc în marja evoluțiilor politice de după Revoluția rusă din februarie 1917: în martie a fost proclamată Republica Națională Ucraineană pe „pământurile ucrainene", respectiv acele teritorii în care majoritatea populației era reprezentată de „maloruții" din statisticile oficiale ale Imperiului Rus. După Revoluția bolșevică din octombrie 1917 și-a declarat, în ianuarie 1918, independența, recunoscută două luni mai târziu prin Tratatul de Pace de la Brest-Litovsk. În paralel, la Harkov a fost proclamată de bolșevici Republica Sovietică Ucraineană.

În calitate de președinte al Radei ucrainene, Mihail Hrușevski s-a pronunțat împotriva hotărârii Basarabiei, din 27 martie 1918, de a se uni cu Regatul României, declarând că Basarabia nu a aparținut niciodată Moldovei, moldovenii constituind o minoritate etnică. Iar guvernul Skoropadski s-a declarat în favoarea unei „poziții mai dure" față de

Hatmanul Pavlo Skoropadski (în dreapta), decedat la 72 de ani în Germania (1945), pregătindu-se să treacă în revistă trupele

Bătălia de la Poltava (1709), victorie decisivă a lui Petru I asupra suedezilor (gravură din 1725 de Nicolas de Larmessin)

chestiunea „anexării" Basarabiei de către România; „Ucraina are toate drepturile asupra Basarabiei și majoritatea basarabenilor își doresc să fie parte a acestui stat – a Ucrainei", declara ministrul de Externe Doroșenko. Mai mult, la 13 aprilie 1918, Rada Centrală (Parlamentul) ucraineană a adoptat o rezoluție prin care a condamnat „anexarea Basarabiei de către România".

După războiul ruso-polonez și Pacea de la Riga (1921), partea vestică a Ucrainei a revenit Poloniei, iar restul – ca Republică Sovietică Socialistă Ucraineană – a semnat la 30 decembrie 1922 Tratatul pentru crearea U.R.S.S. Ulterior, timp de șapte decenii, Ucraina sovietică a beneficiat, mai mult decât oricare dintre celelalte republici unionale din fosta U.R.S.S., de avantajele – politice, teritoriale, economice, culturale – de a fi „soră de sânge" cu Rusia sovietică, dar a și suportat, în măsură egală cu celelalte republici, vicisitudinile regimului bolșevic și, mai apoi, comunist. Abia după anul 1991 Ucraina independentă va începe un lung și complex proces de reucrainizare, afirmare și consolidare a statalității sale.

După disoluția U.R.S.S. și proclamarea sa ca stat independent, Ucraina a început să-și scrie propria-i istorie, cu accent pe vechimea sa istorică și, cu accent deosebit, pe continuitatea sa ca moștenitoare directă a Statului Kievean Rus', profitând și de „avantajul" de a avea capitala anume în Kievul istoric.

Sintagma *Ucraina-Rus'* este evocată de istoriografia ucraineană contemporană, inclusiv în procesul educativ. O nouă sintagmă, *Kievean Rus'-Ucraina*, a fost promovată de președintele Viktor Iușcenko, la inițiativa căruia a fost instituită sărbătoarea *Ziua Botezului Kievean Rus'- Ucraina* (creștinarea lui Vladimir cel Mare).

„NU UN POPOR UNIC"

Polemicele cu istoricii ruși sunt frecvente, provocate mai ales de tezele istoricilor ruși, consecvenți în preluarea *in extenso* a conceptelor istoriografiei sovietice, care consideră Rusia ca națiune primordială. „Popoarele rus, ucrainean și bielorus își trag obârșia din aceeași rădăcină a neamului rus din vechime care a creat statul rus străvechi – Rusia Kieviană". (*Tezele C.C. P.C.U.S. cu privire la 300 de ani de la reunirea Ucrainei cu Rusia* – ianuarie 1954) și, în spiritul teoriei „translatio imperii", transferul de putere după colapsul Statului Kievean către principatul Vladimir-Suzdal și, mai departe, pe filiera Knezatul Moscovei – Țaratul Rus – Imperiul Rus.

În anul 2003, o primă încercare a unei comisii mixte de istorici ruși și ucraineni de a armoniza minimal narațiunile proprii privind istoria națională a celor două state a relevat că între cele două părți este o prăpastie uriașă. Singurul termen comun găsit: acceptarea diferenței fundamentale între pozițiile lor. În același an a apărut (tipărită în Rusia, în limba rusă și adresată cititorilor ruși!) cartea *Ucraina nu este Rusia*, semnată de președintele ucrainean L. Kucima. Esența volumului: cele două state au experiențe istorice, identități, limbi și culturi separate. O interesantă coincidență: acest volum apărea exact la împlinirea unui secol de la publicarea de către „părintele" istoriografiei ucrainene, M. Hrușevski, a unui eseu vizând revendicarea de către Ucraina a propriei identități, lucrare devenită carte de căpătâi pentru toți istoricii ucraineni și agreată științific de tot mai mulți cercetători străini.

Anul trecut, în discuțiile privind unitatea popoarelor rus și ucrainean, s-au interferat chiar președinții celor două state. Președintele rus a ținut, public, o lungă lecție de istorie, a cărei esență a fost: rușii și ucrainenii sunt un singur popor, un întreg.

(Continuare în p. 87)

Iată și partea a doua și ultima a scrisorii a cărei publicare a început în numărul anterior al revistei.

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

GEORGETA FILITTI

Domnul ministru de Interne, indus în eroare de primirea raportului, s-a grăbit a acorda dizolvarea și decretul s-a și făcut, când din fericire subsemnatul am sosit în București și în urma audienței ce am avut, am aflat că expedierea decretului s-a amânat, iar dl. prefect Magheru a fost chemat la minister.

Imagine din orașul Tulcea

În acest timp, dl. colonel, la Tulcea, se sfătuiește cu conducătorii bulgarilor, cu amicii și partizanii lui Moruzi și cu faimosul redactor al ziarului *Dobrogea*, plătit din fondurile comitetului bulgar.

Aceasta este situația pe care a creat-o în Tulcea dl. prefect Magheru.

Aici, desigur, mi se va pune întrebarea, care sunt cauzele care au împins pe dl. colonel Magheru, ca după câteva zile de ședere la Tulcea să ia aceste măsuri și să caute a nimici întreaga operă a lui Ioan Nenițescu?

La aceasta vom răspunde:

Dl. colonel Magheru, venind la Tulcea, unde nu cunoaște pe nimeni, a găsit comod a se lăsa să fie călăuzit de subalternii săi, adică de directorul prefecturii și de secretarul consiliului județean.

Or, ce se întâmplă?

Directorul prefecturii, dl. Coșereanu, numit odată cu dl. colonel Magheru, a fost trimis acolo de dl. P.S. Aurelian [1833 – 1909, ministru liberal] pentru că el a mai fost în Tulcea în aceeași calitate sub prefectul Nenițescu și s-a crezut că el fiind inițiat, va urma pe calea lui Nenițescu și va iniția la rândul său pe noul prefect.

Aici a fost greșeala.

Dl. Coșereanu, om de încredere al d-lui gl. Manu [George M., 1833 – 1911, ministru conservator], a fost adus din Teleorman la Tulcea de guvernul conservator atunci când s-a decis în principiu depărtarea lui Nenițescu, ca să lucreze în contra vederilor acestuia.

Acesta din urmă știind aceasta, a tăcut, mulțumindu-se a lăsa pe dl. Coșereanu a figura ca o simplă mobilă în prefectură; de aceea acest domn, încă de la venirea sa, s-a arătat favorabil bulgarilor; totuși n-a putut să împiedice întru nimic lucrarea lui Nenițescu.

Petre S. Aurelian

Veni însă un moment când dl. Coșereanu avu privilegiul de a se arăta cine este, servind pe bulgari și iată cum:

Când cu asasinarea lui St. Mihăileanu, în toată țara s-au început cercetări spre a se da de urmă complotului bulgăresc, iar Ioan Neniţescu, fiind bolnav la moșia sa din judeţul Bacău, prefectura de Tulcea o gira dl. Coșereanu și acestuia incumba datoria acestor cercetări.

La cea dintâi ştire ce s-a primit, subsemnatul am cerut d-lui Coșereanu să ia măsuri, d-sa însă m-a zeflemisit și n-a făcut nicio percheziţie decât multe zile în urmă, așa că pe când în toată ţara s-a dat de urmele complotului, la Tulcea nu s-a aflat nimic!

Când a doua zi i-am comunicat că în timpul nopţii s-a luat de la clubul bulgar toată arhiva și s-a transportat la consulatul rusesc, unde cu toţii ştim că se află și astăzi, d-sa a răspuns că nu se poate amesteca la consulat. Aceasta o ştiu și eu, dar nu e mai puţin adevărat că d-sa putea să oprească căruţa care transporta arhiva în timpul nopţii când trecea pe stradele oraşului, ceea ce n-a făcut.

Iar ca să dovedim buna credinţă a acestui om, ne permitem a arăta încă un fapt.

Când guvernul conservator a hotărât în principiu transferarea lui Neniţescu la Constanţa, a luat undeva angajamentul de a nu face aceasta fără consimţământul lui Neniţescu și atunci i s-a expediat o telegramă cifrată în care i se anunţa că va fi transferat.

Neniţescu neavând cheia corespondenţei cifrate la el, a transmis telegrama la Tulcea spre a i se traduce, iar dl. Coșereanu nu i-a comunicat traducerea, așa că Neniţescu a crezut că telegrama privea vreo chestiune de serviciu despre care a luat cunoştinţă directorul prefecturii și n-a ştiut nimic de transferare.

În acest timp, ministrul neprimind niciun răspuns, a considerat tăcerea lui Neniţescu drept consimţământ și decretul de transferare s-a făcut.

Atunci dl. Coșereanu, care până atunci nu pomenise nimic de telegramă, s-a justificat spunând că d-sa ceruse să fie transferat și crezuse că telegrama – deși adresată personal prefectului – anunţa transferarea d-sale.

Și, stranie coincidenţă, după câteva zile, ca dinadins spre a masca misterul telegramei, dl. Coșereanu fu transferat la minister, cu toate că în acele momente prezenţa d-sale la Tulcea trebuia considerată necesară în vedere că sosea acolo un nou prefect.

Acesta este dl. Coșereanu.

Despre secretarul consiliului judeţean, I. Munteanu, sunt multe de zis. Dar e destul să spunem deocamdată că d-sa, fost grefier la tribunal, posedă astăzi o frumoasă avere făcută parte cu camătă, parte nu se ştie cum și a fost totdeauna agreat de bulgari.

La alegerile comunale de la 1898, alegeri făcute după legea organică a Dobrogei, în secţiuni pe naţionalităţi, d-sa și-a pus candidatura la secţia bulgară, în contra candidaţilor administraţiei, iar

Regina Elisabeta participă la inaugurarea portului Constanţa

Nunta unor țărani români din Dobrogea

la 1899 a semnat faimosul memoriu al bulgarilor din Tulcea și a mers cu delegația bulgărească la București, unde s-a încercat a se prezenta memoriul M.S. regelui, însă n-a fost primită.

Când a venit dl. Moruzi, s-a grăbit a revoca pe fostul secretar al consiliului județean, care ocupa acel post de 20 de ani, și a numit în această calitate pe I. Munteanu.

Acești doi domni au devenit acum sfătuitorii d-lui Magheru, care, condus de ei, s-a aruncat în brațele amicilor lor și a clicii moruziste și voiește a elimina cu desăvârșire pe românii cinstiți care au colaborat și au sprijinit opera românului Neniţescu.

Ei au acaparat într-atâta pe dl. Magheru, încât d-sa, la toate observațiile care i s-au făcut de românii din Tulcea, a răspuns stereotip, repetând câteva clișeuri, de o mie de ori repetate de gazeta bulgărească *Dobrogea*, și refuză să dea românilor orice explicațiune.

Din această cauză județul Tulcea se află astăzi iarăși în aceeași situație în care se afla la 1897.

Sunt sigur că dl. colonel Magheru, venind în București, va încerca să justifice atitudinea sa cu pretextul că voiește să împace spiritele agitate de mult.

Pretextul e falacios, căci noi nu suntem potrivnici unei împăcări, cu condițiunea însă ca românii rătăciți să recunoască greșeala lor și întinzându-ne o mână frățească să vină cu toții să lucreze pentru atingerea idealului național. Cât timp însă acești domni persistă în rătăcirea lor și cer numai să li se dea situația, eliminându-ne cu desăvârșire pe noi, și amenință că în cazul contrar vor merge înainte cu agitațiile lor, împăcarea nu e posibilă. Iar a se supune voinței lor înseamnă nu împăcare, ci pur și simplu trădarea cauzei naționale.

Noi, spre a dovedi spiritul nostru împăciuitor, mergem mai departe și nu suntem nici contra unei împăcări, cel puțin aparente, cu unii dintre bulgari, mai ales în acest moment când prin procesul din Sofia guvernul bulgar se arată și el în aparență dispus a da satisfacere guvernului român. Această împăcare însă nu trebuie să meargă până acolo, încât să dăm situația pe mâna membrilor comitetului executiv bulgar.

Deci, în contra acestei stări de lucruri, trebuie luate grabnice măsuri, măsuri pe care noi le așteptăm de la înțelepciunea guvernului actual, care prin întâia și a doua numire a lui Ioan Neniţescu ne-a dat dovezi că se interesează de cauza românilor din Dobrogea și nu permite ca drepturile noastre să fie călcate sub picior.

Înainte de a încheia acest memoriu să-mi fie permis a face câteva reflecții pentru viitor.

Opera întrevăzută de noi încă de mult și concepută de Ioan Neniţescu nu e dintr-acele ce se pot săvârși într-un an, doi, și totdeodată ea nu va putea fi săvârșită de românii din Tulcea, oricât am avea sprijinul guvernului, din cauză că suntem puțini la număr, adeseori dezbinați, lipsiți chiar de cultura necesară pentru o asemenea întreprindere și lipsiți chiar de mijloace materiale, ceea ce face fatalmente că unii dintre noi sunt coruptibili.

În asemenea condițiuni, realizarea programului nostru cată a fi săvârșită de un singur om, de prefectul județului sau de guvernatorul Dobrogei, dacă se va lua hotărârea a se uni ambele județe, cu toate că între aceste județe condițiunile diferă. Dar mai întâi de toate trebuie ca acest om să fie de talia a putea săvârși o asemenea lucrare și să aibă și timpul necesar.

Un sat de turci

Spiridon Popescu

Or, admițând că omul se găsește, el nu va avea timpul necesar din cauză că, cu sistemul nostru constituțional al perindării partidelor la putere, orice stabilitate este exclusă pentru un asemenea funcționar, iar dacă această stabilitate i se va da printr-o lege specială, se va crea un alt inconvenient, acela că încetul cu încetul el va deveni un despot și nu va mai ține cont de puterea centrală.

Noi credem că singura soluțiune ar fi ca direcția acestei lucrări să pornească de la centru, ca omul capabil de a o săvârși odată găsit, să dirijeze lucrarea de aici prin doi sau chiar trei prefecți – căci dacă se va realiza planul colonizării Deltei, al treilea județ va trebui înființat – buni, care să execute ordinele lui.

În acest scop va trebui să se înființeze o direcție specială a Dobrogei, al cărei șef, odată recunoscut capabil și numit, să nu fie supus fluctuațiunilor politice și consecințelor schimbărilor de regim.

Până atunci însă, trimiterea unui prefect capabil la Tulcea și sprijinirea curentului naționalist de o administrație cinstită care să exercite totdeodată o strictă supraveghere se impune [!].

Al Excelenței Voastre, etc. Ion Răsvan

Anexă

Elefterie Niculescu. Adevăratul său nume e Nicolaidis, din Călărași; fratele său a fost împământenit de curând, iar d-sa s-a folosit numai de schimbarea numelui spre a deveni român. Declarat conservator, a fost numit avocat al statului și dat afară de guvernul liberal, numit a doua oară sub guvernul conservator de dl. Fleva [Nicolae F., 1840 – 1920], al cărui om de încredere a fost; a fost dat afară de dl. Filipescu [Nicolae F., 1862 – 1916, conservator] îndată ce dl. Fleva a părăsit ministerul. El e conducătorul bulgarilor în opoziția lor în contra administrației românești, în contra căreia se luptă de ani de zile. El a fost inițiatorul memoriului bulgarilor contra lui Ioan Nenițescu. Propus ca primar de dl. Moruzi, astăzi vine din nou propus de dl. Magheru.

N.S. Baboianu-Droc. După unii român, după alții bulgar, din Brașov, avocat, rudă cu dl. Paul Stătescu, s-a însurat de două ori cu bulgarce, din care cauză se înrudește cu toți bulgarii din Tulcea, face parte din redacția gazetei *Dobrogea*, conducător fățiș al bulgarilor, foarte smerit când sunt conservatorii la putere, devine turbat îndată ce vin liberalii, bizuindu-se pe sprijinul d-lui Paul Stătescu.

Leonida Sterea. Avocat cunoscut de întreaga țară, toată viața sa a insultat pe prefecți și i-a calomniat. A urmat pe Ioan Nenițescu cât timp a avut gheșefturi și a fost naționalist înfocat, acum s-a unit cu bulgarii, scrie în ziarul *Dobrogea* și înjură pe Nenițescu și după moarte. Om periculos.

Dimitrie Melinescu, farmacist. Sârb de origine – Melencu –, însurat cu o bulgarcă din București, avid de câștig, condamnat pentru că a vândut cretă în loc de chinină, veșnic candidat de primar.

Petre Georgescu, redactorul ziarului *Dobrogea*, fost institutor, dat afară fiind acuzat de pederastie, avid instrument inconștient în mâna bulgarilor.

Spiridon Popescu, directorul liceului, român, rudă cu Leonida Sterea, profesează principii anarhice, din care cauză a fost izgonit din Vaslui, iar dl. Take Ionescu [1858 – 1922, ministru liberal, apoi conservator-democrat] a găsit de cuviință să-l trimită în Dobrogea, unde propaga principii cosmopolite.

G. Secoșeanu, profesor român din Transilvania, expulzat altădată de Ion Brătianu [1821 – 1891, ministru liberal], rusofil înfocat.

Moise Petrescu, cizmar socialist, lucrează sub conducerea lui Melinescu și a d-lui Petru Alexandrov, fost tovarăș în politică cu Alexandru Burlacoff, unul dintre cei condamnați în contumacie pentru omorul lui Mihăileanu.

Sterian Grigoriu, calfă de cizmar, idem. ■

PRAGUL

Dr. GEORGETA ROȘU

Un prag de la 1780, din Louisiana, S.U.A.

Pragul reprezintă pentru noi toți o limită, o graniță, „un vehicul al trecerii", cum, inspirat, l-a definit Mircea Eliade, în opera sa Sacrul și profanul. **El poate fi un element de arhitectură, indispensabil pentru înălțarea unei construcții (pragul de sus și cel de jos), dar poate fi și un element simbolic. Poate fi un prag al suportabilității unei dureri fizice sau psihice, un prag al răbdării, peste care ființa umană poate ceda, un prag al bunului simț, pe care nu trebuie să-l încălcăm, și poate fi legat și de mitul trecerii pragului de la viața terană la cea de dincolo, o graniță care delimitează două lumi, un loc de comunicare între acestea, punctul prin care se face trecerea de la lumea profană la cea sacră.**

Ca element de arhitectură, pragul este componenta orizontală a unui toc de ușă, care face legătura între capetele „ușorilor", stâlpii tocului acesteia. Este unul dintre elementele de structură, care îi conferă rezistență. El marchează limita dintre interior – înăuntru și exterior – înafară. Ca și alte componente ale casei și gospodăriei, în imaginarul colectiv, pragul e învestit cu funcție rituală pentru că se întemeiază pe sacrificiu, pe sacrificiul copacului care acceptă să i se ia viața pentru înălțarea construcției. Ca orice alt simbol, interacționează cu alte simboluri ale casei și gospodăriei: casa, în totalitatea ei, mobilierul, obiectele casnice. De aceea trecerea pragului ușii sau al porții se făcea după un tipic.

Cineva care trecea pragul unei case străine trebuia să împlinească anumite rituri. Fie se înclina în fața gazdelor, fie îngenunchea pe prag, fie îl atingea cu smerenie, pentru că, în mentalul colectiv, pragul „are paznici-

Binecuvântarea gravată pe un prag al unei case din Strasbourg, 1708

Lespede de piatră folosită ca prag în Imperiul Roman

spirite sau zeități care apără casa și pe membrii familiei de boli, de necazuri și de răutățile omenești" (cum sunt șarpele casei sau șarpele alb, care stau sub pragul de la intrare în casă). Ei veghează asupra prosperității familiei și alungă spiritele rele. Când se înălța o casă trebuia să se pună bani sub prag pentru a atrage norocul și bogăția: pragul devine astfel protectorul gospodăriei și al sporului casei. Pragul devenea protectorul unui prunc abia născut și al mamei sale lehuze, protejând camera în care aceștia stăteau de forțele malefice, care ar fi îmbolnăvit copilul sau ar fi luat laptele mamei, sursa de viață a acestuia. În primele zile de viață străinii nu se puteau apropia de aceștia. În același timp, nu era bine să dormi cu capul pe prag pentru că te puteai îmbolnăvi și puteai rămâne cu o infirmitate (Transilvania). Pentru a atrage bogăția în casă, locuitorii satelor vâlcene aduceau înaintea Paștilor straturi de iarbă verde, pe care le puneau de-o parte și alta a pragului. Când se întorceau de la slujba de Paști călcau pe acestea, făcându-și semnul crucii, întru prosperitatea în casă și sănătatea membrilor familiei.

În Tecuci pragul era considerat „talpa casei". Când năștea femeia, moașa avea grijă să ia un petic din cămașa cu care era îmbrăcată și făcea din el „o legăturică" în care punea trei picături din laptele mamei, o bucățică de pâine, sare, trei boabe de piper și trei de tămâie. Legăturica se punea sub prag pentru a proteja mama și pruncul de cei care ar fi venit cu gânduri rele. În satele din Suceava dacă un copil se năștea cu semne, era așezat pe prag când băteau clopotele la biserică. Mama trebuia să-l lingă de trei ori pe semn, ca acesta să dispară la fel de repede cum dispăreau sunetele clopotelor. Ca un copil să se ridice repede în picioare și să meargă era așezat pe prag și i se treceau câteva pene de găină printre picioare „pentru a fi ușor ca pasărea". În Muntenia, copilul care nu se oprea din plâns trebuia să fie alăptat pe prag în prima duminică de la naștere, pentru a se liniști și a putea să crească. Femeia care întindea mâna să-i fie sărutată peste prag avea să nască mulți prunci (Suceava), iar unei persoane care urma să plece într-o călătorie, departe de casă, i se punea făină pe pragul peste care trecea pentru a se întoarce sănătoasă și cu izbândă de la drum (Tecuci).

Întotdeauna se mătura casa de la ușă spre interior pentru a nu alunga prosperitatea din casă, dar și pentru a aduce pețitorii (în casele în care erau fete de măritat; Moldova).

Când se apucau să bată laptele în putinei, pentru a face unt, femeile îl puneau pe prag. Se credea că astfel vor fi ajutate să se facă untul mai repede. Dacă un tânăr obișnuia să stea pe prag se credea că-i va ploua la nuntă, iar dacă stătea un bătrân se credea că va ploua atunci când va fi înmormântat

Descântecul unui copil în leagăn, fotografie realizată de Kurt Hielscher

O femeie bate putineiul, ilustrație din 1817

(Dolj). În Moldova se spunea că acela care mânca în prag avea să-și mănânce norocul, iar femeile însărcinate, care dormeau pe prag, aveau să nască anevoie (Tecuci).

Cei care aveau probleme cu legea și ajungeau la judecător trebuia să calce de trei ori cu călcâiul pe pragul de la tribunal ca „să le înmoaie gurile martorilor, să tacă așa cum tace pragul" (Suceava; A. Gorovei, *Credințe și superstiții ale poporului român*). Bănățenii, când plecau spre biserică pentru a boteza un prunc, aveau mare grijă ca nașa sau moașa să-l atingă de prag pe acesta, pentru a nu se deochea. În satele din zona Sibiului, copiii care sufereau de sperietură erau descântați pe prag, așezați cu fața „la soare-apune", lângă ei punându-se o seceră și o secure. Se credea că pruncul avea să crească „tare ca fierul".

La nuntă, când tinerii intrau în biserică, primul trebuia să treacă pragul mirele, iar mireasa să fie în urma lui. Astfel colectivitatea se asigura că în acea gospodărie „nu cârmuiește papucul" (Maramureș; B. Ion, O. Mihai, T. Nicoară, *Calendarul Maramureșului*). În Transilvania și Bucovina, mireasa nu trebuia să treacă singură pragul. Mirele trebuia să o treacă peste prag, ritualul consfințind consacrarea noii stări sociale a tinerei neveste (S.Fl. Marian, *Trilogia vieții*, vol. I).

Trecerea pragului casei, a pragului porții este un simbol și în riturile funerare. La decesul unei persoane, când se scotea sicriul din casă, la trecerea fiecărui prag, se bătea de trei ori în sicriu. Era un tribut adus casei, un semn de mulțumire al decedatului pentru că a trăit acolo, înconjurat de familia sa (*Trilogia vieții*, vol. III).

Mentalul colectiv a păstrat câteva cugetări și expresii despre prag și simbolistica sa. Unui leneș îi spui: „de la ușă până la prag, înapoi obielele te trag". Unei persoane care nu ascultă sfaturile bune i se spune: „până nu te lovești cu capul de pragul de sus, nu-l vezi pe cel de jos". Se spune „a bea pe pragul ușii", când se bea pentru prosperitate. Poți „să te pui prag sau să pui piciorul în prag", când te așezi în calea cuiva. Spunem și că „o persoană bate pragurile sau umblă din prag în prag", atunci când aceasta umblă fără rost. A nu mai călca pragul cuiva înseamnă a rupe legăturile de prietenie sau de bună vecinătate cu cineva. Când cineva ne caută prea des, pentru a-și atinge un scop, spunem „că ne tocește pragul". ■

RĂZBOINICĂ
(Biverb: 10, 6)

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția rebusului **DICȚIONAR MITOLOGIC,** din nr. 11/2022

OCEANUS – ANA – LAMIA – PIRAM – ILIADA – GEB – MAM – RHOETUS – PI – A – IRAU – I – SEMELE – SEB – O – VALE – SALY – CRETA – DA – BL – NANA – LI – E – L – UTU – LACONIA – SISIF – ARETE

Soluția jocului **DIN RĂZBOIUL 1877 – 1878**, din nr. 11/2022

DIN FLANCURI IAR ATACĂ RUSIA
(D–IN–F–LAN/CU–R–I/I–ARATA–CA–R/U–SI–A)

INVITAȚIE LA BIBLIOTECA ACADEMIEI

BÉLA BARTÓK ȘI CONCERTELE SALE DIN ROMÂNIA

OLIMPIA NOVICOV

Răsfoind impresionanta colecție de afișe de spectacol păstrate cu sfințenie în depozitul de Foi Volante al Bibliotecii Academiei Române, mi-a atras atenția cel în care este anunțat „unic recital de piano" susținut de „celebrul pianist și compozitor" Béla Bartók.

O seară liniștită de toamnă din Bucureștiul anului 1924, 19 octombrie, orele 9 seara. Sala Palatului Sindicatului Ziariștilor din Bulevardul Carol, colț cu strada G.C. Cantacuzino (Teatrul Foarte Mic de astăzi) vibrează în acordurile muzicii clasice interpretate de un virtuoz pianist: Béla Bartók. În această seară, alături de compoziții consacrate, Bartók interpretează și o creație proprie: „Dansuri populare românești", suită compusă în 1915.

Dar care este povestea autorului „Dansurilor românești"?

Născut în micul oraș bănățean Sânnicolau Mare, aflat la acea vreme în componența Imperiului Austro-Ungar, Béla Bartók (1881 – 1945) l-a avut profesor de pian în gimnaziu pe Ferenc Kersch, compozitor și organist al Bisericii Catolice, fost discipol al lui Liszt. În anul 1901, Bartók și-a făcut remarcată tehnica interpretativă cu „Sonata în si minor" a lui Liszt, într-un recital susținut la Academia de Muzică din Budapesta. Un moment de cotitură în evoluția sa stilistică este interpretarea, la doar câțiva ani de la prima audiție de la Frankfurt, a poemului simfonic „Also sprach Zarathustra" (Așa grăit-a Zaratustra), de Richard Strauss.

Aceste influențe muzicale s-au sintetizat într-o direcție deopotrivă neoclasică și expresionistă, având ca surprinzător liant folclorul românesc, maghiar, slovac, bulgar. Béla Bartók s-a alăturat unei direcții a modernității muzicale reprezentate de Igor Stravinski, Leoš Janácek sau George Enescu.

Inspirat de folclorul românesc, pe care l-a cules începând cu anul 1908 de la patru țărănci din satul Podeni, Cluj, imprimând la fonograf, pentru a surprinde cât mai exact „adevăratul cântec popular", Bartók a publicat culegeri și cercetări specifice: *Cântece poporale românești din comitatul Bihor* (editată în anul 1913 de Academia Română), *Volksmusik der Rumänen von Maramureș* (apărută la München în 1923, în urma periplului maramureșean din 1913), *Melodien der rumänischen Colinde – Weihnachtslieder* (1935, Viena), *Rumanian Folk Music* (publicată postum, în 1967, la Haga), fiind considerat un pionier al etnomuzicologiei.

> „Încerc, pe cât de mult pot, să exprim prin muzica mea ideea fraternității între oameni, a fraternității în ciuda oricăror războaie sau conflicte."
>
> Béla Bartók, membru post-mortem al Academiei Române

Suita de șase piese scurte, varianta pentru pian, „Dansuri populare românești", datează din 1915. La numai doi ani, în 1917, compozitorul le-a orchestrat pentru ansamblu mic. În 1930 scrie „Cantata profana", al cărei text are de asemenea la bază versurile a două variante ale unei arhaice colinde-baladă, „Fiii vânători preschimbați în cerbi", culeasă de Bartók în 1914, în satele Idicel și Urisiu de Sus din comitatul Mureș-Turda.

Béla Bartók vorbea și citea în peste zece limbi. În afară de maghiara maternă, româna a fost singura în care el a conceput un text poetic pentru a-l pune pe muzică, este vorba despre libretul „Cantata profana", compilat pe baza celor două texte de colind, versificat ulterior de autor în maghiară și engleză.

În ziua de 20 octombrie 1924, Societatea Compozitorilor Români organizează un concert dedicat aproape în întregime operelor lui Bartók, ocazie cu care George Enescu, în calitate de violonist, acompaniat la pian de Bartók însuși, cântă „Sonata a II-a pentru vioară și pian" a acestuia.

Este chiar a doua zi după concertul în care muzicianul maghiar este unic interpret, eveniment surprins în fila-program aflată la cota 52, mapa XXXVIII, din colecția de Foi Volante a Serviciului Periodice, Biblioteca Academiei Române. ■

CLIO ANUNȚĂ

CONGRES EUROPEAN DE ISTORIA SPORTULUI, LA BUCUREȘTI

POMPILIU-NICOLAE CONSTANTIN

Congresul Comitetului European de Istoria Sportului este un eveniment anual destinat specialiștilor în istoria educației fizice și sportului de pe continent. Anul acesta evenimentul s-a desfășurat în România, fiind găzduit de Universitatea de Educație Fizică și Sport din București și a numărat peste 80 de participanți. Tema aleasă a fost „Competiție și colaborare în sport și educație fizică din Antichitate până în zilele noastre". Au fost câteva cazuri speciale în care participanții și-au prezentat lucrările online, din cauza războiului din Ucraina.

Ediția a 25-a a Congresului Comitetului European de Istoria Sportului a debutat la 21 septembrie și s-a derulat trei zile, cu un program încărcat. Istoria sportului înseamnă mai mult decât statistici și trofee. Evenimentul de la București nu s-a rezumat doar la sesiunile de comunicări științifice, ci a fost completat cu ateliere de lucru și activități sociale. Astfel, oaspeții au putut urmări o demonstrație de oină, au putut alerga pe un traseu cu obiective istorice și au avut ocazia să participe la un tur ghidat al centrului Bucureștiului.

Evenimentul s-a bucurat de trei invitați speciali, specializați pe probleme distincte, care au expus participanților trei teme ce au generat dezbateri. Anke Hilbrenner, profesor la Universitatea din Düsseldorf, a abordat problema sportului evreiesc în Europa Centrală și a argumentat faptul că sportul a fost un element identitar esențial pentru comunitatea evreiască. Mike Huggins, profesor de istorie culturală la Universitatea din Cumbria (Marea Britanie), a exemplificat multiplele fațete ale conceptului de competiție sportivă de-a lungul timpului și a identificat diverse tipologii de competiții: locale sau regionale, pe bază de invitație etc. Fiona Skillen, profesor de istorie la Universitatea din Glasgow (Scoția), a oferit o prezentare bogat ilustrată despre dezvoltarea fotbalului feminin la finalul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, concentrându-și analiza pe cazul scoțian.

Studiile de gen au avut o sesiune distinctă, moderată de Gertrud Pfister, de la Universitatea din Copenhaga, cunoscută pentru expertiza în domeniu. Dintre prezentările acestei secțiuni a atras atenția lucrarea istoricului austriac Martina Gugglberger, care a abordat istoria alpinismului feminin. Fenomenul s-a dezvoltat în anii 1970, iar figurile emblematice sunt japoneza Junko Tabei, tibetana Phanthog și poloneza Wanda Rutkiewicz, primele femei care au urcat pe Everest.

Alte câteva lucrări s-au încadrat în domeniul diplomației sportive. Istoricul Bogdan Popa, de la Institutul „Nicolae Iorga", a dezvoltat cazul Jocurilor interaliate (cunoscute și ca Pershing) din 1919, la care România a participat și care trebuie analizate,

Imagini din timpul sesiunii de prezentări de carte privind istoria sportului...

... și a dialogului purtat de Simona Amânar cu cei din sală, în timpul atelierului dedicat foștilor mari sportivi

potrivit istoricului, în contextul participării țării noastre la Primul Război Mondial. Un alt studiu captivant a fost expus de istoricul italian Lorenzo Venuti, care a abordat subiectul Cupei Mitropa, prima competiție internațională la nivel de club din Europa. Folosind documente de arhivă din Ungaria și România, lucrarea s-a axat pe edițiile din perioada 1937 – 1940, când competiția fotbalistică este influențată de relațiile internaționale, iar meciuri precum cel între Venus București și Újpest, din 1937, au fost marcate de violențe între suporteri pe fondul disputelor teritoriale. André Gounot a expus cazul unei echipe de fotbal a Țării Bascilor, creată în contextul războiului civil din Spania, care pleacă într-un turneu european în 1937 pentru a strânge bani pentru victimele basce ale războiului. În momentul în care regimul lui Franco a fost recunoscut de FIFA, fotbaliștii decid să nu se mai întoarcă în Spania și pleacă în America Latină. Ei vor juca meciuri în Cuba și Mexic, țări care au sfidat decizia FIFA, deși riscau să fie suspendate.

Despre rolul lui Evanghelos Zappa în renașterea Jocurilor Olimpice au vorbit Konstantinos Georgiadis, decanul Academiei Olimpice Internaționale, Anita Sterea și Alexandra Nica, de la Academia Olimpică Română. Zappa (*Magazin istoric*, nr. 8/2004) a locuit în Țara Românească, la Broșteni, Ialomița, în secolul al XIX-lea, fiind proprietar al unor suprafețe întinse de teren. El a avut o contribuție importantă la Jocurile Olimpice. A finanțat prima ediție, care s-a desfășurat la Atena, în 1859, și a fost deschisă doar grecilor. Alte ediții vor fi organizate în 1870 și 1875. Inițiativa sa va fi dezvoltată ulterior de Pierre de Coubertin, care are o viziune globală asupra evenimentului și lansează Jocurile Olimpice moderne în 1896.

O altă sesiune a fost dedicată volumului *Istoria sportivă a Europei în 100 de obiecte*, care va apărea la finalul acestui an la o editură din Germania. Un astfel de obiect care se va regăsi în lucrarea amintită este actograful lui Epuran. Acest instrument a fost conceput în 1954 de profesorul de psihologie Mihai Epuran, de la Institutul de Cultură Fizică din București. El a modificat o mașină de scris și a transformat-o într-un aparat care înregistra acțiunile jocului, ceea ce făcea analiza meciurilor de echipă mult mai ușoară. Actograful poate fi considerat un precursor al instrumentelor moderne de colectare și interpretare a statisticilor sportive.

Congresul a abordat și probleme ale istoriei recente. Rahela Jurković a prezentat cazul paradoxal al refugiaților care au ajuns în ultimii ani în Bosnia și Herțegovina, Croația, Grecia, Macedonia de Nord și Serbia. Deși au primit azil în țările amintite, nu au putut să practice sporturile preferate și să se înscrie în cluburi. Lucrarea s-a bazat pe 89 de interviuri cu refugiați. În direct din Harkov a intervenit prin teleconferință Ana Prihodko, care s-a referit la modul în care lumea sportului s-a raportat la agresiunea Rusiei în Ucraina.

De un interes mare s-a bucurat sesiunea de prezentări de carte privind istoria sportului în spațiul românesc. Astfel, șase autori și-au prezentat lucrările și au reliefat provocările metodologice și importanța operelor lor. Cele șase volume au fost *Educația fizică, sport și societate* de Bogdan Popa, *Nicolae Simatoc. Legenda unui fotbalist basarabean de la Ripensia la*

Muzeul U.N.E.F.S. vizitat de cei prezenți la congres, în partea stângă cercetătoarea din Franța Daphné Bolz

F.C. Barcelona de Octavian Țîcu, *Printre sportivi. Acțiunile Securității în problema sport* de Valentin Vasile, *Nadia și Securitatea de Stejărel Olaru, Fotbalul interzis în România lui Ceaușescu* de László Péter și *Rapidismul* de Pompiliu-Nicolae Constantin.

Cel mai mare succes de public l-a avut atelierul în care foștii campioni și-au analizat carierele și au explicat cum au făcut tranziția de la statutul de sportiv profesionist la o nouă viață. Fosta scrimeră Ana Maria Popescu, fosta handbalistă Narcisa Lecușanu, fostul atlet Arnd Kruger, fosta gimnastă Simona Amânar și fostul boxer Octavian Țîcu au rememorat clipe de succes și au răspuns curiozității celor din public.

Ana Maria Popescu a mărturisit că încă nu s-a acomodat cu noul statut, de fostă sportivă, că îi este greu să nu mai lupte pentru medalie și încearcă să-și găsească locul în societate prin stabilirea unor obiective pe care să le vadă ca substitute ale medaliilor. Narcisa Lecușanu a dezvăluit cât de mult și-a dorit să rămână în fenomenul handbalistic, cum a solicitat slujbe fără a fi remunerată doar pentru a căpăta experiență. Fosta handbalistă și-a prezentat autobiografia, publicată recent, în care a povestit în detaliu aspecte din copilăria ei, fiind un copil cu părinți surdo-muți. Simona Amânar a dezvăluit că după ce a renunțat la gimnastică a mai practicat un singur sport, schiul, dar că merge frecvent ca spectatoare la diverse competiții, mai ales dacă vreunul dintre cei trei copii ai săi este implicat.

Congresul s-a încheiat cu o masă rotundă, unde au fost analizate perspectivele istoriografiei sportive, concluzia generală fiind că pentru a spori vizibilitatea cercetării se recomandă îmbunătățirea colaborărilor între istorici, angrenarea în proiecte comune și organizarea unor conferințe complementare. În acest sens, a fost subliniată importanța edițiilor viitoare ale congresului. Anul viitor, evenimentul va fi organizat la Köln (Germania) în luna octombrie, iar ediția din 2024 va avea loc la Paris, în luna iunie, înainte de Jocurile Olimpice. Pentru edițiile din 2025 și 2026, Comitetul European de Istoria Sportului așteaptă candidaturi, care vor fi supuse votului la congresul de la Köln. ■

LOUIS PASTEUR LA BICENTENARUL NAȘTERII SALE

(Urmare din p. 49)

Pretinsele „puneri în scenă“ ale unora dintre experiențele sale dovedesc o necunoaștere a istoriei științelor și tehnicii. Ne gândim numai la faimoasa experiență a lui Blaise Pascal pentru demonstrarea presiunii atmosferice, ascensiunea cu barometrul pe Puy-de-Dôme în 1648, urmărită de savanți și preoți, sau la aceea, nu mai puțin celebră, a emisferelor de Magdeburg, organizată în 1654 de Otto von Guericke la Ratisbona, în fața dietei Sfântului Imperiu Romano-German și a împăratului Ferdinand al III-lea. Anevoie am vedea în condamnatele „puneri în scenă“ ale acestora, ca și ale lui Pasteur, altceva decât dorința de a demonstra public, de a face să triumfe și a impune un adevăr, o descoperire. După cum, nu putem caracteriza ca o ieftină reclamă lecturile publice ale lui Charles Dickens (1812 – 1870), unde își impresiona până la lacrimi auditoriul și pe el însuși în fața nenorocirilor eroilor cărților sale, lecturi menite să schimbe sensibilitatea și moravurile societății victoriene.

Spre completarea viziunii demitizatoare a lui Pasteur este astăzi citat și un ironic atac semi-criptic împotriva „savantului tiranic“, datorat lui Louis-Ferdinand Céline din *Voyage au bout de la nuit* (Călătorie la capătul nopții, 1927), uitându-se că în 1924 același Céline (Louis-Ferdinand Destouches) închina un studiu omagial pentru Pasteur și medicul ungur Semmelweiss, publicat în *La Presse Médicale*.

Încercarea de demitizare a lui Pasteur ilustrează plenar aplicarea „istoriei prin concepte“, interpretarea unor vremuri trecute prin accepțiunea actuală a unor concepte, în fapt o dovadă a incapacității înțelegerii evoluției istorice. Oamenii secolului lui Pasteur, al credinței în progres, erau dintre aceia capabili să se entuziasmeze, să plângă de emoție, fără ca prin aceasta să fie bănuiți că joacă teatru sau că urmăresc meschine interese personale.

Anul acesta comemorăm în Pasteur speranța în binefacerile unei științe puse în slujba umanității, a civilizației pe acest pământ, izbăvită de spaimele bolilor și morții. ■

MIȘCAREA RUGUL APRINS, ÎN PERSPECTIVĂ FRANCEZĂ

MARIUS VASILEANU

Chiar dacă poate să pară curios pentru necunoscători, se poate vorbi despre multiple interferențe româno-franceze în ceea ce privește formarea și viața unei bune părți dintre personalitățile care aveau să coaguleze grupul Rugului Aprins din București. Aceste interferențe sunt deopotrivă culturale și spirituale.

Pentru a ilustra teza de mai sus voi stărui în continuare asupra parcursului biografic al câtorva membri emblematici ai Rugului Aprins.

Părintele Benedict Ghiuș (1904 – 1990), membru fondator al mișcării cultural-spirituale înființată la Mănăstirea Antim în anii '40 ai secolului trecut, a primit o bursă pentru a urma cursurile Facultății de Teologie Catolică a Universității din Strasbourg, între anii 1927 și 1932. Devine licențiat al acestei Universități la 6 iulie 1932. Ulterior își ia licența la Chișinău (27 iunie, 1935) și în Teologia Ortodoxă, ale cărei cursuri le începuse în 1926, la București. După un stagiu în Germania, părintele Benedict Ghiuș urmează timp de un an, începând din 1 septembrie 1936, cursuri de specializare, tot la Strasbourg, iar în iulie 1937 susține examenul de admitere la doctorat. A fost îndrăgit de studenții români deja prezenți în Strasbourg întrucât a slujit în acel an universitar la capela ortodoxă a Colegiului „Saint Basile".

ACASĂ ÎN CULTURA FRANCEZĂ

Personalitate a creștinismului ortodox românesc de un deosebit rafinament teologic, fin intelectual, părintele Benedict Ghiuș a rămas un simplu duhovnic, în cea de-a doua jumătate a vieții, după instalarea comunismului, din păcate fiind și arestat în lotul Rugului Aprins. Dar formația sa franceză și-a arătat roadele pe parcursul întregii vieți. A păstrat legătura și a reușit sporadic să corespondeze cu prieteni clerici occidentali, inclusiv francezi. Conform celor care l-au frecventat, părintele Benedict Ghiuș citea în mod curent, cu nesaț, presa și literatura franceză, în măsura în care se mai primea câte ceva în România comunistă. Jurnalul prietenului său de suflet Alexandru Mironescu demonstrează aceasta cu prisosință.

Turnul Eiffel, fotografie din anii '20 ai secolului trecut

Jacques Maritain

O altă personalitate excepţională a Bisericii Ortodoxe Române, părintele Andrei Scrima (1925 – 2000), a locuit periodic şi la Paris după plecarea sa din ţară. Era acasă în cultura franceză, chiar dacă studiile universitare le făcuse în România, iar studiile pentru doctorat în India. A fost apropiat al multor intelectuali români şi francezi care au trăit în Franţa sau în Liban, unde a predat la Universitatea Franceză din Beirut. Viaţa lui Andrei Scrima, inclusiv interferenţele biografice pot fi regăsite mai ales în volumul dedicat biografiei acestuia de profesorul Ioan Alexandru Tofan: *Andrei Scrima, un gentleman creştin* (Editura Humanitas, 2021). Se poate afirma că părintele Andrei Scrima, devenit André, prin dobândirea cetăţeniei franceze, este probabil cel mai francez dintre toţi membrii emblematici ai Rugului Aprins. (În realitate, mai există câţiva participanţi la Rugul Aprins care au primit cetăţenia franceză, personalităţi limitrofe mişcării, de pildă, un prieten şi coleg de generaţie cu Andrei Scrima, matematicianul Valentin Poenaru, profesor la Sorbona, Paris-Sud).

Conform unei autobiografii, document existent astăzi în arhivele Securităţii, păstrate la C.N.S.A.S., Paul Sterian (1904 – 1984) şi-a făcut la Paris studii de doctorat în ştiinţe economice şi financiare, între anii 1926 şi 1929. Indubitabil, viaţa şi creaţia acestuia au fost constant impregnate de cultura franceză.

Mircea Vulcănescu (1904 – 1952), participant la primele întâlniri ale Rugului Aprins de la Mănăstirea Antim, unde a şi conferenţiat, a ajuns în noiembrie 1925 la Paris, pentru a urma un doctorat la Facultatea de Litere. Ulterior, conform datelor biografice adunate de cercetătorul Marin Diaconu, se înscrie pentru doctorat la Facultatea de Drept din Paris (a doua teză de licenţă susţinută la Universitatea din Bucureşti era în Drept, după ce anterior susţinuse o teză în Filosofie). La Paris Mircea Vulcănescu are o prodigioasă activitate culturală şi spirituală, susţine conferinţe ş.a.m.d. De pildă, în ianuarie 1928 a susţinut o conferinţă la Cercul interconfesional de la Meudon, condus de Jacques Maritain, cu titlul *La Sainte Vierge dans l'Eglise Orthodoxe* (Sfânta Fecioară în Biserica Ortodoxă). În paralel, M. Vulcănescu a colaborat constant la presa scrisă din ţară, activând, ca şi în România, în cercurile studenţeşti pariziene etc. A primit permisiunea pentru susţinerea tezei de doctorat la Facultatea de Drept din Paris, prin obţinerea diplomei de studii superioare doctorale (vara anului 1927). Nu îşi va susţine teza, întrucât revine în ţară în vara anului 1928.

Arcul de Triumf...

... şi Catedrala Notre-Dame, tot din Parisul anilor '20

Alexandru Vianu

SPAIMA REÎNTOARCERII

Profesorul Alexandru Mironescu (1903 – 1973), membru fondator al Rugului Aprins, a ajuns la rândul său în Franța, pentru a obține un doctorat în chimie-fizică. Este una dintre personalitățile emblematice ale Rugului Aprins, a cărei operă este constant impregnată de cultura occidentală, de nuanță franceză, în special. Ajuns la Paris în anul 1926, Al. Mironescu își va susține teza de doctorat la Sorbona, în anul 1929. Fiind una dintre personalitățile marcante ale Rugului Aprins și un strălucit model pentru ziua de astăzi, mă voi opri mai pe larg asupra scrisorilor pariziene ale acestuia, publicate parțial chiar de autor într-un volum apărut postum, *Valea lui Ioasaf* (Editura Eminescu, 2001). Aceste scrieri sunt, peste timp, o mină de aur pentru cercetătorii Rugului Aprins, dar și pentru cultura română, în general.

Iată ce scria tânărul de numai 23 de ani, Alexandru Mironescu, în luna mai a anului 1926: „Dragi părinți, ... V-am scris că maestrul meu aprecia perioada încercărilor preliminare, cu mine, la vreo șase luni, înainte de a intra în subiectul tezei. Dar, iată că după două luni și jumătate, m-a anunțat că vom intra în temă. Sunt fericit și nu speram un asemenea eveniment pentru că știam că decizia se ia greu și numai după certitudinea că aspirantul nu-i încurcă, ci oferă serioase garanții că poate duce lucrul până la capăt, până la bun sfârșit.

El a urmărit de-aproape lucrările acestea preliminare și a observat că mă descurc mai bine decât își închipuia. Atunci, mi-a propus să studiez o metodă dificilă și încurcată care ar trebui să ducă la materia primă necesară lucrării mele de doctorat. Sunt emoționat ca în preziua unei mari bătălii [...] Vă aduc la cunoștință că finalitatea lucrărilor mele pare să ducă la neașteptate rezultate. Profesorul m-a felicitat, cu un aer aproape surprins. Azi mi-a spus că perfecționările aduse de mine metodei i-ar putea conferi un caracter industrial, deși firește scopul principal este de natură științifică". Trebuie precizat că teza de doctorat a tânărului Alexandru Mironescu, susținută la Facultatea de Științe, Universitatea Sorbona, în 1929, are acest nume întortocheat, ciudat, pentru necunoscători: *Sur l'action des organomagnésiens sur le furfurol et l'éther pyromucique*.

Și mai departe: „(Paris, 1926). ...E adevărat că suntem tineri, 20 – 25 de ani. Dar nu asta e viața noastră. Ea nu va avea valoare, un sens decât dacă ne vom putea uita la ea după vreo 30 – 40 de ani. Spuneam 20 – 25 de ani, dar de fapt trăiesc de trei – patru ani. Ce contează, în adevăr, copilăria și adolescența mea semi-conștientă! Dusă ca o plantă, ca un animal domestic [...] E foarte greu, voi acolo, măcar să bănuiți transformările pe care le-a adus în mine Parisul. Dacă aș reprezenta printr-un grafic, punctul de coordonate însemnând „imbecilitatea", de acolo ar porni o linie ascendentă. Să știi că dacă voi scrie vreodată în viața mea, aici s-au pus temeliile și plămada, în această epocă. Parisul oferă vieții un material bogat, uluitor de bogat. La București discuțiile dintre mine și Alecu se cam epuizaseră. Aici, ceasuri întregi pe zi discutăm cu pasiune. Suntem doldora de idei și de impresii, și câte nu rămân nici măcar enunțate. Când ne vom reîntâlni, ani întregi o să am ce să vă spun. Dacă sunt sortit să produc ceva, apoi sursa s-a deschis aici". Precizez, Alecu, bun prieten al lui Alexandru Mironescu, este Alexandru Vianu (1903 – 1936), fratele lui Tudor Vianu, mort din păcate timpuriu, la câțiva ani după prezența lor în Paris, pentru studiile doctorale.

Opera din Paris

„(Paris 1927) Scumpi părinți, nu prea v-am scris din pricina înfriguratelor mele preocupări de laborator... Sunt pe punctul să deschid primul capitol al tezei mele și ard de nerăbdare să văd dacă se luminează drumul. Cercetarea merge paralel cu ceasuri de bibliotecă și bibliofilie. Mereu am impresia că nu am timp destul, ceea ce îmi întreține o tensiune, mai ales că trebuie să mă descurc cu engleza și germana. Constat că citesc și traduc mulțumitor. Nemțește merge însă mai greu. Ce curios! Cuvinte, dicționar, învățare de vocabular, ca la școală, ca pe vremuri. Se cere răbdare, și nu prea o am, căci interesul meu major cade pe aceste lucrări de laborator, care, realmente, că pasionează și îmi comunică emoțiile creației [...] Sunt din ce în ce mai absorbit de lucrările de laborator și de lucrările colegilor mei de doctorat. E un sentiment foarte plăcut când treci de la diletantism la lucrul profund. Apoi, vezi tu, dacă ești poet, poți totdeauna rămâne cu îndoiala dacă sunt bune poeziile, afară de cazul că ești poet prost, și atunci nu ai îndoieli (compensații naturale!), ci ești sigur de... geniul tău (oare așa o fi?). Filosof, romancier, rămâi sub semnul întrebării. Aici, în laborator, treaba asta e altfel. Obții ceva sau nu obții nimic; controlul e sigur. Apoi, mă mai impresionează ceva. În laboratoarele noastre e o liniște perfectă, mormântală chiar. E un soi de Sahară. Aici, laboratorul, laboratoarele sunt adevărate uzine. Aparate, mișcare, discuții, Profesorul în mijlocul ucenicilor, e un spectacol admirabil. Și să nu crezi că materialmente sunt mai bine înzestrate decât ale noastre! Nu, dar aici oamenii au idei. Mă gândesc uneori cu un soi de spaimă la reîntoarcerea în liniștea prostească a facultăților noastre! Așa s-a întâmplat și cu profesorii noștri, cu cei mai mulți, odată reîntorși la staul, din străinătate, s-au liniștit“.

Desigur, măcar antropologic vorbind, viața universitară și cercetarea sunt mult diferite după aproape o sută de ani, inclusiv în România. Mironescu însuși a performat uimitor în cei câțiva ani de libertate, dinaintea nopții comuniste: a fost autorul unor cercetări și invenții recunoscute și înregistrate inclusiv în Occident, s-a apropiat de filosofia științei, printr-un al doilea doctorat, apoi de filosofia religiei, de căutarea mistică creștină, a fost una dintre personalitățile eminente ale unei mișcări cultural-spirituale, Rugul Aprins, unicat în ortodoxie. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 ianuarie 2023, prin poștă, e-mail sau Facebook, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și adresa dumneavoastră și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– În ce locație din București a defilat „cortegiul istoric“ în fața regelui Ferdinand la 16 octombrie 1922?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din octombrie 2022 este:

„Onofforus“

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de **doamna Mihaela Moroianu**, din **Brăila**, jud. **Brăila**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2023.

Adresa noastră: **Magazin istoric, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod 050711, sect. 5, București**
E-mail-ul nostru: **mistoric@gmail.com**

ARBORI AI RECUNOȘTINȚEI

Colonel (r.) dr. DAN PRISĂCARU
coordonatorul Muzeului Militar „Ștefan cel Mare“,
Filiala Moldova, Iași, a Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I“

În data de 27 octombrie 2022, la Capela „Înălțarea Domnului“ a Eroilor Neamului din comuna Udești, județul Suceava, a avut loc un ceremonial religios și plantarea a 14 „Arbori ai Recunoștinței“ și a trei aliniamente de gard viu de protecție cu denumirile istorice „Basarabia“, „Bucovina“ și „Transilvania“.

Cei 14 „Arbori ai Recunoștinței“ (12 tei argintii și doi mesteceni albi) au fost donați de Ocolul Silvic Dolhasca al Direcției Silvice Suceava. Cei 12 tei argintii poartă numele unor personalități române și din state aliate, cu o contribuție decisivă la izbânda comună în Marele Război, înfăptuirea idealului de unitate națională, apărarea și recunoașterea internațională a Marii Uniri: regele Ferdinand I Întregitorul; regina Maria; Alexandru Ioan Cuza; Ion I.C. Brătianu; Nicolae Iorga; Woodrow Wilson, președintele S.U.A.; Georges Clemenceau, prim-ministrul Franței; David Lloyd George, prim-ministrul Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord; Sidney Sonnino, ministrul de Externe al Italiei; generalul Henri Mathias Berthelot, șeful Misiunii Militare Franceze în România; Emmanuel de Martonne (*Magazin istoric*, nr. 7/2018); Jean Clunet, medic, membru al Misiunii Militare Franceze, căzut la datorie la Iași, în 1917.

Cei doi mesteceni albi au fost plantați pentru a onora, simbolic, jertfa militarilor români din toate provinciile istorice, precum și a militarilor din statele aliate, căzuți la datorie pentru izbânda comună în Marele Război. Inscripțiile lor sună astfel: „Onoare, respect și neuitare ostașilor români căzuți la datorie pentru întregire națională și apărarea Marii Uniri“, respectiv: „Onoare, respect și neuitare ostașilor din armatele aliate căzuți la datorie pentru izbânda comună în Marele Război“

Arborele plantat cu numele lui Woodrow Wilson, președintele S.U.A.

Activitatea s-a desfășurat la inițiativa unui grup de acțiune coordonat de Filiala „Ștefan cel Mare“ Iași a Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I“ și a avut loc în contextul sărbătoririi Centenarului Încoronării suveranilor români la Alba Iulia, la 15 octombrie 1922, fiind o continuare a acțiunii „Stejarii Memoriei“ din 31 martie, anul acesta, când, la aceeași Capelă a Eroilor Neamului au fost plantați 16 stejari cu denumiri de localități, zone, spații în care Armata Română a desfășurat bătălii în Războiul de Întregire a Neamului (15/28 august 1916 – 20 martie 1920) și în Al Doilea Război Mondial (22 iunie 1941 – 12 mai 1945).

La activitate au participat reprezentanți din instituții științifice, culturale, religioase, militare și administrative din județul Suceava, ai structurilor asociative militare din județele Suceava, Iași, Bacău și Neamț, elevi de la Colegiul Național Militar „Ștefan cel Mare“ din Câmpulung Moldovenesc și din școlile din comuna Udești, județul Suceava.

În numele aliaților francezi, a adresat un emoționant mesaj domnul Jean Christian Tirat, jurnalist francez de război, descendent al unei familii de militari francezi, prezent în România pentru a realiza un documentar despre traseul Misiunii Militare Franceze în România a generalului Berthelot. ■

TELEX TELEX TELEX TELEX TELEX

CERCETĂRI NUCLEARE NAZISTE

O replică a reactorului de lângă Haigerloch

În aprilie 1945, trupele aliate au descoperit un reactor nuclear nazist în stare incipientă, într-o peșteră din apropierea orașului Haigerloch, Germania. Cercetătorii, în frunte cu Werner Heisenberg (*Magazin istoric*, nr. 10/1993), abandonaseră locul cu câteva zile în urmă, îngropând sau luând cu ei uraniul, ascunzând apa grea în butoaie și documentele într-o toaletă. Majoritatea însă au fost prinși de trupele aliate.

Printre materialele găsite de aliați se numără și cuburi de uraniu, poreclite „cuburile Heisenberg"; 659 au fost găsite îngropate, iar cercetătorul german a fost capturat cu un rucsac plin cu astfel de cuburi. Naziștii le scufundau în apă grea, în încercarea eșuată de a produce plutoniu. Majoritatea însă s-au pierdut. Multe cuburi au ajuns în Uniunea Sovietică, altele în Statele Unite, unde au fost utilizate în programul nuclear american, iar unele pe piața neagră sau în colecții private.

Werner Heisenberg

Cercetătorii de la Pacific Northwest National Laboratory, din Statele Unite, au obținut un astfel de cub în 2013. Cineva l-ar fi donat, alături de o scrisoare pe care scria doar „luat din reactorul pe care a încercat să-l construiască Hitler". Cercetătorii au stabilit originea cubului, analizând vârsta și compoziția uraniului. Este vorba de uraniu pur, cum utilizau naziștii. În laboratorul lui Heisenberg, cuburile erau acoperite în cianură, ceea ce a ajutat la stabilirea originii. ■

RUȘII ȘI UCRAINENII – UN SINGUR POPOR? ISTORIE, LEGENDĂ, POLITICĂ

(Urmare din p. 70)

Răspunsul omologului ucrainean a fost tranșant: „Cu siguranță nu suntem un singur popor. Da, avem multe în comun. Avem o parte comună de istorie, memorie, rude, o victorie comună asupra fascismului și tragediei comune. Da, toate acestea sunt extrem de importante și noi ne amintim asta. Dar nu un popor unic". Iar anul acesta, cu ocazia primei sărbătoriri a „zilei statalității" (28 iulie 2022), în aceeași zi a marcării botezului *Kievean Rus'*, președintele Ucrainei a supralicitat: „Suntem nu o colonie, nu o enclavă, nu un protectorat, ci [...] o țară indivizibilă și independentă, care are cel puțin 1.500 de ani, [...] de când Kyi, Șcek, Horiv și Lybid au fondat capitala Ucrainei. Ea este singura moștenitoare legitimă a *Kievean Rus'*, a bogățiilor și realizărilor conducătorilor noștri Askold și Dir, profetul Oleg, prințul Igor, prințesa Olga, egală cu Apostolii, Sviatoslav cel Viteaz, Vladimir cel Mare, Iaroslav cel Înțelept, Vladimir Monomah, regele Daniil."

Invazia militară a Rusiei a complicat iremediabil relația bilaterală cu Ucraina. A vorbi acum, și chiar în deceniile următoare, despre „unitatea" popoarelor rus și ucrainean este practic imposibil. Și este de așteptat ca și viziunea istoricilor din cele două țări să se modifice radical. Simptomatic, în această etapă, apare și decizia din această primăvară a Rusiei ca sintagma *Kievean Rus'* să fie eliminată din manualele școlare. Unul dintre autorii noului manual școlar a explicat decizia: „Statul Rus' s-a format la Novgorod, capitala fiind mutată ulterior la Kiev. Dacă folosim doar *Kievean Rus'*, am tăiat perioada timpurie, asociată cu istoria Rus' din Novgorod" (a ținut, totuși, să precizeze că această decizie „nu are nicio legătură cu evenimentele din Ucraina din ultimele luni"!). ■

POTRIVNICIILE EXILULUI

Încheiem în acest număr prezentarea raportului trimis regelui Mihai privind activitatea Comitetului Național Român la 25 octombrie 1962. Documentul (Magazin istoric, nr. 9/2022) face parte din fondul Constantin Vișoianu, păstrat la Arhivele Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Ca de obicei, mulțumim doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU pentru posibilitatea de a-l oferi cititorilor noștri.

Pe de altă parte, „schimburile culturale" își urmează cursul, fără să se fi realizat o reciprocitate, care ar face această schimbare mai puțin păgubitoare pentru țările lumii libere.

În cadrul acestor schimbări, câteva manifestații românești au avut loc în Statele Unite și anume: câteva reprezentații cinematografice și concerte, iar, în curând, o trupă de dansuri populare va sosi în Statele Unite.

Profesori de la universitățile din țară au luat parte la mai multe congrese științifice, iar un număr restrâns de studenți urmează cursuri la universitățile americane.

Sire,

Cu toată dorința președintelui Statelor Unite, situația internațională nu s-a îmbunătățit. Politica dinamică a guvernului sovietic, încurajată de slăbiciunile și toleranțele lumii libere, continuă să se desfășoare și poate da naștere, după criza cubaneză, la alte mari dificultăți în legătură cu Berlinul sau cu alte zone din lume.

Socotesc justificat să prevedem o situație din ce în ce mai grea și mai tulbure.

Problema țărilor noastre va putea deveni astfel mai actuală și conducătorii Statelor Unite pot constata cu timpul că este în interesul acestei țări, precum și al lumii libere să redeschidă problema noastră cu vigoarea pe care o merită.

Să sperăm că lumea liberă, alarmată din ce în ce mai mult de inițiativele sovietice, va căpăta conștiința pericolului și va adopta o politică fermă, destinată să împiedice dominația sovietică și chiar să asigure victoria libertății.

Poate că amintirea dezastrelor la care a condus politica de slăbiciune dintre cele două războaie șă încurajeze pe conducătorii politici din lumea liberă să privească cu mai multă înțelepciune și cu mai mare curaj noile și gravele amenințări sovietice.

Sunt cu cel mai profund respect,
Sire,
Al Majestății Voastre
Prea plecat și prea supus servitor,
C.[onstantin] Vișoianu
Președintele Comitetului Național Român

Adăugăm acestui document un altul, din același fond românesc de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace.

Astăzi, 25 august 1944, membrii Comitetului Național Român al Mișcării Românilor Liberi, Casa Românească, 108 Barton Square, London, S.W.1, pentru a hotărî asupra situației ce s-a creat prin actul politic făcut de România la 23 August a.c., prin care țara noastră a reușit a întrona o conducere democratică și a se ralia Aliaților în lupta în contra dușmanului.

Luându-se în considerație și analizându-se faptul că prin acel act România și-a reluat politica ei tradițională alături de foștii ei mari Aliați – scop urmărit în principal de Mișcarea Românilor Liberi din Anglia –, Comitetul Național a decis în unanimitate să se declare dizolvat, scopul activității lui fiind atins.

Cu această ocazie, membrii Comitetului Național socotesc de a lor datorie să-și exprime admirația și deosebita apreciere față de d-l Viorel V. Tilea, președintele Comitetului, pentru felul cum domnia sa a știut să apere în Anglia interesele superioare ale neamului și țării, cu toate dificultățile de tot felul întâmpinate, în condițiuni politice atât de complexe.

Sentimentele sale de adâncă iubire pentru țara noastră l-au condus de a pune întotdeauna interesele ei dinaintea tuturor celorlalte interese de familie sau personale.

Mai trebuie să menționăm că prin continua grijă, tact și obiectivitate a reușit să păstreze nu numai coeziunea, dar și satisfacțiunea generală în rândurile Mișcării și ale Comitetului Național, care la rândul lor i-au acordat [întotdeauna – adăugat cu creionul] întreaga lor încredere. ■

BOGDAN VODĂ

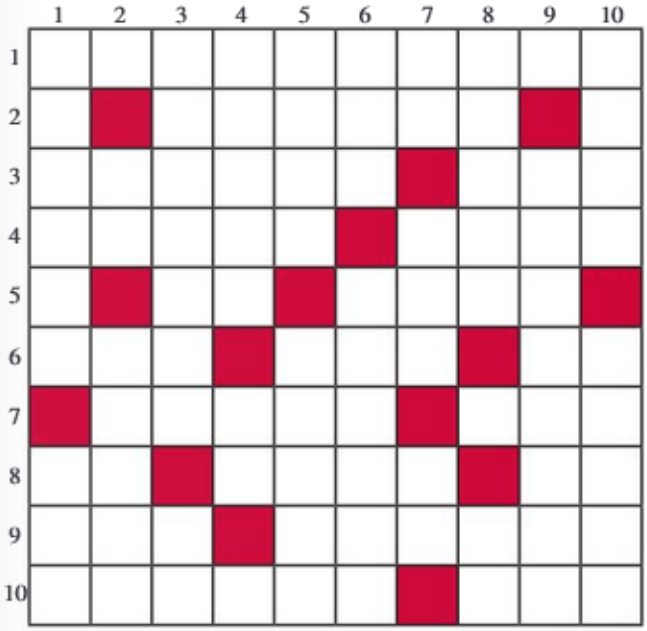

ORIZONTAL: 1) Termen folosit de cronicari din veacul al XVII-lea pentru a desemna momentul petrecut probabil în 1363, când Bogdan cneaz din Maramureș, infidel regelui Ludovic al Ungariei, a părăsit Maramureșul, a coborât în Moldova și l-a învins pe nobilul vasal regalității maghiare, declarându-și independența și instituind o dinastie. 2) Cronicar moldovean care, în *Letopisețul* său, îl consideră pe Bogdan Vodă adevăratul întemeietor al Moldovei (Grigore; cca 1590 – 1647). 3) Armele cu care erau înzestrați oștenii lui Bogdan, care, la sfârșitul secolului al XIV-lea, au fost solicitați de polonezi în luptele cu teutonii – Abreviere medicală pentru „Transaminază glutamico-oxalecetică". 4) Încălțăminte de iarnă – Localitate în județul Suceava, atestată din secolul al XIII-lea, important centru economic și capitală a Moldovei. 5) Abis! – Voievod român din secolele IX – X, conducător al formațiunii politice care cuprindea regiunea dintre Porțile Mezeșului și izvoarele Someșurilor. 6) Sud-sud-vest – Dorință – Locul sigiliului. 7) Numărul de ani de domnie ai voievodului conform letopisețelor slavone de tip Putna – Epitet atribuit luptătorilor viteji. 8) Stă pe cal – Nobil român din Maramureș, care a luptat eroic în numele tatălui său împotriva lui Bogdan, însă, fiind învins, s-a întors în Maramureș, unde a primit din partea regelui Ungariei, Ludovic de Anjou, importante feude – Sorin Rădulescu. 9) Final de baladă! – Punct întărit, cum au fost capitalele Moldovei. 10) Țară din Balcani împotriva căreia a luptat regele Ungariei, Carol Robert de Anjou, la expediție participând și Bogdan înainte să ajungă domnitor – Poveste fabuloasă.

VERTICAL: 1) Voievod român din Maramureș care, în secolul al XIV-lea, a condus marca din nord-vestul Moldovei și al cărui fiu a fost învins de Bogdan – Domn al Moldovei (cca 1354 – 1363), luat prizonier de Bogdan când acesta a cucerit țara. 2) Radu Homer – Armă folosită de oștenii lui Bogdan, alături de lance, secure etc. (pl.). 3) Localitate din Moldova unde, conform celor afirmate eronat de A.D. Xenopol în *Istoria românilor din Dacia Traiană*, Bogdan vodă și-a mutat capitala țării – Centru de țară! 4) A trata cu blândețe, a ierta – Tub gol! 5) Ifose – Tămăduitor, vrăjitor. 6) Abreviere militară pentru „landing craft infantry" – Fratele domnitorului luat prizonier de Bogdan, cu care a avut conflicte pentru moșii din Maramureș. 7) Elena Herescu – Zeu egiptean, ocrotitor al gospodăriilor, în general, și al mamelor, copiilor și nașterilor, în special – Cont gol! 8) Bifurcație la începutul Deltei – Puse în ramă! 9) Moșie deținută de fratele domnitorului luat prizonier de Bogdan, ocupată de acesta după alungarea proprietarului. 10) Individă – Capitală a Moldovei în vremea predecesorilor lui Bogdan, acesta însă preferând să rezide într-o localitate din apropiere, Rădăuți, unde a înălțat o biserică în care au fost îngropați voievozii moldoveni ai secolului al XIV-lea.

Dicționar: TGP, BES.

Gheorghe BRAȘOVEANU

DIALOG CU CITITORII

Urăm tuturor cititorilor, colaboratorilor și colegilor tipografi sărbători fericite cu bucurii și sănătate!

ÎN ATENȚIA CORESPONDENȚILOR

Dorim să le aducem la cunoștință cititorilor și colaboratorilor noștri că vechea noastră căsuță poștală, din Piața Valter Mărăcineanu/ str. Victor Eftimiu, se va închide de la începutul anului 2023. Îi rugăm pe corespondenții noștri să ne scrie la noua noastră adresă, Clădirea Academiei Române, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, sector 5. Adresele de e-mail și pagina de Facebook rămân neschimbate.

DRAGOSTEA DIN COPILĂRIE

Doamna FELICIA DIMA, **din** Ploiești, **jud.** Prahova, **ne transmite:** Încă din copilărie am crescut alături de *Magazin istoric*, unica publicație care merită cumpărată și citită. Bunicul meu pe linie paternă, Ioan Dima, și-a dedicat anii de pensie să își educe unica nepoată. Din 1967 și până în 2001, a cumpărat toate revistele dumneavoastră, pe care le-a citit și le-a dat fiului și nepoatei. În clasa a IV-a, aveam zece pe linie, primul an când am început să studiez istoria românilor și la școală. Am ales și la examenul de capacitate, și la examenul de bacalaureat istoria românilor.

Am menținut tradiția bunicului, însă din 2001 și până în prezent îmi lipsesc câteva reviste din fiecare an. Din păcate, în prezent, lumea nu mai are atâta gust către istorie și lectură. Din ce în ce mai rar se vede vreun chioșc de ziare.

Iubesc *Magazin istoric*. Am citit cu drag articolele trimise de nepoata unei doamne profesoare de limba și literatura română din raionul Bălți, Republica Moldova, care a fost deportată în Siberia.

ERATĂ

În sumarul numărului 11/2022, numele domnului Liviu Cîmpeanu, autorul articolului Huniazii, o familie boierească în exil, **a fost scris greșit „Câmpeanu". Ne cerem scuze pentru eroarea apărută.**

În același număr, colegul nostru, domnul Mircea Suciu, ne semnalează o greșeală la legenda fotografiei din pagina 14: personajul indicat drept generalul Epișev este, de fapt, Romulus Zăroni, ministru în Guvernul Petru Groza. Potrivit legendei fotografiei de pe siteul Fototeca online a comunismului românesc, Epișev este primul din dreapta.

CERERI ȘI OFERTE

Doamna CRISTINA TUNARU, **din București, oferă spre vânzare colecția** Magazin istoric, **de la apariție până la numărul 12/2020. Cei interesați o pot contacta la adresa de e-mail cristina.tunaru5@gmail.com sau la numărul de telefon 0766.665.167.**

Domnul VALENTIN URBAN, **din București, dorește să își ofere colecția** Magazin istoric, **de la apariție până în 1989. Doritorii îl pot găsi prin adresa de e-mail veuban@gmail.com, sau la numărul de telefon 0724.593.334.**

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric **prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista** Magazin istoric **figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356. Abonamentul se poate realiza și online, pe website-ul Poștei Române: https://www.posta-romana.ro/abonamente-presa/magazin-istoric-328.html. În această perioadă, la sfârșit de an, Poșta își actualizează website-ul cu noile prețuri ale publicațiilor pentru anul viitor. Prin urmare s-ar putea ca link-ul să fie indisponibil temporar.**

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Clădirea Academiei Române, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, sector 5 (interior 3706 de la intrare sau numerele de telefon 0755 290 606 și 021 312 68 77).

Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea online a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești. Toate materialele trimise sau predate redacției nu se returnează.

SUMARUL SUMARELOR, 2022

Istoria României

Veche

Sica, pumnalul curb al aristocrației dacilor	– Borangic C.	1(658) 2(659)	38 52
Călăreți, cai, harnașamente la geți și daci	– Borangic C.	4(661) 5(662)	60 76
Misterele unui sat de acum 6.500 de ani	– Diaconu V.	6(663)	71
Arhitectura de cult de la Trușești	– Kovacs A.	10(667)	56
Tezaur de monede din Apollonia și Mesambria	– Petac E.	1(658)	81
Civilizația Gumelnița. Viața în Sud–Estul României acum 6.500 de ani	– Pîrvulescu D.	7(664)	47

Medie

Ștefan cel Mare, aprigul sfânt al Moldovei	– Banu I.Al.	11(668)	85
Pe urmele familiei Báthory (ramura de Pericei). O investigație arheologică	– Băcueț-Crișan D.	1(658)	57
Călătorie virtuală în lumea satelor medievale timpurii din Depresiunea Silvaniei	– Băcueț-Crișan D.	5(662)	83
Huniazii, o familie boierească în exil	– Cîmpeanu L.	11(668)	28
Franciscanii și dominicanii în Moldova medievală: începuturile	– Dobre Cl.-Fl.	1(658)	25
Franciscani și dominicani în Moldova medievală. Convertiri la catolicism	– Dobre Cl.-Fl.	4(661)	76
Franciscani și dominicani în Moldova medievală: husitismul	– Dobre Cl.-Fl.	8(665)	57
Foamea nu are conștiință	– Feher A.	11(668)	61
Palatul voievodal Curtea Veche	– Ignat Th.	3(660)	38
Justiție, morală, intrigă și corupție în Sibiul medieval	– Pinter Z.-K.	10(667)	25
Sibiu. Povestea unui oraș transilvan	– Pop R.C	4(661)	43
Arheologia bisericii „Adormirea Maicii Domnului" din Căușeni, Republica Moldova	– Postică Gh.	3(660)	10
Măreția și decăderea unei mănăstiri medievale. Abația cisterciană de la Igriș	– Tănase D.	1(658)	29

Modernă

Corespondență românească din „La Belle Époque". Voci din istoria paralelă	– Alexandrescu L.	3(660) 4(661)	18 55
Țările Române în gravura europeană de secol XIX	– Bădilă N.	9(666)	31
Castelul Bethlen din Criș	– Bencze Ü., Zólya L.-L.	2(659)	66
Prima fântână muzicală din lume	– Chiș A.-L., Gáspar P.	5(662)	30
Napoleon al III-lea și Unirea Principatelor	– Comănescu R.	1(658)	15
S.U.A. și făurirea României Mari	– Cook B.	3(660)	5
Vartolomeu Măzăreanul	– Cristea N.	7(664)	59
Români din armata regelui suedez Carol al XII-lea	– Denndorf R.	12(669)	50
Iorga și Tocilescu: Ciocnire între titani	– Diaconu M.	9(666)	62
Coduri vestimentare în societatea românească modernă	– Ene M.-C.	4(661)	29
Aura apusului și farmecul oriental în moda Bucureștiului veacului al XIX-lea	– Ene M.-C.	4(661)	32
Pe vremuri oamenii își trimiteau scrisori	– Filitti G.	1(658) 5(662) 7(664) 9(666) 11(668) 12(669)	47 38 38 38 73 71
Mangalia – cele mai frumoase plaje de la Marea Neagră	– Ionescu M.D.	8(665)	80
Viziratul la români	– Ionescu M. E	1(658) 2(659) 3(660) 4(661) 5(662) 6(663) 7(664) 8(665) 9(666)	5 5 33 33 67 46 67 33 66
Câteva ceasuri la Văcărești	– Iosipescu S., Iosipescu R., Manolescu M.	5(662)	12
1912. Aerodromul de la Băneasa, „locul de întâlnire al elitei de la șosea"	– Irian A.-Cr., Macovei N.	12(669)	40

Theodor Pâslaru. Însemnări din război	– Lazăr T.D., Pâslaru T.	1(658) 2(659) 3(660) 4(661)	77 73 55 78
„De viscolia patriei nu sânt în neștiință“. 1821 văzut de studenții români din străinătate	– Livadă-Cadeschi L.	9(666)	71
Tipografi bucureșteni din epoca domniilor fanariote	– Lupu D.	1(658)	18
Codex Aureus Medicorum	– Matei D.	1(658)	76
Emanoil Protopopescu-Pake	– Mâniceanu A.	12(669)	27
Marginalii istorice la „Balada lui Vodă Brâncoveanu“	– Mihailide M.	11(668)	51
O ctitorie ortodoxă a familiei regale a României	– Moise C.	8(665)	71
„Orient versus Occident“	– Olariu E., Iacob A.	6(663)	67
Theodor Aman cronicar al epocii	– Olariu E.	8(665)	48
O zi la castelul Pelișor	– Oproiu M.-E.	9(666) 10(667)	10 29
Ofițerul muscelean Ion Mihalache	– Peligrad C.	8(665)	15
Obiecte liturgice și poveștile lor în colecția fotografică a lui Alexandru Tzigara-Sarmucaș	– Popescu A.	10(667)	20
Carol Popp de Szathmari. Fotograful	– Popescu A.	11(668)	42
Piesa Carillon Nocturne din suita Pièces improptues op. 18, nr. 3 de George Enescu	– Popescu Fl.	5(662)	72
Hegemonia germană și elita politică românească	– Preda A. E.	6(663)	33
Eugeniu Carada, întemeietorul B.N.R., în calitatea mai puțin cunoscută de redactor șef al ziarului *Românulu*	– Pricope M.A.	6(663)	56
Modă bucureșteană în la Belle Époque	– Rusu Al.	2(659)	42
Măcelul de la Pănade. Istoria unei tragedii uitate	– Sămărtinean V.	9(666)	46
Amărăciunile lui Ioan Slavici	– Sircuța Cr.	5(662)	73
Amintiri transivănene din vremuri de ciumă (secolele XVI – XVIII)	– Solcan Ș.	2(659) 3(660)	29 69
O partitură muzicală rară	– Sorescu R.-A.	2(659)	71
1850. Zidirea primului teatru național din Craiova	– Sorescu R.-A.	8(665)	59
Provocare la duel – protagonist, Nicolae Iorga	– Stanciu D.	3(660)	32
Singurul pod acoperit din Bucovina	–	9(666)	29

Contemporană

Emmanuel de Martonne în apărarea României Mari	– Bowd G.	5(662)	33
In memoriam Radu Ciuceanu	– Buga V.	11(668)	80
Episcopul romano-catolic Augustin Pacha și evreii	– Catalan G.	6(663)	74
Stadionul Giulești, un loc al memoriei sportive și sociale	– Constantin P.-N.	2(659)	57
Congres european de istoria sportului, la București	– Constantin P.-N.	12(669)	79
Florica Bagdasar. Prima femeie ministru într-un guvern al României	– Cristea N.	4(661)	72
O relație dificilă: Iuliu Maniu – Special Operations Executive	– Deletant D.	6(663) 7(664)	5 5
Muzeul de Istorie „Teodor Cincu“, Tecuci	– Dojan D., Alecsă D., Ciobotaru P.	2(659)	76
Deportările din perioada comunistă	– Dobre Cl.-Fl.	12(669)	62
„Drumul Coroanei“	– Drăgoi M.	11(668)	91
Meniu de intelectual	– Dumitrescu-Aldem L.	10(667)	92
Casa memorială „George Bacovia“	– Gârmacea G.	4(661)	86
Bihoreni, veniți cu toții la Alba Iulia!	– Gherman Ciordaș M.	12(669)	38
O așezare nouă pe harta țării: Aurel Vlaicu, județul Dorohoi	– Giurcă I.	6(663)	51
Armata română și serbarea Încoronării	– Giurcă I.	10(667) 11(668)	15 38
Refugiații basarabeni și bucovineni în România (1940 – 1941; 1944 – 1945)	– Gribincea M.	8(665) 9(666) 10(667)	33 33 33
Emmanuel de Martonne în orașul Roman	– Grumuș S.	9(666)	82
Șerban Tassian unchiul meu	– Hoisescu I.	7(664)	15
I.G. Duca și criza economică din anii 1930	– Iancu D.-D.	10(667)	23
Octombrie 1963. România pornește spre Vest	– Ionescu M.E.	12(669)	5
Sabina nu-i Alexandrina	– Ioniță M.	6(663)	91
Catedrala Încoronării și arhitectul ei Victor G. Stephănescu	– Ioniță M.	10(667)	10
Theodor Pâslaru. Un anarhist devenit comunist	– Lazăr T.D.	9(666)	15
Theodor Pâslaru. Dezamăgirile lui Neagu-Negulescu	– Lazăr T.D.	10(667)	72
Theodor Pâslaru. Istoria primului sanatoriu balnear din Techirghiol	– Lazăr T.D.	11(668)	58
Amintirile unui participant la „trădarea generoșilor“	– Lazăr T.D.	12(669)	58
Oltcit și visul american	– Macovei N.	2(659)	38
Muzeul morții	– Manolache M.	10(667)	53
Guvernul de la ora unu noaptea	– M.D.	2(659)	65
Marian Ștefan (1939 – 2022)	– Matei D.	9(666)	28
Amintirile unui fost pilot american	– Mihu D.	12(669)	55
Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei	– Mitu M.	10(667)	39

Utilitatea cunoașterii istorice azi, mâine, poimâine.	– Murgescu B.	11(668)	6
Muzeul Romanațiului. Istorie, tradiție și patrimoniu	– Nicula D.N.	7(664)	61
Diplomați români în atenția Securității (1960 – 1964)	– Nițulescu C.	1(658)	10
Diplomați români în atenția Securității (1978 – 1989)	– Nițulescu C.	2(659) 3(660) 4(661)	10 41 10
Anchete în Ministerul de Externe în epoca Ceaușescu. Cazurile Grigore Arsenie, Tiberiu Petrescu și Alexandru Gheorghiu	– Nițulescu C.	6(663)	22
Diplomați români pe spațiul S.U.A. în atenția Securității	– Nițulescu C.	9(666) 10(667)	18 43
Béla Bartók și concertele sale românești	– Novicov O.	12(669)	78
Arhivele litoralului – O istorie caldă și personală	– Oancea R.	8(665)	29
Martor ocular la Operațiunea „Viforul“	– Păcurariu Fr.	11(668) 12(669)	11 10
Misiunea navală britanică în România	– Pițigoi A.	7(664)	10
O afacere eșuată. Achiziția de avioane De Havilland pentru România	– Pițigoi A.	9(666)	23
Apel adresat de participanții la Congresul Istoricilor Români	– Pop I.-A .	11(668)	4
Prezențe românești la două congrese de istorie	– Preda D.	12(669)	57
Arbori ai recunoștinței (1918)	– Prisăcaru D.	12(669)	86
Hermann Oberth. Un călător peste veacuri	– Ramf D.	6(663)	43
Societăți bancare mixte. 50 de ani de evoluție	– Rădoi M., Tănase A.M.	4(661)	20
A fost odată ca niciodată	– Roșu G.	2(659) 4(661) 6(663) 8(665) 10(667) 12(669)	85 74 61 61 80 75
Controversele tezaurului B.N.R. evacuat la Moscova	– Schipor I.	6(663) 7(664) 8(665)	18 33 42
Încoronarea regelui Ferdinand și a reginei Maria la Alba Iulia	– Scurtu I.	9(666) 10(667) 11(668) 12(669)	5 5 33 33
Alexandrina Fălcoianu versus Sabina Cantacuzino	– Spânu A.	4(661) 5(662)	15 55
Poetul Geo Bogza și mentorul său, astronomul Nicolae Coculescu	– Stavinschi M.	3(660)	28
Nicolae Iorga. Publicații, interviuri și conferințe în și despre Italia	– Stan M.	5(662)	43
CIA despre UM 0110	– Stan M.	8(665)	19
Bătălia de la Stalingrad	– Tătăranu N., A. Spânu	11(668) 12(669)	16 17
Locul României în planul „Barbarossa“	– Trașcă O.	6(663)	9
Rugul Aprins și ucenicii părintelui Daniil Sandu Tudor	– Vasileanu M.	1(658)	71
Profesorul Mihai Rădulescu și Rugul Aprins	– Vasileanu M.	2(659)	70
Rugul Aprins și Radio Europă Liberă	– Vasileanu M.	3(660)	78
Patriarhul Justinian Marina și Rugul Aprins	– Vasileanu M.	4(661)	82
N. Steinhardt și Rugul Aprins	– Vasileanu M.	5(662)	86
Rădăcini ale Rugului Aprins: Mineiele lui Chesarie	– Vasileanu M.	6(663)	83
Rădăcini ale Rugului Aprins: Paisie de la Neamț	– Vasileanu M.	7(664)	77
Rădăcinile Rugului Aprins: spiritul Criterion	– Vasileanu M.	8(665)	67
Nae Ionescu – Mentorul generației '27	– Vasileanu M.	9(666)	83
	– Vasileanu M.	10(667)	76
Sandu Tudor și revista „Floarea de Foc“	– Vasileanu M.	11(668)	81
Mișcarea Rugul Aprins, în perspectivă franceză	– Vasileanu M.	12(669)	82
O contribuție belgiană la tratamentul regelui Ferdinand	– Vișan–Miu T.	5(662)	22
Cimitire românești în Franța	– Woehrle Ch.	2(659)	15
Japca. Mănăstirea care a supraviețuit imperiului sovietic	– Xenofontov I.V.	3(660)	13
Documente românești la Hoover Institution		1(658) 2(659) 3(660) 4(661) 5(662) 6(663) 7(664) 8(665) 9(666) 10(667) 11(668) 12(669)	93 93 93 93 93 93 93 82 93 93 93 88
Homanul de Dragobete		2(659)	60
Microarhiva Magazin istoric. De acum 55 ani		4(661)	67

Simpozionul de istorie și civilizație bancară „Cristian Popișteanu“: „Frontiere, instituții și aur în vremuri de război“	– Isărescu M., Pop I.-A., Socor V., Dubicki A.F., Gribincea M., Matei D., Kozioł A., Sowa M., Timar I., Costache B., Manea N, Pănescu Cr., Tone M.	8(665)	85

Istorie universală

Veche

Viața de zi cu zi a unui legionar roman pensionat	– Bogachev N.	1(658)	43
„Morții-vii ai Antichității	– Botiș I.	7(664)	24
„Tumulul trei stele“ în prag de centenar	– Budura A.E.	8(665)	21
Istoria istoriilor Chinei din Antichitate	– Budura A.E.	10(667)	48
Veni, vidi, vici	– O.A.	8(665)	65
Porumbelul. O înaripată temerară	– Stănescu-Stanciu T.	3(660)	87
Mit și magie. Gorgona în cotidianul antic	– Streinu A.	5(662)	48
Numărul 100 în tradiția coreeană	– Urian E., Urian I.	9(666)	42

Medie

Salsal și Shahmama	– Bistreanu I.	1(658)	66
Rușii și ucrainenii un singur popor? Istorie, legendă, politică	– Bistreanu I.	5(662)	5
		6(663)	14
		7(664)	29
		8(665)	10
		9(666)	56
		10(667)	67
		11(668)	67
		12(669)	66
Codul Bushido. De la principii nescrise la samuraiul modern	– Bulei A.	7(664)	81
Cum și-a lăsat Francisc I barbă	– D.F.	1(658)	65
Revenit în temniță de bună voie (Ioan al II-lea cel Bun)	– D.F.	9(666)	65
Florida a Franței?	– Dolghin F.	7(664)	55
Bianca Cappello, venețiana din Florența	– Dolghin F.	11(668)	76
Anne Monck. Ducesă de Albemarle	– Mihalcea D.	6(663)	57
Ascensiunea regatului armean sub Așot I Bagrutini	– Neagu D.L.	2(659)	61
Incidentul de la Erfurt	– O.A.	7(664)	65
Călugărul Rabban Bar Sauma	– Oprea A.	1(658)	86
Bătălia de la Hattin (1187)	– Oprea A.	6(663)	79
Bătălia de la Azincourt (1415)	– Oprea A.	8(665)	52
Tragicele iubiri ale lui Rembrandt	– Stănescu-Stanciu T.	7(664)	19
Pe urmele unor regi și regine în Surrey	– Tănase A.M., Rădoi M.	8(665)	38

Modernă

Criza bosniacă din 1908	– Andrei I.G.	4(661)	5
		5(662)	25
		6(663)	38
		7(664)	51
Grecia intră în Marele Război	– Aronson Th.	1(658)	22
Roxandra Sturdza și Ioannis Capodistrias. O iubire neîmplinită	– Bistreanu I.	4(661)	38
Portretul unei doamne perfecte. Dolley Madison	– Darie A.	7(664)	72
La revoluție... ca la revoluție	– D.F.	11(668)	65
Crima din casa Ipatiev	– Dolghin F.	1(658)	59
Spionaj, onoare, eficiență	– Dolghin F.	3(660)	73
În Africa celor doi Wilhelmi	– Dolghin F.	5(662)	60
Hulitul pamfletar (Voltaire) și „Divina Émilie“	– Dolghin F.	6(663)	27
Expugnabilul mareșal Vauban și inexpugnabilele lui fortărețe	– Dolghin F.	10(667)	82
Franz Fesch, ruda elvețiană a „Corsicanului“	– Egli Ch.	7(664)	42
Un fotograf ambulant printre sudiști și nordiști	– Ionescu A.-S.	10(667)	87
Louis Pasteur la bicentenarul nașterii sale	– Iosipescu S.	12(669)	46
Destinul unui anarhist. Jaroslav Hașek	– Leonard Gh.	1(658)	52
Celălalt Brunelleschi	– Mihailide M.	3(660)	66
Molière a semnat totuși de mai multe ori	– Mihailide M.	5(662)	80
Muzicienii lui Molière	– Mihailide M.	9(666)	76
Poetul medic care trebuia să fie... preot (Mark Akenside)	– Mihalcea D.	3(660)	82
Nickelodeon – De la un bănuț la o afacere de milioane	– Mihalcea D.	7(664)	85
Războiul Crimeei	– Otu P.	2(659)	25
		3(660)	59
		4(661)	46
Elefantul nimerit	– O.A.	5(662)	65

Întronarea haotică a sultanului nebun	– Oprea A.	5(662)	51
Filoelenismul și revoluția greacă	– Patelakis A.	4(661)	50
Doi americani se căsătoresc la Londra	– S.-S.T.	12(669)	65
Un mire întârzie la cununie	– S.-S.T.	3(660)	65
Un preot baptist, lupta împotriva alcoolului și... primele călătorii organizate	– Stănescu-Stanciu T.	2(659)	87
Un tâlhar de altădată	– Stănescu-Stanciu T.	4(661)	88
Anne și locomobilul	– Stănescu-Stanciu T.	6(663)	87
Vocea feminină de la capătul firului	– Stănescu-Stanciu T.	8(665)	75
Prin Odessa	– Suțu N.	5(662)	11
Epigrafia egipteană și Napoleon Bonaparte	– Teutsch M.W.	11(668)	88
Râsul	– Woehrle Ch.	11(668)	47
Profețiile lui Edison	–	9(666)	81

Contemporană

Anglosfera în geopolitica contemporană	– Ciochinaru Șt.	1(658) 2(659)	33 33
Un director neobișnuit	– Darie A.	5(662)	17
Regele împarte apele	– D.F.	6(663)	65
Istoria și benzile desenate	– Gârmacea G.	1(658)	62
Războiul de Independență al Letoniei (1918 – 1920)	– Jēkabsons Ē.	8(665) 9(666) 10(667)	25 52 60
Caravana afgană	– Manoliu-Vorobchievici A., Nicolae-Posescu M.	1(658) 2(659)	71 47
Pregătiri de război. Combustibilul sintetic	– Mihu D.M.	4(661)	25
Prințul Trubețkoi și imperiul lui Ginghis Han	– Păcuraru T.	8(665)	5
Grupul Dudás	– Păcuraru T.	12(669)	15
Stâncile roșii sunt încă în picioare	– P.Al.	4(661)	65
Călătorie în Egipt	– Regina Maria	2(659) 3(660)	19 50
Mâncați mai puțin, pentru a ajuta Europa	– S.-S.T.	10(667)	65
Un bucătar regal	– Stănescu-Stanciu T.	9(666)	87
Elisabeta a II-a. Femeia din spatele monarhului	– Stănescu-Stanciu T.	11(668)	23
Rovaniemi. Cum a renăscut satul lui Moș Crăciun	– Stănescu-Stanciu T.	12(669)	22
Arirang, cel mai cunoscut și iubit cântec popular coreean	– Urian E.	3(660) 4(661)	46 69
Mărturie despre 20 iulie 1944	– Vassiltchikov M.I.	3(660)	23
Regina Elisabeta a II-a	– Vișan-Miu T.	11(668)	20

Cuvinte din bătrâni

O cestiune de interes local	– Rosetti D.R.	1(658)	4
Nevoia de măsură	– Malița M.	2(659)	4
Vântul reformelor în educație	– Spiridon I.C.	3(660)	4
Lipsa spiritului de continuitate	– Drăghicescu D.	4(661)	4
Buna chiverniseală	– Păcățian Th.V.	5(662)	4
Ziua Eroilor	–	6(663)	4
„Omul nostru“	– Marino A.	7(664)	4
Despre îngăduință	– Seneca	8(665)	4
Grămătici și măscărici	– I.L. Caragiale	9(666)	4
Proclamația de la Încoronare	– Ferdinand I al României	10(667)	4
Sărbătorile	– Creția P.	12(669)	4

Eveniment

La fotograf cu...doamnele și domnișoarele Golescu	– Boțoghină C.	6(663)	32
Conferință despre cartea arabă de secol XVIII, la București	– Feodorov I.	11(668)	56
Premiile Fundației Culturale Magazin Istoric	–	7(664)	89
32 de ani de istorie	– Matei D.	12(669)	32
România și Polonia, un secol de cooperare militară	– Prisăcaru D.	5(662)	90

Telex

		1(658) 2(659) 3(660) 5(662) 6(663) 7(664) 8(665) 9(666) 12(669)	91 92 92 91 92 91 81 92 87
Cititorii întreabă... istoricii răspund			
Primele trepanații	– Teodorof C., Borangic C.	9(666)	91

CONTENTS (Romanian History) **P. Creţia** Where has the holiday spirit gone? ● **M. E. Ionescu** October 1963. Romania turns towards the West ● **F. Păcurariu** In Budapest, during the Revolution of 1956 (II) ● **N. Tătăranu, A. Spânu** Recollections from the Stalingrad front (II) ● **A. Mâniceanu** Stories of Bucharest: a beloved mayor: Emanoil Protopopescu-Pake ● **D. Matei** Transition, from economic theory to practice, a book by the governor of the N.B.R., academician Mugur Isărescu ● **I. Scurtu** The preparations and political disputes behind King Ferdinand and Queen Maria's Coronation at Alba Iulia in October 1922 (IV) ● **A.-C. Irian, N. Macovei** The story of several photographs from 1912 ● **R. Denndorf** Romanian soldiers in the army of king Charles XII ● **D. Mihu** The recollections of an American pilot who took part in the bombardment of Ploieşti ● **D. Preda** Romanian historians participating in two historical congresses in Poland ● **T. D. Lazăr, Th. Pâslaru** An account from the early history of the Communist movement (IV) ● **C.-F. Dobre** The Communist-era deportations ● **G. Filitti** Letters from former days: regarding the state of Dobruja on the eve of the 20th century (II) ● **G. Roşu** Once upon a time, there was: the doorstep ● **O. Novicov** An invitation to the Romanian Academy Library: Béla Bartók's only piano concert ● **P.-N. Constantin** The European Committee for Sports History Congress, in Bucharest ● **M. Vasileanu** The Burning Bush movement from a French point of view • Romanian Documents at Hoover Institution (CC)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **П. Креция** Как мы потеряли радость рождественских праздников? ● **М.Е. Ионеску** Октябрь 1963. Румыния поворачивается на Запад ● **Ф. Пэкурарю** В Будапеште в дни революции 1956 г. (II) ● **Н. Тэтэрану, А. Спыну** Воспоминания со сталинградского фронта (II) ● **А. Мыничану** Истории Бухареста: Эманоил Протопопеску-Паке, мэр любимый жителями столицы ● **Д. Матей** Транзиция между теорией и экономической практикой, книга академика Мугура Исэреску, губернатора Нацбанка ● **И. Скурту** Коронация октября 1922 года в Алба Юлии – подготовка и политические дебаты (IV) ● А.-К. Ириан, Н. Маковей Повесть фотографий 1912 г. ● **Р. Деннндорф** Румынские воины в армии короля Карла XII ● **Д. Миху** Воспоминания американского лётчика, бомбардирующего Плоешть ● **Д. Преда** Румынские историки, участвующие на два конгресса в Польше ● **Т.Д. Лазэр, Т. Пыслару** Страницы начальной истории коммунистического движения (IV) ● **К.-Ф. Добре** Ссылки в коммунистическом периоде ● **Дж. Филитти** Когда-то люди посылали письма друг другу: положение Добруджи на рубеже 19 – 20 вв. (II) • **Дж. Рошу** Жили-были: порог ● **О. Новиков** Приглашение в Библиотеку Академии: единственный фортепианный концерт, исполняющий Бела Бартоком ● **П.-Н. Константин** Конгресс Европейского Комитета по Истории Спорта в Бухаресте ● **М. Василяну** Неополимая Купина – французская перспектива ● Румынские документы в Гуверском Институте (CC)

magazin istoric

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali de la oraşe şi de la sate sau la redacţie (pentru cititorii din Bucureşti).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacţie, pe adresa Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 şi M366, cutia poştală 45, cod 050711, Bucureşti, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Unic, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Preţul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicaţi adresa poştală unde doriţi să primiţi revista şi data de la care să înceapă abonamentul

ISSN 0541 – 881X **Lei 10.00**

magazin istoric

5 948384 040081 22012